علوم الحديث - (1)

އާދަމް ނަސީމް

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި ޙަދީޘަކީ، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމައަށް ނިސްބަތް ކުރެވޭ ކޮންމެ ކަމަކެވެ. އެއީ އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކާއި، ޢަމަލުފުޅުތަކާއި، އަރިހުގައި ކަމެއް ހިނގައިދާ އެކަލޭގެ މަނާ ނުކުރައްވައި ހުއްޓެވުމާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ސިފަފުޅުތަކެވެ. ފަހެ، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އަށް ނިސްބަތް ކުރެވޭ ކަމެއް ޞައްޙަކަމުން ސާބިތު ކުރެވިއްޖެނަމަ، އެއީ ޞައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ. މިގޮތުން ނިސްބަތް ކުރެވިފައިވާ ކަމެއް ޞައްޙަ ކަމަށް ސާބިތު ވާނީ ކަނޑައެޅިފައި ހުރި ޝަރުޠު ތަކެއް އެ ޙަދީޘެއްގައި ފުރިހަމަ ވުމުންނެވެ. އެ ޝަރުޠުތަކަކީ ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިމާމުން ކުރައްވާ ބަޔާންފުޅުތަކުގައި މާނައިން، ވަރަށް ފުރިހަމަ އިސްތިޤާމަތާއި ޢަދާލަތް ކަނޑައެޅިފައި ނިސްބަތްވާ ހުރި ޝަރުޠު ތަކެވެ.

އެއީ، ޙަދީޘް އިލްމު ތަޢުރީފުން ކުރެވުނު ގޮތުން ޙާޞިލުކުރެވޭއެވެ. އެހެން، ޙަދީޘް ޞައްޙަކަން އެ ތިރިކުރުން ޙާޞިލުކުރެވޭއެވެ. އެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރެއިން ޝަރުޠެއް ޙަދީޘެއްގައި އުނިވެއްޖެނަމަ ބޭނުން އެ ޙަދީޘަކީ ޞައީފު ޙަދީޘެއް ކަމަށްވެއެވެ. އެހެން ބޭނުމަކީ ޙަދީޘް ކަމަށްވެއެވެ.

މައުޟޫޢު ޙަދީޘަކީ ޞައްޙަ ޙަދީޘް ބޭނުމެއް ފަދައިން މައުމިނުން އެކަލޭގެފާނަށް ނިސްބަތްކުރާ ހަދައި ހަދާފައިވާ ޙަދީޘެވެ. މައުޟޫޢު ޙަދީޘަކީ ބޭނުން ކުރުމަށް ހުއްދަ ނުވާ ޙަދީޘެކެވެ. ސައްޙަ ބޭނުމެއް ދައްކައި އެކަމަކީ ޙަދީޘެއް ކަމަށް ބުނުމަކީ ވެސް ހުއްދަ ނުވާ ކަމެކެވެ. މިއީ ޞައްޙަ ޙަދީޘާއި ދޭތެރޭ ނިސްބަތްކުރާ ވާގޮތެވެ.

ދެންފަހެ، ޙަދީޘް އެކަލޭގެފާނާ ވާހަކަ ދެއްކުމަށް ތަފާތުވާގޮތްތަކެވެ. އެއީ، ޙަދީޘްގެ ސަނަދުގައި ގުޅިފައިވާ ގޮތެވެ.

ސަނަދަކީ، ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވި ބޭފުޅުން ހިމެނޭ ވަގުތުގައި ސާބިތު ކަމާއި ހުރި ގޮތެވެ.

ސިލްސިލާއެވެ. އަސްނާދު ބޭފުޅުންގެ އަރިހުން ފުރިގެން ޙަދީޘް ނަބީއްގައި ރިވާއިގެ ބޭފުޅާ ހަވާލުކުރެއެވެ.

މިސާލަކަށް ސަނަދު ގެނެސް ދެވޭނެ ގޮތުގެ ސަބަބަކީ މިސާލަކީ:

އެބަހީ: ޙަދީޘްގެ ސަނަދު ދަންނަވައިދެނިވި ބޭފުޅުންގެ ނަންތަކެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ބުނަންޏާ، ޙަދީޘްގެ މަތްޓެކެވެ.

ޙަދީޘް ގޮވޭގެ އަސްލު މަތުޤާއަކީ ބަސްފުޅުތަކާއި ޢަމަލުފުޅުތަކާއި ކަރުދާހަކީ ބޭނުމެއް ސަނަދު ކަމެއް ޢަމަލާއި ފިޤުހަބޭނުންވާނެއެވެ. ސަނަދު ގޮތުގެ ތަރުތީބު، ގޮވުމާއި މަތްޓެކެވެ. ޙަދީޘް ބޭނުންކޮށްފައި ޝަރުޠުތަކުގެ ބާރުގައި ފާހަގަކޮށް ޝަރުޠު ތިރީސް. ސަނަދު ގުޅޭ ގޮތުގައި ރިވާކުރެއްވި ބޭފުޅުންގެ ތަރުތީބު ތަފާތު ބަޔާންކުރުމެވެ. މި ފާހަގަކުރެވެނީ ޙަދީޘް އިލްމުގެ ފަންނުތަކުގައި އުފެދިފައިވާ ޢަދުލުވެރި، ތަޤުވާ، ރާޒީ، ޒަކާވާތުގެ، އިލްމުވެރި ޙަދީޘް ރިވާކުރުމުގެ ޝަރުޠުތަކަށް ބަލާއިރެވެ. މި ފާހަގަކުރާ އޮނިގަނޑުތަކުގައި އެ ޝަރުޠުތަކަށް އަދި ފުރިހަމަ ނުވާ ޙަދީޘް ތަކުގެ ގޮތަކަށް ހުރީ، إن شاء الله .

ޙަދީޘްގެ ސަނަދާއި މަތްނު އެނގިދާނެ މިސާލަކަށް މިވަނީ ދެއްކިފައެވެ.

(قَالَ الإِمَامُ الْبُخَارِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ)

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ"

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ، މާތްﷲ ރަސޫލާމާ ލެއްވި އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ ރިވާކުރައްވާފައެވެ. އަޙްމަދުބުނުން (މި ޙަދީޘް) ރިވާކުރެއްވީ ދެއްކި އަބްދުﷲ ބުނު ޔޫސުފެވެ. އެކަލޭގެފާނަށް ރިވާކުރެއްވީ މާލިކުބުނު އަނަސް ދެއްކި މާލިކާ ނާފިޢުގެފާނަށް ކަމަށްވެއެވެ. އެއީ ނާފިޢުގެފާނުގެ އަރިހުންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު، މާތްﷲ އެކަލޭގެ ކަރުނައިނަން ޢުމަރު ދެއްކި އުމަރުގެފާނުގެ ދަރިކަލުން އަބްދުﷲ ގެފާނުގެ އަރިހުންނެވެ. އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ:

އަބްދުﷲ ގެފާނު) ރިވާކުރައްވައެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ސައްލާލު ބޭކަލަކު ރަސޫލުﷲ ގެފާނު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.

"ތިޔަބައިމީހުން ކޮންމެ ކަލަކު ޖުމުޢާއަށް ދާނަމަ، ފެންވަރާށެވެ"

މިއެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އަސްލު މަޤުޞަދުއަކީ ޙަދީޘްގެ ނަކަލު ކުރެވިގެން، އެ ޙަދީޘްއެއްގެ ސަނަދުނ ބައިގެ އެ ޙަދީޘެއް ނަކަލު ކުރެވިދާނެތޯ. މިސާލުއަކަ ކުރެވޭ ގޮތް ޙަދީޘް ނަކަލު ކުރަނީތޯ. އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘް މިއުޞޫލުން ނަކަލު ކުރެވޭނެތޯ، މިކަމުގައި އަސްލަކީ ތިރީގައި މިވާ ގޮތެވެ.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : "إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)

މި ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވީ އަބްދުﷲ ބުނު ޢުމަރު އަބްދުﷲގެފާނެވެ. (އުމަރުގެ ފާނުގެ ދަރިކަލުންނެވެ.)

އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ފުރިގެން އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ އާ ހަމައަށް މި ޙަދީޘްގެ ސަނަދު ވަނީ ގެނެސްދީފައި ނޫޅޭ ގެނެސްފައެވެ. މިކަން އަލްގަބަޤާތުން އަށްގެނެ މުޙައްދިޘުންގެ ދިރާސާތުން ވަކިކުރެވެއެވެ. ސަނަދު ގެނެސްދިނުމާއި، މިފަދަ ޝަރުޠުތަކެއް ފުރިހަމަ ވެފައިވުމުން މި ޙަދީޘަކީ ޞައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ. އިލްމުވެރިން އިއްތިފާޤުވެ ވަޒަނުކުރެއްވި ގޮތުގައި ޔަޤީން ޤަބޫލުން ހިތަވައި، މި ބާވަތުގެ އެންމެ ޞައްޙަ ރަވާޔަތް އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީގެ ޞައީޙް ބުޚާރީ އޮވެއެވެ. ދެން އިމާމު މުސްލިމުގެ ޞައީޙު މުސްލިމެވެ. ޔަޤީން ޤަބޫލުން ހިތަވައި މި ބާވަތުގެ އެންމެ ޞައްޙަ ރަވާޔަތް މުސްލިމާ ޙަދީޘްތަކުގެ އަލްމުވައްޠާ ކަމަށް އަލްއިމާމު މާލިކުގެ ޝަރަޙަގެ ފާހަގަ ވަނީ ޞައީޙުން ބޭނުން ރިވާކުރެއްވި މުސްލިމު ހިއްމަތުގެ ކިތަބެވެ. ބައްލަވާ!

تَدْرِيْبُ الرَّاوِي فِيْ شَرْحِ تَقْرِيْبِ النَّوَوِي. ❋

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (2)

އާދަމް ނަސީމް

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި މުޙައްދިޘުން، ޞައްޙަ ޙަދީޘްގެ ތަޢުރީފު ދެއްވާފައި ވަނީ އަންނަނިވި ގޮތަށެވެ.

"اَلْحَدِيْثُ الصَّحِيْحُ هُوَ مَا اتَّصَلَ سَنَدُهُ بِنَقْلِ الْعَدْلِ الضَّابِطِ عَنْ مِثْلِهِ إِلَى مُنْتَهَاهُ مِنْ غَيْرِ شُذُوْذٍ وَلاَ عِلَّةٍ"

މާނައަކީ، ޞައްޙަ ޙަދީޘަކީ އަދުލުވެރި، ދަސްކުރުމުގެ ބާރުގަދަ ރާވީއަކު އެފަދަ އަނެކަކުގެ ކިބައިން މަތިން ހަމައަށް ސަނަދު ގުޅިފައިވާ ގޮތުގައި ރިވާކުރާ ޙަދީޘެވެ. ޝުޛޫޛުވުމެއް (އެބަހީ، އެކަހެރިވުމެއް)، ޙަދީޘް ސަޤީމުވުމުގެ އިއްލަތެއް ނެތިއެވެ.

މި ތަޢުރީފުގައި އެކުލެވިގެން ދިޔަ ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތަކެވެ. އެ ޝަރުޠުތަކަކީ (1) ސަނަދު ގުޅިފައިވުން. (2) ސަނަދުގައި ހިމެނޭ ރާވީންނަކީ އަދުލުވެރި ބޭކަލުން ކަމުގައިވުން (3) ސަނަދުގައި ހިމެނޭ ރާވީންނަކީ ދަސްކުރުމުގެ ބާރުގަދަ ބޭކަލުން ކަމުގައިވުން (4) އެކަހެރި ޙަދީޘަކަށްނުވުން (5) ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމުގެ އިއްލަތެއް އެ ޙަދީޘްއެއްގައި އެކުލެވިފައި ނުވުން. މިއެވެ.

ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠުތަކުގެ ތަފްޞީލު:

(1) ސަނަދު ގުޅިފައިވުމާ ބުނާ ބަހުގެ މާނައަކީ ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ އަރިހުންނާއި، އަޞްޙާބު ބޭކަލުންގެ އަރިހުންނާއި، ތާބިޢީންގެ އަރިހުންނާއި، އެގޮތަށް ބޭކަލުންގެ އަރިހުން ސަނަދު ގުޅިގެން އައުމެވެ. ޙަދީޘް ތަރުތީބުން ކިޔުމާ ހަމައަށެވެ. އެބަހީ، ޙަދީޘް ނަބަވިއްޔާގެ ޙަޟްރަތާ ހަމައަށެވެ.

ޙަދީޘް ބަޔާންކުރުމުގައި ސަނަދުގެ ގޮތުން ބާރަށް، ސަނަދަކީ ވަރަށް މުހިއްމު އެއްޗެކެވެ. އެހެންކަމުން، އަބްދުﷲ ބިން މުބާރަކު ވިދާޅުވިއެވެ.

"اَلإِسْنَادُ مِنَ الدِّيْنِ، وَلَوْ لاَ الإِسْنَادُ لَقَالَ مَنْ شَاءَ مَا شَاءَ" މާނައަކީ، ސަނަދަކީ، ދީނުގެ ބައެކެވެ. ސަނަދު ނުވާނަމަ (ސަލާމާއި ޞަލަވާތް ލެއްވި އިމާމު އެކަލޭގެފާނަށް ނިސްބަތްކޮށް) ހިތުހުރި ފަދަ ހިތުހުރި އެއްޗެއް ބުނެފާނެއެވެ. މިއެވެ.

(2) ޙަދީޘް ރިވާ ކުރާ ރާވީންގައި އަދުލުވެރި ބޭކަލުން ބުނާ ބަހުގެ މާނައަކީ މުސްލިމަކަށް ވުމާއި، ބާލިޣުވުމާއި، ބުއްދި ސަލާމަތުން ހުރުމާއި، ފާސިޤަކަށް ނުވުމާއި، ބޮޑު ފާފަތަކަށް އަރައިގަންނަ މީހަކަށް ނުވުމާއި، ކުޑަ ފާފަ ކުށްތަކުގައި ދެމިހުންނަ މީހަކަށް ނުވުމާއި، މުރޫއަތުވެރިކަން ގެއްލިފައިވާ މީހަކަށް ނުވުމެވެ. ފަހެ، އެންމެހާ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަކީ، ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވުމުގައި އަދުލުވެރި ބޭކަލުންނެވެ.

(3) ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވުމުގައި ދަސް ކުރުމުގެ ބާރުގަދަ ބޭކަލުން ބުނާ ބަހުގެ މާނައަކީ، ދަސްކުރުމުގެ ބާރުގަދަވުމާއި، ދަސްކުރި އެއްޗެއް ހިތުގައި ހަރުލައިފައިވުމާއި ބަލަހައްޓުމުގެ ބާރުގަދަ ބޭކަލަކަށް ވުމެވެ. ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި މިފަދަ ބޭފުޅަކަށް ކިޔަނީ ޟާބިޠު ކަމަށެވެ. އެއީ، ހިތުގައި ރައްކާކުރުމާއި ލިޔުމުގައި ރައްކާ ކުރުމެވެ.

(4) ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި އެކަހެރި ޙަދީޘަށް ބުނާ ބަހުގެ މާނައަކީ، އިތުބާރު ހުރި ރާވީއަކު އެ ރިވާއަތްކުރާ އިތުބާރު ބޮޑު ރާވީއަކާ ޚިލާފުވާ ގޮތަކަށް ރިވާ ކުރާ ޙަދީޘެވެ. މިފަދަ ޙަދީޘް ހިމެނޭނީ ޞަޙީޙު ޙަދީޘް ބައިގެ ތެރޭގައެވެ.

(5) ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމުގެ އިއްލަތެއް ބުނާ ބަހުގެ މާނައަކީ، ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމަށް ހުރަސް އަޅާ، ފޮނިގޮތުން ދަތި، ވަންހަނާ ސަބަބެކެވެ. ބޭރު ފެނުމުން ޞައްޙަކަމަށް ހީވިޔަސް ވެއެވެ. ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމުގެ އިއްލަތެއް އެކުލެވިފައިވާ ޙަދީޘް ހިމެނޭނީ ޞަޙީޙު ޙަދީޘް ބައިގެ ތެރޭގައެވެ.

ދެން ފަހެ، ސަލާމާއި ޞަލަވާތް ލެއްވި ނަބިއްޔާ ރަސޫލާއަށް ނިސްބަތްކޮށް ކުރާ ރިވާއެއްގައި އިސްނާދުގައި ފަސް ޝަރުޠު ފުރިހަމަ ވެއްޖެނަމަ އެ ޙަދީޘަކީ حَدِيْث صَحِيْح އެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ނަމަ، ޞައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ.

ޙަދީޘް ޞައްޙަވުމުގެ ޝަރުޠު ތަކުގެ ތެރެއިން ޝަރުޠެއް ޙަދީޘެއްގައި އުނިވެއްޖެނަމަ އެއީ حَدِيْث ضَعِيف އެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ނަމަ ޟަޢީފު ޙަދީޘެކެވެ. ބަލި ޙަދީޘެކެވެ.

ޞައްޙަ ޙަދީޘްގެ ޝަރުޠު ތަކުގެ ތެރެއިން އެއް ޝަރުޠަކީ ސަނަދުގައި ހިމެނޭ ރާވީންނަކީ ދަސްކުރުމުގެ ބާރު ގަދަ ބޭކަލުން ކަމުގައި ވުމެވެ. އެއީ ނަމަވެސް ސަނަދުގައި ހިމެނޭ ރާވީއެއްގެ ދަސްކުރުމުގެ ބާރު ކުޑަ ކަމަށް ވާއިރު ދެން ހުރި ޝަރުޠުތަކެއް ފުރިހަމަ ވެއްޖެނަމަ އެއީ حَدِيْث حَسَن އެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ހަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘެކެވެ.

ފަހެ، މިދަންނަވާލި ގޮތުން ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި حَدِيْث އާއި، حَدِيْث صَحِيْح އާއި، حَدِيْث حَسَن އާއި، حَدِيْث ضَعِيْف އާއި، حَدِيْث مَوْضُوْع ގެ ތަޢާރުފެވެ. މީގެ ތެރެއިން حَدِيْث مَوْضُوْع އަކީ ސަލާމާއި ޞަލަވާތް ލެއްވި އިމާމު އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ދޮގުން ހަދާ ދޮގު ކަމެއް ވާއިރު، حَدِيْث مَوْضُوْع ރިވާ ކުރުމަކީ ބޮޑު ހަރާމް ކަމެކެވެ. އެއީ، حَدِيْث مَوْضُوْع އެއްކަން (އެބަހީ ދޮގުހަދާފައިވާ ޙަދީޘެއްކަން) ބަޔާން ކުރުމަކާނުލައި ދެނެވެއެވެ.

ބައްލަވާ!

(1) تَدْرِيْبُ الرَّاوِيْ فِيْ شَرْحِ تَقْرِيْبِ النَّوَوِي لِلسُّيُوطِي

(2) تَيْسِيْرُ مُصْطَلَحِ الْحَدِيْث- الدَّكْتُورُ مَحْمُودُ الطَّحَّان

عُلُوْمُ الْحَدِيْثِ (3)

އާދަމް ނަސީމް

ޙަދީޘް ބަޔާންވާ ބައިތަކުގެ ތެރޭގައި މަޤްބޫލު ޙަދީޘާއި މަރްދޫދު ޙަދީޘް ހިމެނެއެވެ.

މަޤްބޫލު ޙަދީޘަކީ ސައްޙަ ޙަދީޘަކަށް ވާތީ އަމަލު ކުރަން ޖާއިޒު ޙަދީޘެވެ.

މަރްދޫދު ޙަދީޘަކީ ސައްޙަ ޙަދީޘަކަށް ނުވާތީ އަމަލު ނުކުރުމަށް ޖާއިޒު ޙަދީޘެވެ.

މަޤްބޫލު ޙަދީޘް ދަރަޖައިގެ ގޮތުން ބެހިގެން ވަނީ ދެ ބައަކަށެވެ. އެއީ، حَدِيْث صَحِيْح އާއި، حَدِيْث حَسَن އެވެ. މި ދެ ބައިގެ ތެރެއިން ކޮންމެ ބައެއް ވެސް ދެ ބައަކަށް ބެހިގެން ވެއެވެ. އެއީ އޭގެ އަމިއްލަ ދާތުގައި ސައްޙަ ނުވަތަ ޙަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘާއި އެހެން ރިވާޔަތްތަކުން ބާރު ލިބިގެން ސައްޙަ ނުވަތަ ޙަސަން ދަރަޖައަށް ފެތިފައިވާ ޙަދީޘެވެ. މިގޮތަށް އެންމެ ފަހުން އައިސް މަޤްބޫލު ޙަދީޘް ބެހިގެން ވަނީ ހަތަރު ބައަކަށެވެ. އެއީ (1) صَحِيْح لِذَاتِهِ ، (2) حَسَن لِذَاتِهِ ، (3) صَحِيْح لِغَيْرِهِ ، (4) حَسَن لِغَيْرِهِ މި ހަތަރު ބައެވެ. މި ބައިތަކުގެ ތަފްސީލު ތިރީގައި މިވަނީއެވެ.

(1) صَحِيْح لِذَاتِهِ ، ސަޙީޙު ލިޛާތިހީ އަކީ ޙަދީޘް ސައްޙަ ވުމުގެ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަ ވެފައިވާ ޙަދީޘެވެ. މިފަދަ ޙަދީޘަކީ އޭގެ އަމިއްލަ ދާތުގައި ސައްޙަ ޙަދީޘެވެ.

ސައްޙަ ޙަދީޘް ދަރަޖައިގެ ގޮތުން ތަރުތީބު ކުރެވިފައިވަނީ ތިރީގައި މިދަންނަވާ ގޮތަށެވެ.

(1) އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ އާއި އަލް އިމާމު މުސްލިމް ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘް. މިބާވަތުގެ ޙަދީޘަށް ކިޔަނީ حَدِيْث مُتَّفَق عَلَيْهِ މިކިޔައިދެނެވެ. (2) އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘް. (3) އަލްއިމާމު މުސްލިމް ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘް. (4) އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ އާއި އަލްއިމާމު މުސްލިމުގެ ޝަރުޠު ތަކާ އެއްގޮތްވާގޮތަށް ގޮތުގެ މަތިން މި ދެބޭކަލުން ނުކުރައްވައި އެހެން ބޭކަލުން ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘް. (5) އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީގެ ޝަރުޠުތަކާ އެއްގޮތް ވާގޮތަށް ގޮތުގެ މަތިން އެހެން ބޭކަލުން ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘް، (6) އަލްއިމާމު މުސްލިމުގެ ޝަރުޠު ތަކާ އެއްގޮތްވާގޮތަށް ގޮތުގެ މަތިން އެހެން ބޭކަލުން ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘް (7) އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ އާއި އަލްއިމާމު މުސްލިމް ނުކުރައްވައި ޙަދީޘް އިތުރުވެރިން، މި ދެ ބޭކަލުން ކުރި ބޭކަލުންގެ ޝަރުޠުތަކާ ނުލައި ނަގުލުކޮށްފައިވާ ސައްޙަ ޙަދީޘް. މިއެވެ.

ސައްޙަ ޙަދީޘްގެ ޙުކުމް: މި އުޞޫލުގެ ދަންނަ ބޭކަލުންގެ އިޖުމާއުން ފިޤުހުވާ ގޮތުގައި ސައްޙަ ޙަދީޘަށް އަމަލު ކުރުމަކީ ވާޖިބު ކަމެކެވެ. ސައްޙަ ޙަދީޘަކީ އިސްލާމްދީނުގެ ޝަރީޢަތުގައި ޙުއްޖަތެކެވެ. ޝަރުޢީ ދަލީލެކެވެ. މުސްލިމުންނަށް ސައްޙަ ޙަދީޘަށް އަމަލު ކުރުން ދޫކޮށްލެވޭކަށް ނުހުންނާނެއެވެ. އެއީ އިސްލާމް ދީނުގެ ޙުކުމްތަކުގެ އަސާސްތަކުގެ ތެރެއިން އަސާސެކެވެ.

(2) حَسَن لِذَاتِهِ ، ޙަސަން ލިޛާތިހީ އަކީ ޙަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘުގެ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަވެފައިވާ ޙަދީޘެވެ. މިފަދަ ޙަދީޘަކީ އޭގެ އަމިއްލަ ދާތުގައި ޙަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘެވެ.

މި ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘުގެ ޙުކުމް: ޙަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘް، ދަލީލާއި ޙުއްޖަތް ލިބިގަތުމުގައި ސައްޙަ ޙަދީޘް ފަދައެވެ. ނަމަވެސް، ބާރާއި، ދަރަޖައިގެ ގޮތުން ބަލާއިރު މި ދަރަޖަ، ސަޙީޙު ލިޛާތިހީ އާ އަޅާބަލާއިރު ދެވަނައަށް ނުވެއެވެ.

(3) صَحِيْح لِغَيْرِهِ ، ސަޙީޙު ލިޣައިރިހީ އަކީ އޭގެ ސަނަދުން ތަފާތު ވަނީ ސަނަދުން ރިވާ ކުރެވިފައިވާ ޙަސަން ލިޛާތިހީ ޙަދީޘެވެ. މިގޮތުން، މި ދަރަޖައިގެ ވަނީ ސަނަދުގެ މަގުމަގުން ރިވާކުރެވުން، އޭގެ ދަރަޖަ އުފުލި މަތިވެރި ވެއެވެ. ނަމަވެސް، އެއީ އޭގެ އަމިއްލަ ދާތުގެ ބާރުން ނޫނެވެ. މި ދަރަޖައިގެ ތަފާތު ސަނަދުގެ މަގުމަގުން ރިވާވެގެންނުވުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެހެންކަމުން ދަރަޖައިގެ ގޮތުން ބަލާނަމަ މިއީ ޙަސަން ލިޛާތިހީ އަށްވުރެ މަތީ ސަޙީޙު ލިޛާތިހީ އާ އަޅާބަލާއިރު ނުވާ ދަރަޖައެކެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ބުނަނަ އެ ދެމެދުގެ ދަރަޖައެކެވެ.

ސަޙީޙު ލިޣައިރިހީގެ މިސާލު:

"لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ" (أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ)

މާނައަކީ: ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހުންނަށް އުދަގޫ ކަމަކަށް ނުވާނަމަ، ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ދަތް އުނގުޅުމަށް އަމުރު މީހުންނަށް ތިމަން ކަލޭގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވީމުހެވެ. މިއެވެ. (ނޯޓް: މި ޙަދީޘް ނަގާފައި ކުރެވިފައި މިވަނީ ސަނަދާނުލައެވެ.)

އިބްނުއްސަލާހު ވިދާޅުވެއެވެ. މި ޙަދީޘަށް ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެފާނުގެ އަރިހުން އަލްއިމާމުތިރްމިޛީ ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. މި ޙަދީޘްގެ ސަނަދު އޮތީ ގޮޅިގަނޑެވެ. ސަނަދުގައި ހިމެނޭ ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން މުޙައްމަދު ބިން ޢަމްރު ބިން ޢަލްޤަމާ އަކީ ޙަދީޘް ރިވާކުރުއްވުމުގެ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަވެފައިވާ ބޭކަލެއް ކަމަށް ވިޔަސް އެކަލޭގެފާނަކީ ދަރުސްކުރުމުގެ ބާރުގަދަ ބޭކަލެއް ކަމަށް ބެލެވޭ ބޭކަލެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން ހަމައެކަނި މި ސަނަދަށް ބަލާއިރު އެކަލޭގެފާނު ހިމެނޭ ސަނަދުން މި ޙަދީޘް ޙަސަން ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘެކެވެ. ނަމަވެސް އެހެން މަގުމަގުން ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަވެގެން ސައްޙަ ސަނަދުން މި ޙަދީޘް ރިވާވެގެން ވާތީ މިކަލޭގެފާނާ ބެހޭގޮތުން ބެލެވިފައިވާ މައްސަލަ ފޮހެވިގެން ދެއެވެ. މި ބައިވެރިވުމުން މި ސަނަދަށް ސައްޙަ ސަނަދުގެ ދަރަޖަ ލިބިގެންދެއެވެ.

މިހިސާބުގައި ފާހަގަ ކުރަންޖެހޭ އިތުރު ކަމަކީ އަލްއިމާމުތިރްމިޛީގެ ރިވާޔަތްތަކެވެ. ޙަސަން ސަޙީޙު މިކަހަލަ ދަރަޖައެއް ދެކޭނެ ސަބަބަކީ މި ޙަދީޘަކީ މި ސަނަދު ހުރިހާ ބޭކަލުން އެއްވެސް ސަނަދަކުން ނުކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘެއް ނޫންކަމެވެ. އެހެނީ މި ޙަދީޘަކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެފާނުގެ އަރިހުން އަލްއިމާމު ބުޚާރީ އާއި އަލްއިމާމު މުސްލިމް ނަގުލުކޮށްފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. މިއީ އެންމެ މަތީ ދަރަޖައެވެ.

ދަންނަށް! ޙަސަން ދަރަޖަ އާއި ސައްޙަ ދަރަޖަ މިޒާޖުވާ ޙަދީޘަށް، އަލްއިމާމުތިރްމިޛީ އާއި އެހެން ބޭކަލުން ވިދާޅުވެފައި ވަނީ حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ މިފަދައިންނެވެ.

ސަޙީޙު ލިޣައިރިހީގެ ޙުކުމަކީ ސައްޙަ ޙަދީޘްގެ ޙުކުމެވެ.

(4) حَسَن لِغَيْرِهِ ، ޙަސަން ލިޣައިރިހީ އަކީ އޭގެ ސަނަދަށް ވުރެ ގިނަ ސަނަދުން ރިވާ ކުރެވިފައިވާ ޟަޢީފު ޙަދީޘެވެ. އެހެންކަމުން، ޟަޢީފު ޙަދީޘުގެ ދަރަޖައިން ޙަސަން ލިޣައިރިހީ ގެ ދަރަޖައަށް އުފުލެން ކުރިމަތިވާ ޝަރުޠަކީ، ގިނަ ސަނަދުން އެ ޟަޢީފު ޙަދީޘް ރިވާ ވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. ޟަޢީފު ޙަދީޘެއް މިދަންނަވާ ގޮތަށް ޙަސަން ލިޣައިރިހީގެ ދަރަޖައަށް ވާސިލުވާނީ ފާސިޤު ކަމާއި ދޮގުހެދުމުން ބެއްލެވިގެންވާ ރާވީންގެ މަގުން ނޫން ޙަދީޘެއް އައިސްފައި ވާނަމައެވެ.

ޙަސަން ލިޣައިރިހީގެ ދަރަޖައަކީ ޙަސަން ލިޛާތިހީގެ ދަރަޖަ އާއި އަޅާބަލާއިރު ދަރަޖައެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އިސްނާދަށް ދާއިރާގެ މަތިން ފުރަތަމަ ދަރަޖައަކީ ޙަސަން ލިޛާތިހީގެ ޙަދީޘެވެ.

މި ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘުގެ ޙުކުމް: ޙަސަން ލިޣައިރިހީގެ ޙަދީޘް، އިސްލާމް ދީނުގައި ޙުއްޖަތެއް ކަމަށް ބެލެވެއެވެ.

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (4)

އާދަމް ނަސީމް

مُعَلَّقَاتُ الْبُخَارِي : މުޢައްލަޤާތުލް ބުޚާރީގެ މާނައަކީ، ސަޙީޙުލްބުޚާރީގެ މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްތަށް.

މުޢައްލަޤާތަކީ މުޢައްލަޤުގެ ޖަމާ ގޮތެވެ. މިއީ އަރަބި ލަފުޒެކެވެ. ބަހުގެ ގޮތުން ބަލާއިރު މުޢައްލަޤުގެ މާނައަކީ "އެލުވިގެންވާ" މިއެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގައި މުޢައްލަޤުގެ ސަނަދަކާ ބެހޭގޮތުން ޙަދީޘް ނަގުލުކުރައްވާ ބާވަތުގެ ސަނަދުގެ ނުވަތަ ހިސާބާ ދަމުން ގުޅިފައިވާ ސަނަދު ފުރާ ހިސާބާ ނުގުޅުމާ ދުރުކޮށްލެވިފައި ހުންނަ ސަނަދަށެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘަކީ ސަނަދު ފުރާ ހިސާބުން ރާވީއެއް ނުވަތަ ސަނަދު ފުރާ ހިސާބުން ޖަމާޢަތަކުން އެކަކަށްވުރެ ގިނަ ރާވީން ދުރުކޮށްލެވިފައި ހުންނަ ޙަދީޘެވެ.

މުޢައްލަޤު ޙަދީޘުގެ ދެ ބާވަތެއް ވެއެވެ. އެއީ،

(1) ޙަދީޘް ނަގުލުކުރައްވާ ބާވަތުގެ މުޅި ސަނަދު ދުރުކޮށްލައްވައިފައި، ސަޙާބީއާ ސަލާމްގެ ތާބިޢީ އިތުރު އަޅުއްވާފައި ރަސޫލާ ޙަދީޘް ނަގުލުކުރުން ނުވަތަ މިޙަދީޘް ރަސޫލާގެ ޙަދީޘް ކަމަށް ބުނެވޭ ކަމަށް ބުނުން.

(2) ސަޙާބީއަކު ނުވަތަ ސަޙާބީއަކާއި އަބޫބަކުރުގެ އަރިހުން ރިވާ ޙަދީޘް ތާބިޢީއަކު ފުރަވައި މުޅި ސަނަދު ދުރުކޮށްލައްވައިފައި ނުވަތަ ސަނަދު ފުރާ ހިސާބުން ރަސޫލާ ދުރުކޮށްލައްވައިފައި ޙަދީޘް ބުނުއްވުން މިއެވެ.

މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްގެ ޙުކުމް: ސައްޙަކަން ކަށަވަރުވުން ޝަރުޠެއް ލާޒިމްވާ ޙަދީޘް ފުރިހަމަ ކަމަށް ސަޙީޙުލް ބުޚާރީ އާއި ސަޙީޙު މުސްލިމު ފިޔަވައި އެހެންހެން ޙަދީޘް ފޮތްތަކުގައި ހުންނަ މުޢައްލަޤު ޙަދީޘަކީ މަރުދޫދު ޙަދީޘެކެވެ. ސަނަދު ޙަދީޘެވެ. އެއީ ސަނަދު ގުޅިފައިވާކަމުގެ ޝަރުޠު އެކީގާ ކަމަށް ނުފެންނާތީއެވެ.

އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ، ސަޙީޙުލްބުޚާރީގައި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘް ލިޔުއްވާފައިވަނީ ހަމަ ގޮސް ބޮޑުގޮތެއްގައެވެ. އިމާމް އަލްބުޚާރީގެ ސަނަދުތަކުގައި މިފަދަ ހުރި ޙަދީޘްގެ ޢަދަދު ޖުމްލަ ހަތްދިހަ ސަތޭކަ ސާޅީސް ޙަދީޘްހާ ވެސް ދޭހަވާ ކަމުގައި ވެއެވެ. މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްތައް ޙަދީޘްގެ ފޮތްތަކުގައި ވާސިލްވެފައި ނުވާ ޙަދީޘެއް ބުނުއްވާ ހުރިހާ ޙަދީޘްތަކަކީ ޝަރުޠު ހަމަނުވާ ޝަރުޠެއް ކަމުގައެވެ. ވީމާ، މި ބާވަތުގައި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްގެ ބޭނުން ކުރެއްވުމުގެ ވާހަކަ ފެށިގެން މިކަހަލަ ސަނަދު ގުޅިގެންވާ ސަޙީޙު ޙަދީޘެއް ކަމަށް ނުބެލެވެއެވެ. އެހެން ސަޙާބީ ސަނަދު ގުޅިގެން ގުޅިފައިވާ ސަނަދު ގުޅިފައިވާ ޙަދީޘްގެ ސަހަލް ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘްގެ ގޮތުގައި ބުނެވިފައިވާ ކަންތައް އެހެން ސަޙީޙު ސަނަދުތަކުން ނަގުލުވެގެން ނުވެއެވެ.

މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްގެ ގޮތުގައި ބުނެވިފައިވާ ޙަދީޘްތަކުގެ ސަނަދު ގުޅިފައިވާ ވާހަކަ ސަޙީޙު ސަނަދުތަކުން ނަގުލުކުރެވިފައި ވެއެވެ. އަދި ސަޙީޙުލްބުޚާރީގައި ހުރި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްތައް، ޙަދީޘް އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން މާނައާ ސަނަދު ގުޅުވައި ކަށަވަރުކޮށްފައި ވެއެވެ. މި ގޮތުން ހޯދައިފައިވާ ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި

الْمُخَرَّجَةُ عَلَى صَحِيْحِ الْبُخَارِي މިފަދައިންނެވެ.

މިގޮތުން ލިޔުއްވާ ފޮތްތަކުގެ މަތިން ދޭ ފަރާތްތައް ވެއެވެ. އެއީ ޙަދީޘްގެ ސަނަދު މަތިވެރިވުމައި ޙަދީޘްގެ ސަޙީޙަކަން އިތުރުވުމެވެ. މި ހުރިހާ ކަމަކުން ވެސް ދޭހަވަނީ ސަޙީޙުލްބުޚާރީގައި ހުރި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘަކީ ސައްޙަ ޙަދީޘް ކަމެވެ. اَلْحَمْدُ لله!

ސަޙީޙުލްބުޚާރީގައި ހުރި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘް، ސަނަދު ގުޅުވައިގެން ނަގުލުކުރައްވައި ފުރިހަމަކުރުމުގެ ފަންނުގައި އެކުލަވައިލެއްވި ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ފުރިހަމަ ފޮތަކީ އަލްޙާފިޡު އިބްނު ޙަޖަރުލް ޢަސްޤަލާނީ ފުރިހަމަކުރެއްވި اَلتَّوْفِيْقُ އާއި تَغْلِيقُ التَّعْلِيقِ އެވެ. މިފޮތް ބަލައިލާށެވެ!

ސަޙީޙުލްބުޚާރީ އާއި އެހެން ފޮތްތަކުން، ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ވެސް މުޢައްލަޤު ޙަދީޘް ހުރެއެވެ. ނަމަވެސް ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ހުރި ވަރަކަށް ނޫނެވެ. ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ހުރި ޖުމްލަ މުޢައްލަޤު ޙަދީޘް ހަތްދިހަ ސާދަ ޢަދަދުގެ ޙަދީޘްތަކުގެ ޝަރުޠުތަކާ ގުޅިފައިވާ ފޮތްތަކެކެވެ.

އޭރު اَلْمُخَرَّجَةُ عَلَى صَحِيْحِ مُسْلِمٍ ފަދަ ފޮތްފޮތް ވެސް ވެއެވެ.

ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ހުރި މުޢައްލަޤު ޙަދީޘްގެ ތެރެއިން އެއް ޙަދީޘަކީ، ތިރީސްދުވަސްގެ ބޭބޭގައި އަބޫބަކުރު (ނުވަތަ އަބޫ ޖަޢުފަރު) ގެ އަރިހުން އަލްއިމާމު މުސްލިމު ނަގުލުކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. މި ޙަދީޘަކީ އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ ސަނަދު ގުޅުވައިގެން ނަގުލުކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. އަދި އަބްދުއްރަޙްމާން އާއި އަލްއިމާމުއްދާރަޤުޠްނީ ވެސް ސަނަދު ގުޅުވައިގެން މި ޙަދީޘް ނަގުލުކުރައްވައި ވެއެވެ. އެހެންކަމުން މި ޙަދީޘަކީ ސައްޙަ ޙަދީޘެކެވެ. ސަޙީޙު މުސްލިމުގައި ނަމަ ޙަދީޘަކީ ވެސް ސައްޙަ ޙަދީޘް ކަމުގައި ފާހަގަވެއެވެ.

ދެން، ޙަދީޘް ނަގުލުކުރައްވައި ލިޔުއްވުމުގެ ފަންނުގައި ހަމައެކަނި ސައްޙަ ޙަދީޘް ހިމެނޭ ފޮތެއް ސަޙީޙުލްބުޚާރީ އާއި ސަޙީޙު މުސްލިމެވެ. މިއީ މި އެއްވެގެ ދަންނަ ބާރުގަދަ އިޖްމާޢުން ފާހަގަވާ ކަމެކެވެ. މިކަމާ ހިލާފު ބަޔަކީ އިޖްމާޢާ ހިލާފު ބަހެކެވެ. ޙަދީޘް އިލްމުގެ އަހުލުވެރިން ރާއްޖެ މިކަމާ މިކަމާ ހިލާފު ވާހަކައެއް ވިދާޅުވެފައި ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް އެއީ ޙަދީޘް ބޭނުމެއް ނެތެވެ.

ސުވާލަކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ އަރިހުން ފާހަގަވާ އެންމެހާ ސައްޙަ ޙަދީޘް، އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ އާއި އަލްއިމާމު މުސްލިމު އެއް ފޮތަކަށް ލިޔުއްވައިދޭތޯއެވެ؟ މި ސުވާލުގެ ޖަވާބަކީ ނޫނެކެވެ. އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީ ވިދާޅުވިއެވެ.

"مَا أَدْخَلْتُ فِي كِتَابِي الْجَامِعِ إِلاَّ مَا صَحَّ وَتَرَكْتُ مِنَ الصِّحَاحِ لِحَالِ الطُّوْلِ"

މާނައަކީ އަހުރެންގެ މި ޖާމިޢު އަރަބުންގެ ފޮތުގައި (އެބަހީ، ސަޙީޙުލްބުޚާރީއަކަށް) ސައްޙަ ޙަދީޘް މެނުވީ ނުލާމެވެ. އަދި ފޮތް ދިގުވާތީ ސައްޙަ ޙަދީޘްގެ ގިނަ ޢަދަދެއް ދޫކޮށްލީމެވެ.

އަލްއިމާމު މުސްލިމު ވިދާޅުވިއެވެ.

"لَيْسَ كُلُّ شَيْءٍ عِنْدِيْ صَحِيْحٌ وَضَعْتُهُ هٰهُنَا إِنَّمَا وَضَعْتُ مَا أَجْمَعُوا عَلَيْهِ"

މާނައަކީ އަހުރެންގެ އަރިހުގައި ސައްޙަވެގެން ހުރި ކޮންމެ ޙަދީޘެއް މިތާގައި (އެބަހީ، މިފޮތުގައި) ނުލީމެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެން މި ލިޔުމުގައި އުޅޭކަށްވެސް އަ
ޙަދީޘާ ގުޅޭ އިޢުތިމާދު ކުރެވިފައި ހުރި ޙަދީޘެވެ.

ތަދްރީބުއްރާވީގައި ސުޔޫޠީ ބަޔާންކުރައްވާގޮތުގައި ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙުގައި 7275 (ތަކުރާރު ދިމާވާގޮތުން ތަކުރާރު ވާގޮތުން.) މީގެ ތަކުރާރު ކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘާ ނުލާ ޙަދީޘާ ހަތަރު ހާސްއެވެ. ތަކުރާރު ކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘާ ނުލައި ޖުމްލަ ޢަދަދަކީ ހަތަރު ހާސްއެވެ. ޞަޙީޙު މުސްލިމުގެ ޙަދީޘްގެ ޢަދަދަކީ ގާތްގަނޑަކަށް ހަތަރު ހާސްއެވެ. މީގެ ތަކުރާރު ކުރެވިފައިވާ ޙަދީޘާ ނުލައެވެ.

ދަންނަވާ، މި ދެބާރުގެ ތެރެއިން ހުސްނުޢަމަލު ދަރަޖައިގެ ބާރަކީ ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙު ކޮންބާރެއްތޯ؟ މި ސުވާލުގެ ޖަވާބަކީ މި ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙު ބުޚާރީ އިމާމުގެ މަޤާމުގެ މަރުތަބާއަށް ބަލާފައެވެ. އެއީ ސުނަން އަބޫދާއޫދާއި، ޖާމިޢު އައްތިރުމިޛީ އާއި، ސުނަން އައްނަސާއީ އާއި، ސުނަން އިބްނު މާޖާ އާއި، ޞަޙީޙު އިބްނު ޚުޒައިމާ އާއި، ޞަޙީޙު އިބްނު ޙިއްބާން އާއި، މުސްތަދްރަކު ލިލްޙާކިމު އާއި، ސުނަން އައްދާރަޤުޠްނީ އާއި، މުސްނަދު އަޙްމަދު އަދި އެހެނިހެން ބޮޑެތި ހަދީޘް މަޖްމޫޢާތަކާއި، މުސްނަދު އަބީ ޢަވާނާ އާއި، އަދި މިނޫން އެހެނިހެން މަރުޖިޢުތަކެވެ. ނަމަވެސް، ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ އާއި ޞަޙީޙު މުސްލިމާއި، މި ދެ ފޮތް ފިޔަވައި މިދުނިޔޭގައި ފޮތެއް ވަކިއޮތް ފޮތެއްގައި ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙާއި މުޤާބިލުވާ ތަނަކަށް ފޮތެއް ނުވެއެވެ. ބަލި ބުޚާރީގެ ތަމްސީލަކަށް ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙު ދަރަޖައިގެ މަތީ ދަރަޖައިގައި ބުޚާރީގެ ޞަޙީޙު ބާރަކަށް ބުޚާރީގެ ޢިލްމު ބެލެނިވެރިކަމާއި އެކުވެގެންނެވެ. އެހެނީ، ޞަޙީޙުލްބުޚާރީ އާއި ޞަޙީޙު މުސްލިމު ފިޔަވައި މިދުނިޔޭގައި ފޮތް މަރުޖިޢު ތަކަކީ ފަޙުސް ކޮށްފައި ނުހުރެއެވެ. އެހެންކަމުން ބުޚާރީ ފޮތެއްގެ ޝަރަފަށް އެއީ ޚިލާފުވުމަކީ މުޙައްމަދު ކަލޭގެފާނެވެ.

ބަލާލާ!

(١) تَدْرِيْبُ الرَّاوِي فِيْ شَرْحِ تَقْرِيْبِ النَّوَوِي لِلسُّيُوطِي

(٢) مُقَدِّمَةُ الْمِنْهَاجِ فِيْ شَرْحِ صَحِيْحِ مُسْلِمِ لِلنَّوَوِي

(٣) هَدْيُ السَّارِي – مُقَدِّمَةُ فَتْحِ الْبَارِي

އުފާވެރިކަމާ ހަމަ މުސްތަޤުބަލަކަށް

ދަޢުވަތުގެ 4 ވަނަ އަދަދު ގެ

ތަރުޖަމާ: އަބޫ އިޔާން

ތަޢާރަފު

އެއް ވަގުތެއް އަންނާނެ ވަގުތެއް ހިތަށް ކުރުމަކީ އުފާވެރިކަމެއް ވަރަށް ބޮޑުވެ ކަމެއްވެ. ވީމާ ހިސާބުވުމަކުން ދަރުމަ ގުޅިގެން އުފާވެރިކަމުގެ ބާރުމިނުން އިސްލާމްދީން އެއް ވަރަކަށް ފެއްސެވުމެވެ. ވަރަށް މަދު ދުވަހުގެ ދަރުމައިން ނުލިބޭނެއެވެ. މި އުސޫލުން ބަލާއިރު އަޅުގަނޑުގެ ހާލަތު ފުރަތަމަ މާނައިގައި އުފާވެރިކަމުގެ ހާލަތު އަކީވެ. އަޅުގަނޑުމެން ސިއްޙަތު އިން ކުރުހިނގާ ގޮސް އެންޖޮއްސެ އެން ބަދަލު ވެއްޖެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން

ގާ އެހެން ކާރިސާގައި ދިރިއުޅޭ މުސްލިމީ އަބަދުވެ ވެއްޖެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދެ މީހުން ވަރަށް ގިނައިން މުސްލިމުން ބަދަލު ވެއެވެ. އަދި ބައެއް ފަހަރަށް އެކަކު އަނެކަކާ ގެއަށް ގޮސް ސައި ބޯއިވެސް އުޅުނެވެ. އެއް ދުވަހަކު އަބަދު ވެއްޖޭ އަތޮޅުގެ އަންނަނީ މުސްލިމުކަން ވާން އުޅުން ދުވަސްވަރު އުޅޭނީ ހަރަސްވެރިކަން ވާހަކަ އަޅުގަނޑުމެން ހިތައި ދެކެނީ. ވީހާވެސް މި ވަނީ އެ ވާހަކަ އެއް ހިތައިދިން ގޮތެވެ.

"އަޅުގަނޑު ތަޢާރަފާ އެ އިން އިރުވެސް އަޅުގަނޑު މުސްލިމެވެ. އެކަން ނަމަވެސް އަދިވެސް ގޮތް މުސްލިމަކަށް ކަމާ އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރަމެވެ. ތަޢާރަފާ އަދި ކުރިސްޓިއަނުންވެ. އަޅުގަނޑު ފަރަގުން އަދިވެސް މައިދާނުގައި ކުރިސްޓިއަނުން ކުރާ ކަރަދު އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރަމެވެ. އެދި، ކުރުކޮށް ދަންނަވާ ނަމަ އަޅުގަނޑަކީ ނަމުގައި މުސްލިމަކީމެވެ. އެކާ އަދި ނަމުގައި ކުރިސްޓިއަނެވެ. އަޅުގަނޑު މުސްލިމަކު އަރަހި ވަރަށް މަދުންނެވެ. ތަޢާރަފާ އެއްގޮތަކަށްވެސް ފެއިވިއަކަށް ނުދެއެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ދަރުފުރިނޯހަން ﷲ ގެ ރަޙްމަތުން ދަރިން ލިބިގަތީ ވެއެވެ.

އަޅުގަނޑު ތަޢާރަފާ މުސްލިމަކަށް ދާތީ އެއް ދުވަހަކު ވާހަކަ ދައްކާލިމެވެ. އެކާ އެ ކަމަށް ކަނޑައެޅީގެން ދެކޮޅު ހެދިއެވެ. އަޅުގަނޑު އެންމެ ބޮޑަށް ބޭއްޗެއް ކުރީ އެ ދުވަހުގެ ފަހުން އެކާ ފަސްއިރުއްސެން ދެކެން ފެށިއްޖެއެވެ. މުސްލިމަކަން

ދާ ވާހަކަ އަޅުގަނޑު ދަރުސް ވަރަކަށް އެކާ ފަސްއިރުއްސެން ދެއްސަން ކުރެއްވީ. އެއްވެސް މީހަކު އަނެއްކާ ދެއްކުމާ ފަދައިން ކުރުއްވާން ނުކުރެއެވެ. އެކުލެ ފަހުން އަޅުގަނޑު އެ މުއްސަލަމާން އަޅުގަނޑުމެން ފެނުން އެކަކު ތަރުބިއްޔަތު ކުރަން ބަދަލުވެ ކުރުމަށް ކުރަންދެއިފެވެ. އެއީ ދެއް ހަފްތާ ބަރަދަށް ދާ މިހުން އެކުގައި ފަހުގެ ދުވަހުގެ ފެނުނެވެ. އެކަމަ ހަފްތާ ބަރަދަށްގައި ދަ މިހުން އެކީ މުސްލިމުން ދެނެވެ. އެކާ ކަނޑު ކަން ދުވިލައިފައިވެސް ވަރަށް ފަސޭހައެވެ. އަޅުގަނޑު ބަނަނޑު މަޖޫން ގެސް އެކާއެން އިސްލާމް ދީން ބަޔާނަށް ކަނޑައިޖެއްސެވެ.

އަޅުގަނޑުގެ ހިތަން

އެކަމެވެ. "އަހަރެން ވާން ވާނީ އިސްލާމް ދީނުގައި އަނގަވާފައިވާ ހުރިހައި ކަމެއް ބަރާބަރަށް ކުރާ މުސްލިމަކަށެވެ. ގޮތްތަކާއެކު ބާރަކައި އިސްލާމް ދީނީ އަދަބުތަކާ ހިފައެއްޓަން ވަރަން ބޭނު ސަލާމު ކަމެއް ދީން ވާނަމެވެ. ތަޢާރަފާގެ ހިތަން އިސްލާމީ ޝުއޫރު ވެއްދައިދޭން ހަމައެކަނި ގޮތަކީ މިއެވެ."

އަޅުގަނޑު މިހެން ބަދަލު ވެގެންދިޔެވެ. ކަނޑު ދަމަވަރުއަލިވެސް އެކަމަ ދަރުއްޔާ ދަމަވަރުއަކަން ވާނަމަ އެކަކު އަންނަކަށް ހިތާމައަކަށް ހުރިހާ ރަނގަޅު ސަލާމަތާ ނުބައި ސަލާމަތް ކަރަފާއި ނުބެއްދަވާފައެވެ. އެންމެ ފަހު އަޅުގަނޑު ދީނާ އައްސަލާމް ނުކުރޭ ނަމަ އެކަން ތަޢާރަފާ އަށް އެނގޭނީއެވެ ނުންނާނެތޯ؟

އަޅުގަނޑުގެ ދިރިއުޅުމަށް ގެނައި ބަދަލު ވެގެން ދިޔައި ވަރަށް ރީތި، ހިތް ހަމަ ޖެހުން ލިބުނު ބަދަލެކެވެ. ރަނގަޅު ނަތީޖާއެއް ނެރެން ބޭނުން ނަމަ އަޅުގަނޑަން ޖެހޭނީ ތަދުއްޙަމުލު ކުރަން ވާނެވެ. ތަޢާރަފާ އަށް މަޖެން އިސްލާމް ދީން ދަސްކޮށްދިން ފަހަރެއްގެ ފަހުން ވަނީ ބޭނުންތަކާއި އަޅުގަނޑުގެ އުޅުން ހުޅުހަ ގަބޫލުކުރެއްވީ ނަމަ ދުނިޔެއާ އުޅުން ހުޅުހަ ގަބޫލުކުރެއްވީ ނަމަ އެކަން ފަހުން އެކާ އިސްލާމް ދީނަށް ވަދެއްޖެއެވެ.

اَلْحَمْدُ لله!

(ނުނިމޭ)

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (5)

އާދަމް ނަސީމް

ޙަދީޘްގެ ناسخ އާއި مَنْسُوخ : ނާސިޚް އާއި މަންސޫޚް، މި ދެ ލަފުޒަކީ އަރަބި ބަހުގެ نَسْخُ ގެ ދެ ގޮތްތަކެވެ. ބަހުގެ ގޮތުން ބަލާއިރު، ނަސްޚުގެ ދެ މާނައެއް ވެއެވެ. އެއް މާނައަކީ الإِزَالَة : ފިލުވައިލުން ނުވަތަ ފުހެލުމެވެ. މިސާލަކީ:

نَسَخَتِ الشَّمْسُ الظِّلَّ މާނައަކީ، އިރު، ހިޔަނި ފިލުވައިލައިފިއެވެ. ނުވަތަ ފުހެލައިފިއެވެ. އަނެއް މާނައަކީ އެއްތަނުން: ނަކަލު ކުރުމެވެ. މިސާލަކީ:

نَسَخْتُ الْكِتَابَ މާނައަކީ ފޮތުގައި ހުރި ލިޔުން އަހުރެން ނަކަލު ކޮށްފީމެވެ.

ނާސިޚާއި މަންސޫޚުގެ އިސްތިލާޙީ މާނައަކީ، ޝަރުޢީ ޙުކުމެއް ފަރާތްޕުޅުން ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ޙުކުމް ހަމަ އެފަރާތްޕުޅުން އުވައިލައްވައި އޭގެ ބަދަލުގައި އެހެން ޙުކުމެއް ކަނޑައަޅުއްވުމެވެ. އެހެންކަމުން މަންސޫޚު ވާނީ ދެ ޙުކުމުގެ ތެރެއިން ކުރީގެ ޙުކުމެވެ. ޙަދީޘް އިލްމުގައި އެއީ މަންސޫޚު ޙަދީޘެވެ. އެ ޙުކުމް މަންސޫޚު ކުރާ ޙަދީޘަކީ އޭގެ ނާސިޚެވެ. އަދި މަސްއަލައެއްގެ އަންގަ ފަދަ ޙުކުމެވެ. އެއީ އަމަލު ކުރަން ޖެހޭ ޙުކުމެވެ.

ޙަދީޘްގެ ނާސިޚު މަންސޫޚު ދެނެގަތުމުގެ ފަންނަކީ ވަރަށް މުހިއްމު ފަންނެކެވެ. އުލަމާއިން ވަސް ފަންނެއް ގޮތުގައި މި ފަންނުގައި އެންމެ އިސް، އެންމެ އެޒު ބަލަދުގެ އެއް ބޭކަލަކީ މާތްالله ރަޙްމަތްކުރައްވާ ގޮތުގެ އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީ އެވެ.

ޙަދީޘްގެ ނާސިޚާއި މަންސޫޚު ދެނެގަނެވޭނެ ގޮތްތަކެއް ހުރެއެވެ. އެއީ،

(1) ރަސޫލުالله ޞައްލައްالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ބަޔާނު ބަސްފުޅަކުން އެކަން އެނގުން. މިސާލަކީ މާތްالله ރަސޫލާފުޅު ޤަބުރުތަކަށް ޒިޔާރަތްކުރުމާބެހޭ އަމުރުފުޅު މުސްލިމުން ނަހީކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެވެ. ރަސޫލުالله ޞައްލައްالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.

((كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الآخِرَةَ))

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތް ކުރުން އަހަރެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް މަނާ ކުރެއްވީމެވެ. ފަހު މިހާރު ޒިޔާރަތް ކުރުން ހުއްދަ

ގަބުރުސްތާނަށް ޒިޔާރަތް ކުރާށެވެ. އެހެނީ އެކަމަކީ ހަނދާން ކުރުވައިދޭ ކަމެކެވެ. މިއެވެ.

މިސާލެއްގެ ގޮތުން އާޚިރަތް ހަނދުމަފުޅު ކުރުވާ ޒިޔާރަތް ތަނަށް ކުރުމަށް ކުރިން ނަހީކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތުގައި ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ނަހީ ނަސްޚުވެގެން ހުއްދަވެއްޖެއެވެ. ވީމާ، ޒިޔާރަތްކުރުމުގެ ނަހީގެ ޙުކުމް ނަސްޚުވެ ހުއްދަ ކަމަށް ބަޔާނުވެގެން ނުދާނެއެވެ.

(2) އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުތަކުން އެކަން އެނގުން. މިދެންނެވި ފަރާތްތައްގެ މިސާލަކީ މާތްالله ރަސޫލާގެ ޞަޙާބީއެއްގެ ބަސްފުޅެވެ. އެއީ:

قَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ﵁ ((كَانَ آخِرَ الأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ تَرْكُ الْوُضُوْءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ)) (أَخْرَجَهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ)

މާނައަކީ އަލިފާނުން ކެއްކި އެއްޗެއް ކައިބޮއި ހެދުމުން ވުޟޫ ކުރުން ދޫކޮށްލުމަކީ ވުޟޫ ކުރުން ނަގާލެއްވުމުގެ ގޮތުން ބަޔާނުވެފައި (އެބަހީ ވުޟޫ ގެއްލުމާއި ވުޟޫ ނުގެއްލުމުގެ ގޮތުން ބަޔާނުވެފައި) ރަސޫލުالله ޞައްލައްالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ އަރިހުން ސާބިތުވާ އެންމެ ފަހުގެ ޙުކުމަކީ ވުޟޫ ކުރުން ނުޖެހޭކަމެވެ. އެބަހީ، ވުޟޫ ނުގެއްލުމެވެ. މިއެވެ.

މި ޙަދީޘުން ސާބިތުވަނީ އަލިފާނުން ކެއްކި އެއްޗެއް ކައިބޮއިހެދުމުން ވުޟޫ ނުގެއްލޭނެ ކަމެވެ. މިއީ މި މަސްއަލާގެ ފަހުގެ ޙުކުމެވެ. ކުރީގެ ޙުކުމަކީ

((تَوَضَّؤُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ)) (رَواه مُسلم)

މާނައަކީ އަލިފާނުން ކެއްކި އެއްޗެއް ކައިބޮއިހެދުމުން ވުޟޫ ކުރާށެވެ. ހުރި ކަމެވެ. މިއެވެ.

މި މަސްއަލާގައި އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުން ސާބިތުކޮށްދެނީ ސައްޙާބާ ބަޔަކާމެ ފުރަތަމަ ނަބިއްޔާގެ ޙުކުމަކީ އަލިފާނުން ކެއްކި އެއްޗެއް ކައިބޮއިހެދުމުން ވުޟޫ ނުގެއްލޭނެކަމެވެ. އެބަހީ ވުޟޫ ނުގެއްލުމެވެ. އެހެންކަމުން އަލިފާނުން ކެއްކި އެއްޗެއް ކައިބޮއިހެދުމުން ވުޟޫ ގެއްލޭކަމަށް އޮތް ކުރީގެ މަންސޫޚު ޙުކުމަށް އޭގެ ބަދަލުގައި ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވާ ޙުކުމަކީ ވުޟޫ ނުގެއްލޭނެކަމެވެ. އެބަހީ ވުޟޫ ނުގެއްލުމެވެ.

(3) ދެ ޙަދީޘްގެ ތާރީޚު އެނގުން: ޝައްދާދާ ބިން އައުސްގެ އަރިހުން އަބޫދާއޫދު ނަގުލުކުރައްވައިފައިވާ ވާއެވެ. ރަސޫލުالله ޞައްލައްالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ.

أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُوْمُ

މާނައަކީ ކަފާ ޖަހާ މީހާ އާއި ކަފާ ޖަހައި ދެވޭން މީހާގެ ރޯދަ ގެއްލިއްޖެއެވެ. މިއެވެ. އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ އަރިހުން އަލްއިމާމު މުސްލިމު ނަގުލުކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘަކުން ފާހަގަވަނީ މިއީ މަންސޫޚު ޙުކުމެއް ކަމެވެ. މިދެންނެވި ޙަދީޘަކީ:

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ صَائِمٌ

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ނަބިއްޔާ ޙައްޖުގެ ޢިޙްރާމުގައި ރޯދަހިފައިވަނިކޮށް ކަފާ ޖެއްސެވިއެވެ.

މި ދެ ޙަދީޘްގެ ތާރީޚުން ބަލާއިރު އެނގޭ ގޮތުގައި ޝައްދާދު ބިން އައުސްގެ ޙަދީޘަކީ މައްކާ ފަތަޙަ ކުރެއްވި ދުވަސްވަރުގެ ޙަދީޘެއް ކަމެވެ. އިބްނު ޢައްބާސްގެފާނުގެ ޙަދީޘަކީ ޙައްޖަތުލް ވަދާޢުގެ ދުވަސްވަރުގެ ޙަދީޘެކެވެ. ވީމާކަ މި ދެ ތާރީޚް އެނގުމުން ދަލީލު ދެއްކި ފަހުގެ ޙަދީޘުން ކުރީގެ ޙަދީޘްގެ ޙުކުމް މަންސޫޚު ވެއްޖެ ކަމެވެ. ވީމާ، މި މަސްއަލާގެ ޙުކުމަކީ ޙައްޖުވެރިޔާ ކަފާ ޖެހުމުން ރޯދަ ނުގެއްލުމެވެ.

(4) ދަންނަ ބޭކަލުންގެ އިޖްމާޢުން ސާބިތުވުން: އަބޫދާއޫދާއި އައްތިރްމިޛީ ނަގުލުކުރައްވައިފައިވާ ޙަދީޘެއްގައި ވެއެވެ.

((مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوْهُ فَإِنْ عَادَ فِي الرَّابِعَةِ فَاقْتُلُوْهُ))

މާނައަކީ ބަނގުރާ ބޯމީ މީހާ ހައްދު ޖަހާށެވެ! ފަހެ، ހަތަރުވަނަ ފަހަރު އެއަށް ރުޖޫޢަވެއްޖެ މީހާ (އެބަހީ، ހަތަރުވަނަ ފަހަރު ރާބޮއިފި މީހާ) ގޮވާލާ ކަތިލާށެވެ. މިއެވެ.

މި ޙަދީޘްގައި މިވާ، ގޮވާލާ ކަތިލާ ހުކުމް ކަމަށް އޮތް ބަސްފުޅަކީ މަންސޫޚު ކުރެއްވިފައިވާ ޙުކުމެއް ކަމަށް ދަންނަ ބޭކަލުން އިޖްމާޢުވެފައިވާ ކަމުގައި އަލްއިމާމު ނަވަވީ ވިދާޅުވެއެވެ. ދަންނާނެވެ! މިދެންނެވި މި ޙުކުމް، މަންސޫޚު ކުރެއްވިފައިވާ ކަމުގައި ދަންނަ ބޭކަލުން އިޖްމާޢު ވުމަކީ ވާހަކައެވެ. ދަންނަ ބޭކަލުންގެ އިޖްމާޢުން ޙުކުމް މަންސޫޚު ކުރެވޭނެ ވާހަކައެއް ނޫނެވެ. ވީމާ، އިޖްމާޢުން، ދީނުގެ ޙުކުމް މަންސޫޚެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. ނަމަވެސް މިވަނީ ޙުކުމަކީ މަންސޫޚު ކުރެވިފައިވާ ޙުކުމް ކަމަށް އިޖްމާޢުވެފައި ވާކަމެވެ. މިގޮތުގެ މަތިން އިޖްމާޢުވުމަކީ ޙުކުމް މަންސޫޚު ކުރެވުނު ދަލީލެވެ.

(ނުނިމޭ)

ގަވަރން އެބައި ހަދަފާއި އޮޑިޝާގެ މަސްވެރިކަމެވެކަން ދަސްޖެހޭ ފެނުމުން ދިފާއުވާކަން އޮޑިޝާ މިހުން ވެސް ދަންނަވާ. އަސްލު ގަވަރ މިއީ އޮޑިޝާ ސަރުކާރުން ހަދަގަމު ހާމަކުރަން ބޭނުން ނުވާ ސިއްރުވެރި ޖަމާއަތެއްގެ ހަރަކާތެވެ. އެކުލަވާލުމުގެ އިމާރާތް ގަޑުވެރި ޗީޓެއް މުޅިވުމަށް އަޅާ ބަލަގަތުގައި އޮޑިޝާގެ އެތެރޭގައި ހަރަކާތްތެރިވާ "އިލްމުންޗީ" އޭ ކިޔޭ ބޮޑުގަދަ ސިއްރު ޖަމާއަތެއްގެ މީހުން ކަމުނާއި މި ޖަމާއަތުގައި އޮޑިޝާގެ ކައިރީގެ ސިޔާސީން ބޭޗޭ ވެރިންނާއި އަދި ވިޔަފާރިވެރިންގެ އެބައި ބައެއް ހިމެނޭ ކަމުގައި ބުނެވެއެވެ. ޗީޗު މުނާފެއްގެ ގައުމު ވިޔަ އިންޑިޔާގެ ޖަގަހަ އެންމެ މަރުގެ ބިދުމު ތަންފީޒު ކުރި ވަގުތު އެންމެ ކަރާބައިން އެއްވެސް ނުކުރެވުނުއް ފާޅުވެފައި ނުވާކަމާއި ޖަނަސް ފޮނުވާލުމުގެ ތައްޔާރުކޮށްފަރުކަން އެނގެނުއްވެސް ވަނީ ފާސްވެފައެވެ. މިނާގެ ބުނުމު ތަންފީޒު ކުރުމުގައިބަޔަކު އޮޑިޝާ ސަރުކާރުން މާ އަވަސް އަރައިގެން އުޅޭ އެނާގެ އަގައިން މާލިޔަ މަދަދުތަކެއް ބެރުވެރިންނިޔާ ކަމުގައި ވެސް މިހާރު ބުނެވެއެވެ.

އޮޑިޝާގެ "ތިބުލުޓު"

އެއްވެސް ތަރިކަށް ކުރަން ފެނުމަށް އެއްވެސް މުއްސަދު އަހަ ކަމަކު ހުރިފިއާ ސިޔާސީ އަކާއިގެން ތަރިކަ ފެނައިގަތެވެ. ސަތުކަ ކުރަލު ފުރާތެކުގެ ވިހާލުސް ދިގު ހިސާބުގައި ތަތްރާ ކުރަތެވެ. އަހުނަލަގެ މުޖުރަމަކު އެއްވެ ހިނދާ މިހާ ކަމުގައި ވެރިން ދަށް މަދުއަ ކަތާ ނުކުތެވެ. ނަމަވެސް މި "ތިރަޒޭ" ގައި އޮޑިޝާ މީހުންނަށް ސަތުކަ ކުރުވާ ދިވެހި ފުރާތައް ވެސް ވާ ކަމަކަން ނުވެއެވެ. މިކަން ތައް ހިނގި ބައިކާ ހަދަމަށް ރަށެއް އިސްލާން ދިނި ކަނުފުވެސް މީހުނީ ކަރަން މަކި ފުއްސެވެ.

އިންޑިޔާގެ "ހީރާ"ތައް:

ސެޕްޓެމްބަރު 11 ވީ ދުވަހުގެ ހަމަލާއާ އިޔާކާއި ފުރުސަ މަކަން ކުރި މީހުން ބޭނުންކުރި ކަމަން ބޮޑު ކާރއިގެ ބޮޑަކަށް ގެރުއާނުލީ ކަރުލް އަކާއި ހިރަބު ބައިން އަދި މަޖިނދާ ބޯޓު ދައްތުމާއި ބޮޑު ފުއްސެ ފުދުންތެވެ. މީގެ މަތިން ރޯވައިގެން ކަމުގެ ކުރި ބޮޑުކާ ފުދު ފުރުތާކާޖަ ކަމެއް ކަންފުރާ ކަމަކަން ބޮޑުނު ގަޅުއް ނުކުރަވެއެވެ. އެއީގެ ދުވަސް ކަޔެއް ފުރުން ފުރަތަހަމަ ބޯޓު ހައިޖެކް ކުރި ކަމުގައި "ތިރަކުޅު ކަރަވާ" މުހައްމަދު އަޒާގެ ފުރުސަން އަނާގެ "މުރާގެ މަބިއްޔަތު ފުރުނުވެ." އަރަބި ބަރުން ވިޔަފާރި މި ވިޔަބަކު "އިޖުރާގެ ކުރިތަރިސްޗުއައްސަ"ގައި އަރަބި ކިޔަވާ އިސްތަފާރުދިނުގައި ބޭނު ދަދު މަހުލޫމު ކަވާއް ޖިހާފާރާ މިކާކު ތޭއްޔާރު ކަރާފާރާ "އައްޤާއިދާކަން ފުދު މަރުކަޒު ކާނާތަ." ފުރުމަރު ގަވަރުދޫ ކަރަފާރާ އަހާ އަކީ ވިލާޝް ގަވާ މަރުގަތުން ދަރުން ކަރާތަވެ? ދަރު ވަބިއްޔަތު ދަރަނަގަ އަތް ފުރާއިހަމަ އެއް އަސަރަށް ހިސާބުހުރަކާ އެއްގޮތް

ޖުމްހޫރިއްޔާ އާ ޝަރީފް ކޮށްފިއްޔާ ކުރީ ޖޯޒަފް ނަބަވާ ކަރުއަވާއްސަފުދު އިރު ހަމަ ބޮޑު ބަރުގެ ފޮނުވާލަފާ ނުވަތަ ޙާލަތުގައި ބޭނުން ހިފެނީ ކިހިނެއްތޯ? ޗިޔަރު ބޮޑު ކަރާރު ވެރިކަން ފޮނުވާލުމާއި އަދި މި ބައިރާޙު ކުރަނީ ވިސްނުމުގެ އަރަބިވެ އިރު އިސްފުރުނަމަ ގެރުގަނޑާ ޒާތީ ކަންތައްތަކެވެ.

ޖަވާބު ނުލިބޭ ސުވާލުތައް:

■ އަސްލު ފެންބަޑު ބޮޑު ހަމައެކު ކުރުމުގައި އަސްލު ފަހު ބޮޑު ހަމައެކު ކުރުމުގައި ދުވަހު 44 މިނެޓު ހޭދައެވެ. އަސްލު ފެންބަޑު ބޮޑު ގައުމުވެރިޔާގައި އަސްލު ފަހު ބޮޑު ގައުމުވެރިޔާގައި ދުވަހު 80 މިނެޓު ފާއިތުވެއެވެ. މި ހުރިހައި ވަގުތު ހިލޭސާބަށް އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރެވުނީ ކީއްވެގެން ހެއްޔެވެ؟

■ ބަހަގޮ ދިނުމާއި ވިދިގެން ސީ.އެން.އެން.ގެ ވެބްސައިޓުގައި ހަމަ ފުރިހަމަ ފަސޭހަތަކެއް ލިބިގެން ޝާއިއު ކުރެއެވެ. ފެބަރަވަރީ ފުރިހަމަ 92 މިނެޓު ތިބި ކަމަށް ބަޔާނު ވިސްނުމަށް ވަނީ ފުދުވެރިންނާއި ދަހައިގެން 86 މިނެޓެވެ. މީގެ ތެރޭގައި އެއްވެސް ޔަގީނު ނުވާތީ ނުވެއެވެ. ފުރަހަތް 77 ގައި 64 މިނެޓު ވަކަން ބަޔާނު ފުރަހަތް ވިސްނުމުގައި ވަނީ 56 މިނެޓެވެ. މީގެ ތެރޭގައި ޔަގީނު މިކަމަށް ނެތެވެ. ހުނަރުވެރި އެހެރިރަށްސަށް ފުރަހަތް ވިސްނުމުގައި ވެސް އެއްވެސް ޔަގީންކަމެއް ނުވެއެވެ. ނަމަވެސް މި ފުރަހަތް ތެރެގައި ހިމެ "ޖެޓުސްޓްރީމް" ކަމަށް ބުނާ 19 ޔަގީންކަން ނަމާއި ފުޓް އޮޑިޝާގެ އެބުރި ޖެނެރަލް ފާހަގަކުރައްވައެވެ. މީގެ ތެރޭގައި ދެ މިހާރު ވެސް މާލެކުގައި މަރުވެފައި ކަމާއި އަދި އެބައި ބޮޑުކަ ދިރި ދިރިއުޅެގައި ސިއްރު ޔަގީންކަމާއި އެބަހުރިއެވެ. މިވާ ހިސާބު ބާވައެވެ.

■ ބަހަގޮ ދުވަހުން ދިރާއި ހުރަދުގެ ފަސް މިހާރު މި މަސްޖިދު ވިޔާއަން ނަގައި އުފާކުރަން ހިއްބާ އަހަން މިހާރު ވިޔާއަން ނަގައި އިސްޖެހުނުޖެހުން ލިޔުއް އެބަހައްޓެވެ. މިއީ މުޅިއަށް ހަބަރެއް ނުނުން ބާވައެވެ؟ ސެޕްޓެމްބަރު 11 ވީ ދުވަހު ޖެހުނު ސަސްޖެހުމުގައި މަސައްކަތު ކުރާ ހުރަދުނުގެ ގިނަ މިހުން ހިއީ ގޮތެއް ކުރުމުގައި ބޭނުވެއެވެ.

■ ހައިޖެކް ކުރިވެފައިވާ ބޯޓުތަކުގައި ހިއީ އެބައި ބަޔަކު މަޑުއިރު ފެނުނު ހިތްވާ މިހުންނަށް ގޮވައިވެ. އެގޮ އެއްވެސް މިހާރު ހައިޖެކަރުން ހިއީ ގޮވައިދޭ އެއްވެސް އެއްކޮށް ބޮނުފުއް ނުވެއެވެ. މީއީ ހައިޖެކް ކުރި ހުރަފު ނާސްތާގެ ބައެއްކަން ދެއްކޭކަމަށް ހުރިކަނެވެ. މި ބަޔަފާއާއި ގޮދު ހުފުދުން ސަލާމަތީ ކަމެއް ޗުރު ކުރަން ހާ މަރުކަޒު މާލިނަ އެއްކޮކެވެ.

ކުރީގެ ބަޔަކު ހިފޭ ނަމަވެސް މި ބަހަގޮއިގެ ސަހަބަން އޮޑިޝާއަން ހިސާބު ނަތީޖާގެ ބޭޗޭ ގައުމުތަކުން ފެނި ޖެހިފައެވެ. އަދި މި ބަހަގޮއިޔަ ފަރަން ބޭޗޭ މިގެ ސަރުކާރުތަކުގެ ބަޔަކު ބޮޑުމީގެން ހިއްގެ ކަމުކެވެ. އަކަން މިކާރު އެބަފުނެއެވެ. ކުރިމަކާގެ އެއްވެސް އެއްގޮ ބޮޑުނު ދަރުނަށްތަކާ ފަރާފައި މަރަ ﷲ އެވެ. ❁

عُلُومُ الْحَدِيثِ (6)

އާދަމް ނަސީމް

މަރުދޫދު ޙަދީޘް: މަރުދޫދު ޙަދީޘަކީ، ޞައްޙަ ޙަދީޘްތަކަށް ނުވާ އާހާދު ނަކަތަ ދަލީލުތަކުން ބުރި ޙަދީޘް ކަމުގައި ކެރިގައި ވާނީ ދަންނަވާލަމެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އާލިމުނަށް މަރުދޫދު ޙަދީޘް އެބައި ގިނަ ބައިވަރުކަން ބައްސަވައިފައި ވެއެވެ. މިއިން ކިބަކާކަން ނަމުގައި ދަރުވަރުގައި ވެއެވެ. އެއީ އާ ޙަދީޘް މަރުދޫދު ޙަދީޘްކަން ވުމުގެ ސަބަބު ގެޖެގެ ނަމެވެ. މި ހުރިހާ ބައިވަރުކަން އެކަނިވެގައި ދަރުވަރުވާ ނަމޫނާ ސައްޙު ޙަދީޘްގެ ނަމުވެ. ޙަދީޘް ގެބުލު ނުކުރަވުމުގެ ސަބަބުތައް ވަރަށް ގިނައެވެ. މި ހުރިހާ ސަބަބުތައް ގެނެ ނިމުމި މާގަގެ ދަ ސަބަބުތަކެވެ. އެއީ، (1) ސަނަދު ގެވުމައް ނުވުން. (2) ޙަދީޘް އިލްމުގެ ފަންނުގައި ރާވީއާގެ ހިފައިގައި ފުންނަ އެނިޔާކަން މިއެވެ.

(1) ސަނަދު ގެވުމައް ނުވާ ޙަދީޘްން ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާހުގައި ހިއުނި މުނުގަޠިޢު ޙަދީޘެވެ. ސަނަދާ ސަބަބުތަ ތަކު އިތުރު އެކަތަގުއި އަބުރަން ވާބީ ބަހަވަތާ ފުރަ ކަމެއް ކަތަނަވަވާ އެއި މުއްސަލް ޙަދީޘެވެ. މިއި މުނުގަޠިޢު ޙަދީޘްގެ ބާވަތެވެ. މި ބާވަތުގެ ޙަދީޘަކީ ސަޙީޙު ޙަދީޘެވެ. އެއި ސަނަދު ގެވުމައް ނުވާ ގޮތެވެ. އެހެނި ވަތަހަ ބަބަތަކެވެ ބުރު ތަތުމެވެ ނުބަހައެވެ ބާވަތުގެ އެރުހާނުވެ.

ސަނަދުއެގެ މެދުވެރިއަން ޖެހިގެން ދަރަވާއަކާ ދަހަނަޖަވާއި ޙަދީޘަކީ މުއަލްލަގު ޙަދީޘެވެ. މިއީ ވެސް މުނުގަޠިޢު ޙަދީޘްގެ ބާވަތެކެވެ. މިއީ ވެސް ސަޙީޙު ޙަދީޘެވެ. މުނުގަޠިޢު ޙަދީޘްގެ އަނެއް ބާވަތަކީ މުއައްޒަލް ޙަދީޘެވެ. މުއައްޒަލް ޙަދީޘްގެ މާނަ އިސްލާ ހިސާބުވެ. ސަބަބަކީ ޚަބަރު އާއި ޙަބަބަ މުއްސަލު ފަރާވަ އަރުނަނުން ޙަދީޘް ރޫކީމެގައި ހުއްބަ މުއައްޒަލް ޙަދީޘަކީ ސަޙީޙު ޙަދީޘެވެ. މިދުނިޔަ ދަ ރޫމެގައި ހުރި މުއައްޒަލް ޙަދީޘަކީ ހުރިބަ ބަރުމު ވާއެވެ. މި ވާހަކަ އިސްލާ ހިސާބުވެ. މިދުނިޔަ ގޮތެގެ ނުދެ އެހެނިހެން ގޮތެމެވެ ވެސް ސަނަދު ގެވުމައް ނުވެ ހިމެނެއެވެ. މި ހުރިހާ ބާވަތަކީ ވެސް ސަޙީޙު ޙަދީޘެވެ.

(2) ޙަދީޘް އިލްމުގެ ފަންނުގައި ރާވީއާގެ ހިފައިގައި ހުރިހާ އެނިޔާ ނުވެވާ އެއްބާ ބަސްތަ ބަހާގެ މުޅިއަކަ އެ ރާވީއާގެ އިލްމުވެރިކަން ފުރިހަމަ ނުވާތީ ދަރުވަރު ކަމުގައި އެނިވާމާއި ދަރަސްކުރުމުގެ ބޮޑު ދަރަކަން ފުދެ ކަރާނަކަވެ. ދަންނަވަމެވެ! ޙަދީޘް އެގޮތް ކަރުމުގައި ދަށްދަށް ޖެހޭ މި ބާވަތުގެ ވަރަށް ގިނަ ކަރަބަތް ހަމައެވެ. އެހެންކަމުން ޙަދީޘް ފަޒީލަތުގެ ޝަރީޢަތުގައި މި ފަންނުގެ އިލްމުވެރިން ޙަދީޘް ދޮގު ދަރުކަވައިގައިވާ ވަޒަނު ކުރާ ތަކަށް ބަރަޚީވެސް ދަރުޖެއެވެ. އެއި މިހެދު ކަވާލެވެ.

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (٦)

އާދަމް ނަސީމް

ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު ނިސްބަތްކުރެވޭ ފަރާތް:
ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި، ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު ނިސްބަތްކުރެވޭ ފަރާތުގެ ޙައިޘިއްޔަތުން ބަލައިފިނަމަ، ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު ބެހިގެން ވަނީ ހަތަރު ބައިކަށެވެ. އެއީ،

(1) اَلْحَدِيْثُ الْقُدُسِيُّ

(2) اَلْمَرْفُوْعُ

(3) اَلْمَوْقُوْفُ

(4) اَلْمَقْطُوْعُ

މިއެވެ.

(1) އަލްޙަދީޘުލް ޤުދުސީއްޔު: ޤުދުސީއްޔަ ޙަދީޘަކީ އެ ޙަދީޘްއެއްގެ ސަނަދު، ރަސޫލުﷲ ގެ ޙަޟްރަތާ ގުޅިފައިވާއިރު ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު ނަބީ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އަޅަގަނޑުމެންނާ ހަމައަށް ނަޤުލު ކުރެވިފައިވާ ކަލާމު ކަމަށްވާ ޙަދީޘެކެވެ.

ޤުދުސީ ޙަދީޘާއި ޤުރުއާނާއި ޙަދީޘުގެ ތަފާތު: ޤުދުސީ ޙަދީޘާއި ޤުރުއާނާ ދެމެދު ގިނަ ތަފާތުތަކެއް ހުރެއެވެ. މީގެ ތެރެއިން މަޝްހޫރު ބައެއް ކަންތައް:

(1) ހަމަ ކަނޑައެޅިގެން ޤުރުއާނުގެ ލަފުޒުތަކާއި މާނަ ވަނީ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ކަލާމުފުޅެވެ. ޤުދުސީ ޙަދީޘުގެ މާނަ ވަނީ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. އޭގެ ލަފުޒުތައް ވަނީ ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ހުރިހާނުންނެވެ.

(2) ޤުރުއާނުން ކިޔެވުމަކީ ޢިބާދަތެއް ކަމެވެ. ޤުދުސީ ޙަދީޘް ކިޔެވުން (ޤުރުއާން ކިޔެވުން ފަދަ) ޢިބާދަތެއް ނޫނެވެ.

(3) ޤުރުއާނުން ފިޤުހުވުމުގައި މުޢުޖިޒާތުގެ ޝަރުޠެއް ކަމެވެ. ޤުދުސީ ޙަދީޘް ފިޤުހުވުމުގައި މުޢުޖިޒާތުގެ ޝަރުޠެއް ނޫނެވެ.

ޤުދުސީ ޙަދީޘުގެ މިސާލު:

عَنْ أَبِيْ ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْمَا يَرْوِيْهِ عَنِ اللهِ تَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: يَاعِبَادِيْ إِنِّيْ حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِيْ وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلاَ تَظَالَمُوا ...الحديث (رواه مُسلم)

މި ޙަދީޘް ގެ މާނައަކީ ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު ރަސޫލުﷲ ގެފާނު، ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުން ރިވާކުރައްވާ ބަސްފުޅުގެ ތެރެއިން އަޅުގަނޑުމެންގެ އަރިހުން އަޙްމަދު ރަސޫލުﷲ އަށްވުރެ ރިވާކުރައްވައެވެ. ހަމަކަނޑައެޅުން އެކަލާނގެ ވެރިކަލާނގެއެވެ. އޭ! ތިމަން ރަސްކަލާނގެ އަޅުވެތިންނޭވެ! ހަމަކަނޑައެޅުން ތިމަން ރަސްކަލާނގެ ނަފްސުގެ މައްޗަށް އަނިޔާވެރިކަން ޙަރާމް ކުރައްވައިފީމެވެ. އަދި އަނިޔާވެރި ކަމެއް ތިޔަބައި މީހުންގެ ދެމެދުގައި ޙަރާމް ކަމެއް ކަމުގައި ލައްވައިފީމެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައި މީހުން އެކަކު އަނެކަކަށް އަނިޔާވެރި ނުވާށެވެ ކަމެވެ..... (މި ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވީ އިމާމު މުސްލިމްއެވެ.)

(2) އަލްމަރްފޫޢު: ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި މަރްފޫޢު ޙަދީޘަކީ ނަބިއްޔާ ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު ނަބީ ކަލޭގެފާނަށް ނިސްބަތް ކުރެވޭ ކޮންމެ ކަމަކަށެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުތަކާއި އަމަލުފުޅުތަކާއި އަރިހުގައި ކަމެއް ހިނގައިރު މަނާ ނުކުރައްވައި ކަނޑައެޅި ކަންތައްތަކާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ސިފަފުޅުތަކެވެ. ސިފަފުޅުތަކަކީ ބަދަނުގެ ނަބިއްޔާ ޚަލްޤީ ސިފަފުޅުތަކާއި، އަޚުލާޤީ ސިފަފުޅުތަކެވެ.

މަރްފޫޢު ޙަދީޘްގެ ސަނަދު ކެނޑިފައި ނުވާނަމަ އެއީ ސަނަދު ގުޅިފައިވާ މަރްފޫޢު ޙަދީޘެކެވެ. ސަނަދު ކެނޑިފައިވާނަމަ އެއީ ސަނަދު ގުޅިފައި ނުވާ މަރްފޫޢު ޙަދީޘެކެވެ. ސަނަދު ގުޅިފައި ނުވާ މަރްފޫޢު ޙަދީޘަކީ ޟަޢީފު ޙަދީޘްގެ ބާވަތެކެވެ.

(3) އަލް މައުޤޫފު: ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި އަލް މައުޤޫފަކީ ޞަޙާބީ ބޭކަލަކަށް ނިސްބަތް ކުރެވޭ ކޮންމެ ކަމަކަށެވެ. އެއީ އެބޭކަލުންގެ ބަސްފުޅުގެ ގޮތުގައި އަދި ފިޢުލުގެ ގޮތުގައި އެބޭކަލުންގެ އަރިހުގައި ކަމެއް ހިނގައިރު މަނާ ނުކުރެއްވުމެވެ. އެހެން އިބާރާތަކުން ބުނާނަމަ، އަލްމައުޤޫފަކީ ޞަޙާބީ ބޭކަލަކާ ހަމައަށް އެ ޚަބަރުގެ ސަނަދު ގުޅޭ ނުވާ ޚަބަރެކެވެ. ސަނަދު ގުޅިފައި ވިޔަސް ނުވަތަ ސަނަދު ކެނޑިފައި ވިޔަސް ވެއެވެ.

އަލްމައުޤޫފުގެ މިސާލު: ޢަބްދުﷲ ބުނު ޢައްބާސްގެފާނު ތަޔައްމުމް ކޮށްގެން ހުރެ އިމާމުވެ ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ.

وَأَمَّ ابْنُ عَبَّاسٍ وَهُوَ مُتَيَمِّمٌ

(رواه البخاري في كتاب التيمم)

މާނައަކީ: ޢިބްނު ޢައްބާސްގެފާނު، ތަޔައްމުމު ކުރައްވައިގެން ހުންނަވައި، އިމާމުވެ ނަމާދު ކުރައްވައިފިއެވެ. (ނޯޓް: މިއީ އަޞްޙާބު ބޭކަލުންގެ އަމަލުފުޅުގެ މިސާލެކެވެ.)

އަލްމައުޤޫފު ޙުކުމުގައިވާ މަރްފޫޢު ބާބު:

އަލްމައުޤޫފުގައި އަސަރުވެފައިވާ ފަދަ ޙުކުމްތަކާއި ވަޙީރަތް ބަޔާންވަނީ އަރަ މައުޤޫފުގެ ތެރެއަށް ހިމެނޭ ސުންނަތުގެ ޙަދީޘް. މި ސުންނަތްގެ ޙުކުމް ގޮތުގައި ވާއެކު ޙަދީޘް މަރްފޫޢު ޙަދީޘުގެ ޙުކުމުގައި ވެއެވެ. މި ސަބަބުން މަރްފޫޢު ޙަދީޘުގެ ޙުކުމް ގަބޫލުކުރެވޭ ބަޔާނެއް މަރްފޫޢު ޙަދީޘް ނުވަތަ ޙަދީޘުގެ ތެރެއިން ބަޔާންކުރެވޭނެ. ހަމަ ޙުކުމުގެ ބާވަތެއް ޙަދީޘް ގެ ސިފަތަކެވެ. ދަރުމަ މަރްފޫޢު ޙަދީޘެވެ.

(1) ޞަޙާބީއަކު އުޅުއްވިގޮތުގެ ތަފްސީރުގެ އަސާސްތަކުގެ ތެރެއިން، ތަފްސީރު ދުނިޔޭގެ ބާވަތް ބަޔާން ކުރައްވައި، މިސާލު ގޮތުން ކުރީގެ ނަބިއްޔުންގެ ޤިއްޞާތަކާއި ބަޔާން ކުރައްވައިފައި، މިސާލު ގޮތުން ކުރީގެ ނަބިއްޔުން އާއި ދުނިޔޭގެ ފެށުން ބަޔާން ކުރައްވައިގެން ފަދަ އާޚިރަތުގެ ކަންތައްތަކާއި އިންސާނުންގެ ތެރެއިން ރަސޫލުﷲ ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު ނަބީ ކަލޭގެފާނުގެ ވަޙީ، އަޞްޙާބު ބޭކަލުންގެ ވިދާޅުވުމެއްނަމަ އެއީ މަރްފޫޢު ޙުކުމުގައިވާ ޙަދީޘެކެވެ.

މި ޙާލަތުގައި އެ އަޞްޙާބު ބޭކަލަކު އަހުލު ކިތާބުން ޙަދީޘް ނަޤުލު ކުރައްވާ ބޭކަލަކު ކަމުގައި ނުވާނަމަ އެ ވިދާޅުވުމަކީ ބަސްފުޅެއް ނުވަތަ ޤިޔާސްގެ ކަމަކުން ވިދާޅުވެވޭނެ ބާވަތުގެ ބަސްފުޅެއް ނުވާނަމަ ޤިޔާސްގެ ކަމަކުން ބާވަތް ރައުޔަކުން ނިކުމެވޭ ކަމެއް ނޫނެވެ. ދަރުސްތަކުގެ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމެއް ހާމަކުރެވޭ ބަސްފުޅެއް ނޫން ކަމުގައި ވެއެވެ.

(2) އިޖްތިހާދުގެ ކަމަކުން ބޭނުންކޮށްގެން ނުކުރެވޭ ދިނީ ކަމެއް، އަޞްޙާބު ބޭކަލަކު ކުރައްވައިފައި ވާނަމަ، އެއީ މަރްފޫޢުގެ ޙުކުމް ލިބިފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ.

(3) ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު ނަބިއްޔާގެ ޒަމާނުގައި، ތިމަން ބޭކަލުން ތިމަންނަ ކަމެއް ކުރީމުއޭ ކުރައްވައިފިނަމަ ސަލަވާތާއި ބަރަކާތް ލައްވާ އިތުރު އެކަލޭގެފާނުގެ ޒަމާނުގައި ކަމެއް ކުރީމޭ އަޞްޙާބު ބޭކަލުން ހަބަރު ދެއްވައިފިނަމަ ކަމެއް މަރްފޫޢުގެ ޙުކުމުގައި ހިމެނޭނެ ޙަދީޘެކެވެ.

އަދި މައުޟޫޢުގެ ތެރެއިން މަޝްހޫރު ބުނުމް ކަލުގައި
ބެލެވޭ ސިޔާމަށް ދުވަހު ހިފުނުތޯ.
(1) ދިވެހިރާއްޖޭ ކަމަކީ ސުންނަތްގެ ތެރޭގައި
ހިމެނޭ ކަމެއް ކަމުގައި އަސްލެއްވާ ބޭނުމަކީ ވިދާޅުވެފައިވާ
ބަސްފުޅު. (2) ދިވެހިރާއްޖޭ ކަމެއް ކުރައްވާފައިވާ ތިމަން
ބޭނުންކުރެވޭ އަމުރު ވެވިގެންވާ ކަމަށް އަސްލުވާ ބޭނުމަ
ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅު. (3) ދިވެހިރާއްޖޭ ކަމެއް ތިމަން
ބޭނުންކުރެވޭ މަނާ ކުރައްވާފައިވާ ކަމަށް އަސްލުވާ ބޭނުމަ
ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅު. (4) ދިވެހި އެވެނި ކަމަކީ
މާތްالله އަށް ނުވަތަ އެކަލާނގެ ރަސޫލާ، މުޙައްމަދު
ސައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އަށް ތާއަތްތެރިކަން
އަދާކުރުމުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ކަމެއް ކަމުގައި އަސްލުވާ
ބޭނުމަ ޙުކުމް ކުރައްވާފައިވާ ކަންތައް. މިއެވެ.

އެންމެ ފަހުން މިދެންނެވި ބައްގެ ދިސާލެއް ކަމުގައި
އަސްލުވާ ބޭނުންގެ ތެރެއިން ޢައްމާރު ބިން ޔާސިރު
ރަޟިޔަالله ޢަންހުގެ ބަސްފުޅެއް ބުނިދާނެއެވެ. ޢައްމާރު
ވިދާޅުވިއެވެ.

مَنْ صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ

(رواه أصحاب السنن وعلقه البخاري)

މާނައަކީ، ޝައްކުގެ ދުވަހު ރޯދަ ހިފައިފި މީހާ،
ހަމަކަށަވަރުން ސައްޔިދު ބައްލަމާ ޚާއްޞަ އަބޫލްޤާސިމަށް
އުރެދިއްޖެކަން ކަނޑަވަރެވެ. މިއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ ބޭރުން މުއްމިނުންނަށް ސާބިތުވެފައިވާ ނަމާދު
ހުރިހާ ވެސް ހެދުން ވަރަށް ބޮޑު ފަރުވާ ބޭނުންކުރުމާއެކު
ބެލުމަށް ޢާއްމުން ސާބިތުވެގެން ކުރައްވާ ރަސޫލާ،
ނަބިއްޔާ، ސައްލަަالله އަލައިހި ވަސައްލަމާ ވަނަތަނުގެ ބޭނުމަށް
ކުރުމަށް އިރުޝާދު ދެއްވާފައެވެ. މިއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެން ބުނާ: ބަރަކާތުގެ ޢިލްމުން ބަޔާން ކުރާ ކަމެއް (އުސޫލު
ބަސްފުޅެއް) ގެ މިސާލު: ބިދްޢަތްތަކުގެ ފަހަރެއްގައި ނަމާދު

ކަލޭގެ ބުނެގެން އެވެ ރަސޫލުގެ ބަސް ވިދާޅުވެ
ބަސްފުޅެއް ފެނެވެ. އަބަސްފުޅަކީ:

صَلِّ وَعَلَيْهِ بِدْعَتُهُ (رواه البخاري)

މާނައަކީ ބިދްޢަތްވެރިޔާގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު ކުރާށެވެ! އޭނާގެ
ބިދްޢަތެއްގެ އޮޅު އޭނާގެ މައްޗަށެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ ބުނެވި: ޝަރުޢީ މަސްއަލަ ތަކެއްގައި
އަޅުގަނޑުމެން އަލިއަޅުވާ ކަމެއްގައި ބޭނުންކުރަނީ
އުބަސްފުޅެއް ނުވަތަ އެ އުޞޫލެއް ނިސްބަތް ކުރުމެ
ފަރާތުން ސައްޙަ މަގުން ނިސްބަތް ކުރެވުނު ވިދާޅު
ވެއެވެ. ނަމަވެސް އުބަސްފުޅަކީ ނުވަތަ އެ އުޞޫލެއް
މަރުފޫޢު ބަސްފުޅެއް ކަމަށް ނުވަތަ މަރުފޫޢު އުޞޫލެއް
ކަމަށް ދަލީލު ދިނުމެ ގެންނެވިއެ ވާނަމަ އޭގެ ބުނުމަށް
މަރުސަލުކަން އޮތް މަރުފޫޢު ބަސްފުޅެއް ނުވަތަ މަރުސަލުކަން
އޮތް މަރުފޫޢު އުޞޫލެއްގެ ބުނުމެވެ. މަރުސަލުގެ މާނަ
އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ ބުނުމުގެ ބަރަކާތުން ވިދާޅުވާ ބަސްފުޅުގެ ރާއްޖެ، ބަޙްރެއްނެވި
އަޅުގަނޑުމެންގެ ދަ ބުނުމަކީ އުޞޫލުގެ
ކުރައްވާފައިވާ ކުރެއްވި. ނަމަވެސް އެއް ބަރަކާތް
އިސްލާމީ ބާރުބަޔަށް ވެސް ގޮވާލާ ގައުމުތަކަށް
ބަރުގެ ދިފާއުގެ ބޭނުން ގާނޫނުން ބޭނުމުގެ

އަޅުގަނޑުމެންގެ ބުނެވި: ބަރަކާތުގެ ބޭނުމަކީ މަރުފޫޢު
ބަރަކާތް، ޙަދީޘު ކޮށް ސާބިތުވާ ނަމަވެސް ވަރަށް ގިނަ ފަރާތް
ނަމަވެސް މަރުފޫޢު ބުނާ ބިދްޢަތްކުރުމުގެ ޚިލާފު ފެއް ބަލަ
ބަރަކާތް ޙަދީޘުގައި ނުހިމެނޭ ކަމަށް ބުނާ ގިނަ ކަމެއް ވެއެވެ.
ނަމަވެސް ބަރަކާތް ބޭނުންކުރާ ބޭނުމެއް ދޭހަކޮށް
ކުރިމަތިކުރާ ބޭނުމެއް ވެސް ކުރިއެވެ.

ބިދްޢަތުގެ ބަޔާން ކުރާ ވަހީ ފަދަ ބޭނުމެއް
(4) އަޅުގަނޑުމެން: ބަރަކާތް އިޚްތިލާފުގެ އިސްލާމީ ފޯރާގައި
އަޅުގަނޑުމެންގެ މާނައަކީ ވިލާއިމާނު ބޭނުންކުރަން ނުވަތަ އެގެ
ފަހުގެ ބޭނުންކުރަން ނިސްބަތީ ކުރުމާ ބަސްފުޅާއި އަމުރުކުރުވެ.
ތިލާއިތަކެ ބޭނުންވާ ބަސްފުޅު ބަހުގެ މާނައަކީ މުސްލިމުންގެ
ގޮތުގައި ހުންނަވައިގެން އަސްލުވާ ބޭނުންވާ ބައްޔަކާއި
ވަޒީފާތަކުގެ ފަރު އިސްލާމް ދީނުގެ މަތިގައި އަލަށް ކުރަންޖެ
ކެނޑި ބޭނުންވެ.

އަޅުގަނޑުމެން އާއި އަޅުގަނޑުމެން އަދި ބަދަލުވެ
ދެއްތޯ ބޭނުން. އަޅުގަނޑުމެން އަދި މަތިނުގެ ސިފަތަކާ ތެރޭގެ
ސިފައެއްވެ. އަޅުގަނޑުމެން އަދި ސަނަދުގެ ސިފަތަކާ
ތެރޭގެ ސިފައެއްވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ މާނަ އިސްމު
ހިމެނިއްޖެއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ޒަމާނުގެ (އުޞޫލު
ބަސްފުޅު) ގެ މިސާލު: ބިދްޢަތްވެރިއެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދު

ބިދުޔީން ހިއްޔަ ނުކުންޖެހިފަ އަރައިޖެއްކާ ނުހިއްބެވިއެ!

އަހުމަދު ޝަރީފް

ދިވެހިންގެ ބައެއް ރަޝީދުން ކެމިޕަރު އުރައިހުނު ކުރުއްވިގެ
ގޮތެއް ޒަމާނުގެ ކުރިއަށް ގެންދާފައިވެ. ދިރުވައި
ހަޔާތުގެ ތެރޭގައި މާލޭގެ އިދާރާތި ފެންވާ އަތިރިމަތީގައި
ސަޅަކާ ކެޔޮ އެއްދުވަހު އެގޭ ތެރެއިން ކަމުކަވެ.
ސަޅަކާ ކަލޮ ރަހާ ގެޖައްކަ. ސަޅަކާކޮ
ގެޖައްކަން ވީދު މާ ބަޔަކަށް ގެޖައްކާ އެއްގޮތެން ހުރިހާ
ކަމެއް ވެސް ކަނޑޫއް އިގައި ހުއްބަ ކަރުހުގެ އަލަށްނެވެ.
އެ ކަރުހުގެން، ''ބީވާކަރުން'' ހިއްޔެވެ.
ސަޅަކާކޮ އެއްޗެހިން (ވައިގެ ތެރެއިން އަރުވާލުން)
އެގެ ބައިން ޖެހޭ ބައިންގައި ހުޅަނގު ގެވާ ކަރުޔަގެން
ދަރިންގެ އަރިހު ބޭކުނުންމެ އެކު ހަލާ މާސްގުގެ ހުޅަނގު

މާލޭގެ އިރުމަތީ އަތިރިމަތިން ގެސް އެކަމުގެ ވަށައި
އެގޮތު ބޭކުނު ހުންނަވައިގެން އެނބުރި ހިއްޔައި (އެ ގެޖެގައި
ޖަހާފައިވާ ހުޅަނގު ދަރުމަގު) ވައިގެ ތެރެއިން އަރުވާފައިވެ.
ސަޅަކާކޮ ވައިގެ ތެރެއިން އަރައިގެން ދާއިރު
އެކަމުން އިސް ނަގާ ހުންނަ އެދުރުކަ ''ބޭކުނުންނޯ!
ބިދުން ހިއްޔަ ނުކުންޖެހިފަ އަރައިޖެއްކާ ނުހިއްބެވިއެ،''
މިހެން ވަރަށް ބާރަށް ގޮވާލާފައެވެ. މިހެން ގޮވާލައިގެން
ހުޅަނގުގައި ހިފައިގެން ދިޔަ މިހެން ''ޖެއްބައް! ޖެއްބައް!''
ގޮވަމުން ދިމަވުން ދާފައެވެ. ދިމަން ހުޅަނގެތި ''ބޭކުނުން
ހުޅަނގެއް! ހުޅަނގެއް!'' މިހެން ގޮވައިލައިވުމަކުން.
އެދުވަސްވަރު އެހިސާބު އަތިރިގައި ދަނޑިވަރުން
ހަދާފައި ހުންނަ ވަރަށް ފޮނި ޖަފުރޮޅުނަ ހުރިއެވެ. ސަޅަކާކޮ
ވައިން އަރައިގެން ދިއުމުގައި ނޫސްއާލާ ގޮތަށް ދިމާވެގެން

ބޮޑުއަރުވާލައި ޖަފުރޮޅުއަރުގެ މައިނަކުން ވެއްޖެ ޖަފުރޮޅު ހަލާކުވެ
ދާފައި ސަރުކާރުން ހައްދަވައި ދެއްވައިދެވެ.
ސަޅަކާކޮގެ ބޮޑުގައި (ވާލޭ ގެޖޭގެ ބޮޑުގައި
ވަޑިން ހަދަކާރުމުން މުރަކަ ގާކޮޅަށް ބަނޑުފައި އެނބުރި
ގެޑިން) ކަވާ ހިރަ ދަނޑިގެ ފުއްބޮޑިއައް ބަނޑުފާ ހުރެއެވެ.
މި ފުއްބަޑި އާއިއާކު (9 ފުޓު 10 ފޫޓުގެ އުސް މިނެ
ހުރިހަ) ސަޅަކާކޮ ވައްޖެހިގެން ހުރަހެއް ޖެހިފައިއް ފިރާނާ
އަދި ސަޅަކާކޮ ވެސް ދިނުވައި ބިނދި ހަލާކުވެދިއެވެ.
ސަޅަކާކޮ އެހެން ވަރު މިސްކިތްގެ ބިރުކަނޑައި
ވައިގެ ތެރެއިން އަރައިގެން ގޮސް ނިކަން ރަނގަޅަން
މަތިވައިގައި ހިޔާ ދުއްވި ދުއްވާ ކައްކާ ދުއްވާލިމައެވެ.
ކައްކާ ދުއްވާލި ގޮޅިއެއް ގެނބުނު ބަރަކާތެކަން ހިމާ ނަގާކަވެ.
މި ބަރަކާތު ގޮޅިއެން (ސަޅަކާކޮން) ގެންގޮސް މަތީ
ވައިގައި ހުއްޓަ ހިސާބަށް އެރުވުނުންވެ. މި ބަރަކާތު
ކުރިމަތީ ގޮޅި ކަޑަކާން އަރުއަން އުފެދުން ވައިގެ ތެރޭގައި
ދެ އަވަސް ދަތުރު ކުރާނަމެވެ.
ގޮޅި ނުވަތަ ސަޅަކާކޮ ވައިގެ ތެރެއިން އަދާ
ވައިގައި ހިފައި ކަމަށް ބޮލުވެރި އެގެ ހިއްޔަ ބިދުން
ކަނޑުހިމަމެވެ. ❋

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (8)

އާދަމް ނަސީމް

مُتَوَاتِرُ އާއި آحَاد:

ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު، އަހަރުމެންނާ ހަމައަށް ފޯރައިދީފައިވާ ގޮތުގެ ޙައިޘިއްޔަތުން ބަލާއިރު، ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު ބައިގަނޑު ވަނީ ދެ ބައަކަށް ބެހިފައެވެ. އެއީ، (1) މުތަވާތިރު (2) އާޙާދު މިއެވެ.

(1) މުތަވާތިރު: ބަހުގެ ގޮތުން ބަލާއިރު، މުތަވާތިރުގެ މާނައަކީ تَتَابُعُ އެވެ. މާނައަކީ އެކަތި އަނެކަކާ ގުޅިގެން ފަހަށް ފަހުން އައުމެވެ.

މިސާލަކަށް:

تَوَاتَرَ الْمَطَرُ މާނައަކީ މެދުކަނޑުމެއް ނެތި ވާރޭ ވެހިއްޖެއެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި މުތަވާތިރުގެ ތަޢުރީފަކީ:

(مَارَوَاهُ عَدَدٌ كَثِيرٌ تُحِيلُ الْعَادَةُ تَوَاطُؤَهُمْ عَلَى الْكَذِبِ)

މާނައަކީ: ގިނަ އަދަދެއްގެ ރާވީން، އާދަކާދަ ނިޔާކާރާ ގޮތުގެ މަތިން ދޮގެއްގައި އިއްތިފާޤުވުން މުސްތަޙީލުވާ ގޮތަށް ރިވާ ކުރައްވައިފައިވާ ރިވާޔަތެވެ.

މުތަވާތިރުގެ ޝަރުތު: ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު، މުތަވާތިރު ވުމުގައި ހަތަރު ޝަރުތު އަދާވެފައި ވާންވާނެއެވެ. އެއީ،

(1) ގިނަ އަދަދެއްގެ ރާވީން ކަމަށްވުން. މުތަވާތިރު ވުމުގައި ގިނަ އަދަދަކީ ކޮބައިކަމާމެދު އިޚްތިލާފު ހުރެއެވެ. މި އިޚްތިލާފުގެ ތެރެއިން އިޚްތިޔާރު ކުރެވޭ ބަސްފުޅަކީ އެންމެ މަދުވެގެން ވެސް ދިހަ ރާވީން ހަމަވާން ޖެހޭ ކަމުގެ އޮތް ބަސްފުޅެވެ.

(2) ސަނަދުގެ ކޮންމެ ތަބަޤާއެއްގައި (އެބަހީ ސަނަދުގެ ކޮންމެ ފެންވަރެއްގައި) ގިނަ އަދަދަކަށް ރާވީން އުޅެފައިވުން. މިދެންނެވި ބަހުގެ ތަފްސީލަކީ، ފުރަތަމަ ތަބަޤާ ކަމަށްވާ (އެބަހީ ފުރަތަމަ ފެންވަރު ކަމަށްވާ) އަޞްޙާބު ބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ގިނަ އަދަދެއްގެ ބޭކަލުން، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ އެބޭކަލުންގެ އަރިހުން ރިވާ ކުރައްވާ ދެވަނަ ފެންވަރުގެ ތެރެއިން ވެސް ހަމަ އެހެން ގިނަ އަދަދެއްގެ ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާފައިވުން. މި ތަރުތީބުން ގޮސް ޙަދީޘް ނަގުލުކުރައްވައި ދިނުމުގެ ބޭކަލުންނާ ހަމައަށް ކޮންމެ ފެންވަރެއްގައި ވެސް ގިނަ އަދަދަކަށް ރާވީން އުޅެފައި ވުން.

(3) އާދަކާދަ ނިޔާކާރާ ގޮތުގެ މަތިން ދޮގެއްގައި މައްޗަށް އިއްތިފާޤުވުން މުސްތަޙީލުވާ ގޮތަށް ރިވާވެގެން ވުން.

(4) އެބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރު، ޙިއްސުގެ މައްޗަށް އިއްތިމާދުކުރައްވައި ވުން. މިގޮތް މިސާލަކަށް، ދެކެވުން އަދި ޙަދީޘް ނުވަތަ އަދި ޚަބަރު، އަޑުއަހައިލެއްވުމާ ނުވަތަ ކުރައްވައިލެއްވުމާ ފަދައިންނެވެ.

އެބަހީ މިހެން ރިވާކުރައްވައިގައި އިއްތިމާދުކުރައްވައި ވަނީ ބުއްދީގެ މައްޗަށް ކަމަށް ވާނަމަ އެއަށް މުތަވާތިރު ޚަބަރެއް ނުކިޔައެވެ. މިގޮތް މިސާލަކަށް: ދުނިޔެއަކީ އަލަށް އުފެދިގެންވާ އެއްޗެއް ކަމުގެ ބުނުން ފަދަ ކަންކަމެވެ.

މުތަވާތިރުގެ ޙުކުމް: މުތަވާތިރު ޚަބަރަކީ އެ ޚަބަރެއްގައި އެކުލެވިގެންވާ އިލްމުގެ ޔަޤީންކަން ދޭ ޚަބަރު، ސަރީޙް ގޮތުގައި (އެބަހީ ޔަޤީން ގޮތުގައި) ވިލާ ޚަބަރެކެވެ. އެހެން އިސްތިފާދާކުރުން ވާޖިބުވާ ވަރުގެ އަކީ، ނަފްސު ކުރިއަށް ދަމާލުމާއި ރުޖޫއުކުރުމާ ދެމެދު ހިފާ ކަމެއްގެ ތެރޭގައި ބަލައިގަތުން ހުރަހެއް ނުވާ ގޮތެއްގެ ކަމުގައެވެ. އެއާއި ތަފާތު ބަލައިގަތުމުގައި ރަސޫލާ ބިނާއެއްގެ ކަމުގައި ދެނެގަނެ ޖެހޭ ވަރަށް ބަލައިގަތުމަކީ ފަރުޟުވެއެވެ. މިފަދަ ޚަބަރު ބަލައިގަނެ ނަގައިފައިވާ ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރެވެ. މިގޮތުން މުތަވާތިރު އަކީ ޤަބޫލު ކުރަންޖެހޭ ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރެވެ.

މިފަދަ ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރާމެދުގައި ރިވާ ކުރެއްވި ފަރާތްތަކުގެ ޙާލު ދިރާސާކުރުމުގެ ބޭނުމެއް ނެތް ކަމެއް ނުވާނެއެވެ.

މުތަވާތިރު ބައިގަނޑު ބައެއް: މުތަވާތިރު ބައިގަނޑު ދެ ބައަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެއީ ލަފްޒީ ގޮތުން މުތަވާތިރުވުމާއި މަޢުނަވީ ގޮތުން މުތަވާތިރު ވުމެވެ.

(1) ލަފްޒީ ގޮތުން މުތަވާތިރުވުމަކީ ބަސްތަކާއި ބަހުގެ މާނައާއި އެއް ލަފްޒާއި މާނަ މުތަވާތިރުވުމެވެ. މިސާލަކަށް:

((مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ)) (رَوَاهُ مُسْلِم)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ޤަޞްދުގައި ތިމަންކަލޯގެފާނުގެ މައްޗަށް ދޮގު ހަދައިފި މީހާ ދަންނާށެވެ! ފަހެ އޭނާގެ ޖާގަ ނަރަކައިން ތިބެގަންނަ ހުރި ކަމެވެ. މިއެވެ.

މި ޙަދީޘަކީ ސާޙިބު އަޞްޙާބުބޭކަލުންނަށް ވުރެ ގިނަ ބޭކަލުން ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. ރިވާ ކުރެއްވުމުގައި ދެވަނަ ފެންވަރުގެ ބޭކަލުން ވެސް އެހާ ގިނައެވެ. މިހެން ގޮސް ޙަދީޘް ނަގުލުކޮށްދީ ދިނުމުގެ ބޭކަލުންނާ ހަމައަށެވެ.

(2) މަޢުނަވީ ގޮތުން މުތަވާތިރު ވުމަކީ ބަސްތަކާއި ބަހުގެ މާނައިގައި އާ ޙަދީޘްއެއްގެ ނަފްސު އާ ޚަބަރުތަކުގެ ލަފްޒު ފަރަގުވާ އެކި މާނަ މުތަވާތިރު ވުމެވެ. މިގޮތުގެ މިސާލަކަށް ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ، ދު އަތްފުޅު އުފުއްލަވައިގެން ދުޢާ ކުރެއްވުމާ ބެހޭ ގޮތުން ހުރި ޙަދީޘްތަކެވެ. މި މަސްއަލައިގައި، ގާތްގަނޑަކަށް ސަތޭކަ ޙަދީޘް ވާރިދުވެފައި ވެއެވެ. މިއިން ކޮންމެ ޙަދީޘެއްގައި ވެސް އަތްފުޅު އުފުއްލަވައިގެން ދުޢާ ކުރެއްވިކަން އޮތެވެ. އެއީ ތަފާތު ގޮތްގޮތުން ތަފާތު ކަމެއްގައެވެ. މިދެ ގޮތުން ވެސް އެއްބަސް ވާ ކަމަކީ (ވާރިދުވެފައިވާ) މުތަވާތިރު ކަމެވެ. ނަމަވެސް ލަފްޒާ މަޢުނާ ނުވަތަ އެކަކު ތަކުރާރުވެފައި ނުވާ ބަދަލުގައި ދެ ޙަދީޘް ތަކުރާރުވެފައިވާ ޙަދީޘް ނުވަތަ ޚަބަރަށް މުތަވާތިރު ކަމުގެ ޙުކުމް ދެވޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން މިއީ މަޢުނަވީ ގޮތުން މުތަވާތިރުވާ ކަމުގެ މިސާލެވެ. ✻

عُلُوْمُ الْحَدِيْثِ (9)

އާދަމް ނަސީމް

(2) އާޙާދު: ބަހުގެ ގޮތުން ބަލާއިރު، އާޙާދަކީ އަޙަދުގެ ޖަމްޢު ލަފްޒެވެ. އަޙަދުގެ މާނައަކީ އެކެކެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި އާޙާދުގެ މާނައަކީ މުތަވާތިރުގެ ޝަރުތުތަކެއް ފުރިހަމަ ވެފައި ނުވާ ޚަބަރު ޙަދީޘެކެވެ. ނުވަތަ އަޘަރު ޚަބަރު ހަބަރެކެވެ.

އާޙާދުގެ ހުކުމް: އާޙާދު ޙަދީޘުން ނުވަތަ އާޙާދު ޚަބަރުން ލިބޭ އިލްމަކީ ނަޒަރީ އިލްމެވެ. ނަޒަރީ އިލްމުގެ މާނައަކީ ތަޙްޤީޤުކޮށް ހޯދުމުން ބޮޑުވާ ގޮތްތަކަށް ހޯދިފައިވާ އިލްމެވެ. ތަޙްޤީޤުކޮށް ހޯދުމުގައި އާޙާދު ޙަދީޘަކީ މަޤްބޫލު ޙަދީޘެއްކަން ޤަބޫލުކުރެވޭނަމަ އެއަށް ޢަމަލު ކުރުން ވާޖިބު ވާނެއެވެ. (މަޤްބޫލު ޙަދީޘުގެ މާނަ އިސްލާމް ހިމެނެއެވެ.)

އާޙާދު ބައިގެންވާ ބައިތައް: އާޙާދު ވަރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ސަނަދުގެ ރާވީންގެ އަދަދުގެ ބައިތިއްސައިން ބަލާއިރު، އާޙާދު ބައިގެން ވަނީ ތިން ބައިއަކަށެވެ. އެއީ،

(1) مَشْهُوْر (2) عَزِيْز (3) غَرِيْب މިއެވެ.

(1) މަޝްހޫރު: ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާޙުގައި މަޝްހޫރު ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ސަނަދުގެ ކޮންމެ ފަންތިއެއްގައި ތިން ރާވީން ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ ރާވީން ރިވާކުރައިވާއިރު މުތަވާތިރު ދަރަޖައަށް ނުފޯރާ ޚަބަރު ޙަދީޘެކެވެ. (ނޯޓު: ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވި ސަނަދުގެ ފުރަތަމަ ފަންތީގެ ރާވީންނަކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ އަޞްޙާބު ބޭކަލުންނެވެ. އަބޭކަލުންގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ބޭކަލުންނަކީ ދެވަނަ ފަންތީގެ ބޭކަލުންނެވެ. ދެން އެއާ ގުޅޭ ފަންތިއެވެ. މި ތާބިޢުން ގިނަ ޙަދީޘް ނަޤުލުކުރެއްވި ބޭކަލުންނަށް ހަމައެކެވެ.)

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާހުގައި މަޝްހޫރު ޙަދީޘަށް ނުވަތަ މަޝްހޫރު ޚަބަރަށް ބައެއް ބޭކަލުން އެހެން ނަމެއް ދެއްވާފައި ވެއެވެ. އެއީ މުސްތަފީޟް އެވެ.

ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާހުގެ މާނަ ހިފައިގެން އަރައި ބަހުގައި މަޝްހޫރު ލަފްޒުން ބޭނުންކުރާ މާނައިގައި ވެސް މަޝްހޫރު ޙަދީޘް ހުރެއެވެ. މި ޙަދީޘްއާއި ޚާއްޞަ އެއް ބަޔަކު އިލްމުވެރިންނާ، އިލްމުވެރިންނާ އާންމުންގެ ގޮތުގައި މަޝްހޫރު ވެގެންވާ ޙަދީޘެވެ. މިގޮ މިސާލަކަށް:

اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُوْنَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ. (متفق عليه)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ މުސްލިމަކީ އެހެން ދުލާއި އަތުން މުސްލިމުން ސަލާމަތް ވެގެންވާ މީހާއެވެ. މިއެވެ.

އަދި ހަމަ އެފަދައިން މި ބާވަތުގެ ޙަދީޘްގެ ތެރޭގައި ފިޤުހުވެރިންގެ އަރިހުގައި މަޝްހޫރު ވެގެންވާ ޙަދީޘް ހުރެއެވެ.

މިސާލަކަށް:

أَبْغَضُ الْحَلاَلِ إِلَى اللهِ الطَّلاَقُ (صحَّحه الحاكم في المستدرك)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ޙަލާލު ކަންތަކުގެ ތެރެއިން ﷲ އަށް ކޯފާ ވެރިގެންވާ ކަމަކީ ވަރިއެވެ. މިއެވެ.

އަދި ހަމަ އެފަދައިން މި ބާވަތުގެ ޙަދީޘްގެ ތެރޭގައި އާންމުންގެ ދެމެދުގައި މަޝްހޫރު ވެގެންވާ ޙަދީޘް ހުރެއެވެ.

މިސާލަކަށް:

اَلْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ (أخرجه الترمذي وحسنه)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ އަވަސްވެގަތުމަކީ ޝައިޠާނާގެ ފަރާތުގެ ކަމެކެވެ. މިއެވެ.

އަދި މިނޫން ގޮތްގޮތުން ވެސް މި ބާވަތުގެ ޙަދީޘް ހުރެއެވެ.

މަޝްހޫރު ޙަދީޘުގެ ހުކުމް: އިސްތިލާހީ ގޮތުންނާއި އަދި އެނޫން ވެސް ގޮތްގޮތުން މަޝްހޫރު ޙަދީޘަކީ ޞައްޙަ ކަމުގައި ވެސް ނުވަތަ ޞައްޙަ ނޫން ކަމުގައި ވެސް ހުރި ކަމެއް އޮއްވާ ނޫނެވެ. އަދި ޔަޤީނުން! ގިނަ ފަހަރުގައި ޞައްޙަ ޙަދީޘާއި ޙަސަން ޙަދީޘާއި ޟަޢީފު ޙަދީޘް ވެސް ހިމެނެއެވެ.

އަދި ޔަޤީނުން! މަޢުޟޫޢު ޙަދީޘް ވެސް ހިމެނެއެވެ. އެހެނީ ކަމަކު އިސްތިލާހީ ގޮތުން މަޝްހޫރު ޙަދީޘް ޞައްޙަ ވާނަމަ އެއީ ޢަޒީޒު ޙަދީޘާއި ޣަރީބު ޙަދީޘްގެ މައްޗަށް އިމްތިޔާޒު ލިބިގެންވާ އެއްޗެކެވެ.

(2) ޢަޒީޒު: ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާހުގައި ޢަޒީޒު ޙަދީޘަކީ ސަނަދުގެ ކޮންމެ ފަންތިއެއްގައި ވެސް ދެ ރާވީންނަށް ވުރެ މަދުނުވާ ރާވީން ރިވާކުރައިވާ ޙަދީޘެވެ. ދަންނައެވެ! ސަނަދުގެ ބައެއް ފަންތިތަކުގައި ތިން ރާވީން ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނަ ރާވީން ރިވާކުރައި ވިޔަސް ސަނަދުގެ އެއްވެސް ފަންތިއެއްގައި ވިޔަސް ދެ ރާވީން ރިވާކުރައި ވާނަމަ އެއީ ޢަޒީޒު ޙަދީޘެކެވެ. އެހެނީ ބަލަންޖެހެނީ ސަނަދުގެ އެންމެ މަދު ފަންތި އަށެވެ. މިއާ އެއްވެސް ފަންތިއެއްގައި ވިޔަސް ދެ ރާވީން ރިވާކުރައިވާނަމަ އެއީ ޢަޒީޒު ޙަދީޘެކެވެ.

(3) ޣަރީބު: ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްތިލާހުގައި ޣަރީބު ޙަދީޘަކީ އެ ރިވާޔަތްކޮށްދިނުމުގައި އެކަކު ރާވީއަކު ހިފެހިގެންވާ ޙަދީޘެވެ. އެއީ ސަނަދުގެ ކޮންމެ ފަންތިއެއްގައި އެކަކު ރާވީއަކު ރިވާކުރައްވާފައިވާ ނުވަތަ ސަނަދުގެ ބައެއް ފަންތިއެއްގައި ނުވަތަ ސަނަދުގެ އެކަކު ފަންތިއެއްގައި އެކަކު ރާވީއަކު ރިވާކުރައްވާފައިވާ ޙަދީޘެވެ. އެހެނީ ބަލަން ޖެހެނީ ސަނަދުގެ އެންމެ ފަންތީގެ ތެރެއިން އެންމެ މަދު ފަންތި އަށެވެ. އެހެންކަމުން ސަނަދުގެ އެކަކު ފަންތިއެއްގައި ވިޔަސް އެކަކު ރާވީއަކު ރިވާކުރައި ވާނަމަ އެއީ ޣަރީބު ޙަދީޘެކެވެ. ބައެއް އިލްމުވެރިން، ޣަރީބު ޙަދީޘަށް އަލްފަރުދުގެ ނަމުން ވެސް ނަން ދެއްވާފައި ވެއެވެ.

ޣަރީބު ޙަދީޘް ބައިގެން ވަނީ ދެ ބައިއަކަށެވެ. އެއީ މުޠުލަޤު ޣަރީބު ޙަދީޘާއި ނިސްބީ ޣަރީބު ޙަދީޘެވެ. މިއީ މުޠުލަޤު ބައިގެ ނަމޫނާ، މިބައި ދަންނަވާލަމެވެ.

އާޙާދު ޙަދީޘްގެ މިސާލުތަކުގެ ތެރެއިން މިސާލަށް:

قَالَ الْبُخَارِيُّ رَحِمَهُ اللهُ حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيْدٍ الأنصارِيُّ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحمد بـن إِبْرَاهِيْم التَّيْمِي:أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيَّ يَقُوْلُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ:((إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِىءٍ مَانَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَرَسُوْلِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَرَسُوْلِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيْبُهَا أَوِ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ))

(متفق عليه)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ : -------- މާތް ﷲ ޢުމަރުބުނުލްޚައްޠާބު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު މިންބަރުމަތީގައި ހުންނަވާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ޙަދީޘް ކުރައްވާތީ އިވިގެން ކަމަށް އޭރު ވިދާޅުވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޢަމަލުތައް ޤަބޫލުކުރެވެނީ ނިޔަތްތަކާ ގުޅިގެނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ މީހަކަށް ލިބޭނީ އޭނާ ނިޔަތްކުރި ކަމެކެވެ. ފަހެ، ﷲ އާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ޓަކައި ހިޖުރަ ކުރި މީހެއްގެ ހިޖުރަވާކަން ކަނޑައެޅޭނީ ﷲ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ޓަކައި ކުރި ހިޖުރައަކަށް ކަމުގައެވެ. ދުނިޔަވީ ފައިދާ އެއް ހޯދައި ގޮވުމަށްޓަކައި، ދުނިޔައަށްޓަކައި ހިޖުރަ ކުރި މީހާ އޭނާ އަންހެނަކާ ކައިވެނި ކުރުމަށްޓަކައި ހިޖުރަ ކުރި މީހާ ދަންނަވައެވެ! ފަހެ އޭނާގެ ހިޖުރަ ވެސް އޭނާއަށް އެކަމަކަށްޓަކައި ހިޖުރަ ކުރި ކަމަކަށެވެ. މިއެވެ. (މި ޙަދީޘް ރިވާ ކުރައްވަމުން އަލް އިމާމުލް ބުޚާރީ އާއި އަލްއިމާމު މުސްލިމް އެވެ.)

މުނިފޫހި ފިލުވުން

އަޙްމަދު ސަލީމް ޙުސައިން

މި ހަދީޘްގެ ސަނަދުގެ ތަފްސީލު: ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ އަރިހުން މި ހަދީޘް އުއްސަވާ އަބޫހުރައިރާ ބާރަކާތް ހަމައެކަނި ޢުމަރުގެފުޅެވެ. ޢުމަރުގެފުޅުގެ އަރިހުން މި ހަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވީ ވެސް އެންމެ ބޭކަލުންނެވެ. އެއީ ޢަލްޤަމަތު ބިން ވައްޤާޞް އައްލައިޘީއެވެ. މިކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން މި ހަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވީ ވެސް ހަމަ އެންމެ ބޭކަލުންނެވެ. އެއީ މުޙައްމަދު ބިން އިބްރާހީމުއެވެ. މި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ވެސް މި ހަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވީ ހަމައެކަނި އެންމެ ބޭކަލުންނެވެ. އެއީ ޔަޙްޔާ ބިން ސައީދުލްއަންޞާރީއެވެ. މިކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ވަރަށް ގިނަ ބޭކަލުން ރިވާ ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. ސުފްޔާނު ބުސްތީގެ ޝަރަޙައެއްގައި އަލް އިމާމުއްނަވަވީ ވިދާޅުވެފައި ވަނީ ދުއިސައްތަ އަށްވުރެ ގިނަ ބޭކަލުން މި ހަދީޘް ރިވާ ކުރައްވާފައިވާކަމަށެވެ. ދުރުން ފަހުން، އަލް އިމާމުލް ބުޚާރީގެ ސަނަދަށް ބަލާއިރު، މިހުންނަކީ ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދުލް އަންޞާރީގެ އަރިހުން މި ހަދީޘް ދެން ރިވާކުރައްވާ ބޭކަލަކީ ސުފްޔާނެވެ. މި ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ރިވާ ކުރައްވާ އަލް ޙުމައިދީއެވެ. އަލްޙުމައިދީގެ އަރިހުން މި ހަދީޘް ނަކުލްކޮށް ރިވާ ކުރައްވާ އަލްއިމާމުލް ބުޚާރީއެވެ.

އަލްއިމާމުލް މުސްލިމުގެ ރިވާޔަތް ބަލާއިރު، ޔަޙްޔާ ބިން ސަޢީދުލް އަންޞާރީގެ އަރިހުން ރިވާ ކުރައްވާފައި ވަނީ އަލްއިމާމު މާލިކްގެ ޝާގިރުންނެވެ. އެކަލޭގެ ޝާގިރުންގެ އަރިހުން ރިވާކުރައްވައިފައި ވަނީ ޢަބްދުﷲ ބިން މަސްލަމާ ބިން ޤަޢްނަބް އެވެ. އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން މި ހަދީޘް ނަކުލްކުރައްވައިފައި ވަނީ އަލްއިމާމު މުސްލިމެވެ. އެހެންކަމުން މި ހަދީޘްގެ ސަނަދުގެ އައްވަލު ފަރްދުގައި ޣަރީބް ހިފެހެއްޓިފައިވާ ގޮތުގެ ކުރު ޚުލާޞާއަކީ: ސަނަދުގެ ފުރަތަމަ ފަރްދުގައި ހަމައެކަނި ޢުމަރުގެފުޅު، ދެވަނަ ފަރްދުގައި ވެސް އެންމެ ޢަލްޤަމަތު، ތިންވަނަ ފަރްދުގައި ވެސް އެންމެ މުޙައްމަދު، ހަތަރުވަނަ ފަރްދުގައި ވެސް އެންމެ ޔަޙްޔާ ހިފެހެއްޓިފައި ވެއެވެ، ފަސްވަނަ ފަރްދުން ފެށިގެން ގިނަ ރާވީން ރިވާ ކުރައްވައިފައި ވެއެވެ.

މި ހަދީޘަކީ އާޙާދު ހަދީޘްގެ ތެރެއިން ޣަރީބް ހަދީޘެކެވެ. މި ހަދީޘަކީ ޞަޙީޙް ހަދީޘެކެވެ. އެހެންކަމުން މި ހަދީޘަށް އަމަލު ކުރުން ވާޖިބު ވާނެއެވެ. އާޙާދު ހަދީޘަކީ ވަޙީ ކަމަށް ... ސުންނަތުގެ ޝަރީޢަތުގައި އަލް އިމާމުންގެ ބަސް ފިޔަވައި ވާނެއެވެ. އަލްއިމާމުލް ޝާފިޢީ ފާޅުކުރައްވައިފައި ވެއެވެ. މި ހަދީޘަކީ އިސްލާމްދީނުގެ ބިންގަލެއް ކަމަށް ވެއެވެ. ފަހުގެ ޢިލްމުވެރިން ބުނާ އިޤްތިބާސް ބަޔާން ކުރައްވާފައި ވެއެވެ. ސަލަފުންނާއި ޚަލަފުންގެ ތެރެއިން އަލް އިމާމުލް ބުޚާރީ ފަދަ ބޭކަލުން އަލް ޖާމިޢުއް ޞަޙީޙް ފެށުއްވީ މި ހަދީޘުންނެވެ. އެގޮތަށް ފެށުއްވީ ކީއްވެގެންތޯ ބުނެދިނުމަށް ކަމަށް ވެއެވެ. ފަހުން އަލްއިމާމު ނަވަވީ ވެސް ފެށުއްވީ މިއާ އެއްގޮތަށް ބަޔާން ކުރައްވައިގެން ފެށުއްވުމުގެ މިސާލު ދައްކަވައިދެއްވާފައެވެ. ✻

(ބައްލަވާ: ފަތުޙުލްބާރީ 234/13)

މިއަދު އިންސާނާ ތަޙައްމުލުގެ ކުރިބަރާބަރު ހަމައެކަނި ފުރާޅުވާ އިރުވެސް މުސްކިލާތުން ކުރު މަދު ނޫން ބަޔަކު ވަނީ ކަންބޮޑުވެ، ހާސްކަމުގެ ތަޙައްމުލު ގެއްލިފައެވެ. އެމީހުން ވަނީ ހަދާން ގެއް ހުސްވެ، ބޭނުން ކުރާނެ ބާރަކާއި ހަދާން ފެށުމުގެ ބާރު ނެތިފައެވެ. އެއްވެސް ކަމަކާ ހިތްހަމަ ޖެހުމަކާއި އަރާމެއް ނުލިބެއެވެ. މިކަމުން ބައެއް ޖެހި ކަންތައްތަކާއި ކުރެއެވެ. އެހެންކަމުން މިއަދު އަބަދު ވެސް ގެގޮތުގޮތުންނާ އަޅެ މުނިފޫހި ފިލުވައި ހިތް އުފާކުރުމުގެ ވަސީލަތްތަކާއި އަސްބާބުތަކާ ވާހަކައެވެ. ނަމަވެސް އެއްވެސް ކަހަލަ ހިތްހަމަ ޖެހުމަކާއި އަރާމެއް ނުލިބެއެވެ. އިންސާނާއަށް ލިބޭނީ ހަޤީޤީ އުފާވެރިކަމާއި އަރާމު ވަނީ މާތްﷲ ހަނދުމަ ކުރުން، އެކަލާނގެ އަޅުކަން ކުރުމުންނެވެ. މާތްﷲ ވަޙީ ކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައަކީ ވެއެވެ. "އީމާންވި މީހުންނެވެ. އަދި ﷲ ގެ ޛިކުރުކުރުމުގެ ހަނދުމަ ކުރުމުން އެމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ހަމަޖެހުން ލިބޭ މީހުންނެވެ. ދަންނާށެވެ! ހިތްތަކަށް ހަމަޖެހުން ލިބޭނީ ﷲ ހަނދުމަ ކުރުމުންނެވެ." (ސޫރަތުއް ރަޢުދު: 28)

އިސްލާމް ދީނަކީ އިންސާނުންގެ ފިޠުރަތާ ގުޅިފައިވާ އެންމެ ފުރިހަމަ ހަމައެކަނި ދީނެވެ. މުނިފޫހި ފިލުވައި އުފާކުރުމަކީ އިންސާނުންގެ ބޭނުމެކެވެ. އެއީ ހިތުގެ ޝިފާ ... ކަމެއް، ނަފްސަށް ލިބޭ ހާސްކަން ފިލުވައިލައި، ހިތަށް ކަމާއި ... ކަސްރަތު ... ފައިދާ ލިބޭ ... މާތްﷲ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ... ބަސްފުޅުގައި ވެއެވެ. "ހިތްތަކަށް ފިނިކަން ... ހިތްތަކަށް ވެސް ... ވަނީއެވެ. ... ހިތްތަކަށް ހަމަޖެހުން ... ދެއްވާށެވެ."

އަހަރެން! އުފާވެރި މުނާސަބާ ތަކެއްގައި މުނިފޫހި ފިލުވައި، އުފާ ކުރުމަށް ... ކުޅިވަރުތައް ... ދީނުގައި ހުއްދަ ކަމަކަށް ... ޤާނޫނީ ... ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ... ހުއްދަ ކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން އުފާވެރި މުނާސަބާތަކުގައި ... ހަދިޔާ ... ކުޅިވަރު ... ހުއްދަ ކަމެވެ. ...

އެހެންކަމުން ދީނުގައި ހުއްދަ ކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން މުނިފޫހި ފިލުވައި، ހިތްހަމަޖެހުން ލިބޭނެ ކަންތައްތައް ކުރުމަކީ ... ކަމެކެވެ. ... މީހުންނަށް ... ކަމެއް ނޫނެވެ. ... ކަންތައްތަކާއި ... ކުޅިވަރުތަކުގެ ... ހުއްދަ ކަމެވެ. ... ކަލޭގެފާނު ... ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ހަދީޘް ކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައިގައި ވެއެވެ. "ހަމައެކަނި ... އަޅުކަމުގެ ... ކަންތައްތައް ... ކަންތައްތަކާއި ... ހުއްދަ ... ކަމެވެ. ... ކަމެވެ. ... ކަންތައްތަކަކީ ... ކަމެވެ. (އަލްމުސްނަދު ...)

ނަމަވެސް މިއަދު އުފާވެރިކަމުގެ ތެރެއިން ބައެއް މީހުން މުނިފޫހި ފިލުވައި، ކުޅިވަރު ކުޅެ މަޖާ ކުރުމުގައި ހައްދު ފަހަނަޅައިގެން ... މިވާގެ ... ހިތާމަ ... ބޭނުން ... މާތްﷲ ... ކުރައްވާފައިވާ ... ހަރާމް ... ކުރުމަށް ... ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ހަދީޘް ކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައިގައި ވެއެވެ. "ހަމަ ... ދުނިޔޭގައި ... ގިނަގިނައިން ... ހަދާނެއެވެ. ... ދެކޮޅު ... ކަމެއް ... ރޮއްވާނެއެވެ. ... ޝައްކެއް ... މީހުން ... ރޮއްވާނެއެވެ." ✻

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (10)

އާދަމް ނަސީމް

ގަދަކަމާއި ބަލިކަމުގެ ގޮތުން އާހާދު ބައިގެންވާ ބައިތައް:

ގަދަކަމާއި ބަލިކަމުގެ ގޮތުން (އެބަހީ، ސައްޙަކަމާއި، ސައްޙަ ނޫނުމުގެ ގޮތުން) އާހާދު ބައިގެން ވަނީ ދެ ބައިކަށެވެ. އޭގެ މަގްބޫލު ޙަދީޘާއި، މަރްދޫދު ޙަދީޘެވެ. ނުވަތަ މަގްބޫލު ހަބަރާއި މަރްދޫދު ހަބަރެވެ. މި ދެބައިގެ ތަފްސީލު، ކުރީގެ ފިލާވަޅުތަކުގައި އިސްވެ ހިނގައްޖެއެވެ.

ދެން ފަހެ، އާހާދު ޙަދީޘް، މަގްބޫލު ޙަދީޘެއް ކަން ސާބިތުވެއްޖެނަމަ ގަބޫލު ކުރުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އަމަލު ކުރުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އޭގެ އިސްލާމްދީނުގައި ހުއްޖަތެކެވެ. މިއީ ސުންނަތުގެ ޖަމާޢަތުގެ އިއްތިފާޤެވެ. މިއާ ޚިލާފަށް އަމަލު ކުރާކަށް ނުވާނެއެވެ.

އާހާދު ޙަދީޘްތަކުން އަޤީދާގެ މަސްއަލާ އެއް ސާބިތު ނުކުރެވޭނެ ކަމަށް ބުނާ ބަޔަކީ ބިދްޢަވެރި ބަޔަކެވެ. އޭގެ މުޢުތަޒިލީންނާއި، ޚަވާރިޖުންނާއި، ރާފިޟީންނާއި ހަވާތެރިންގެ ބަޔަކެވެ. ދަރިއުލް ނަމް ބަޔަކެވެ. އަހްލުލް ކަލާމްގެ އިމާމުން ހަލާކު ބަޔަކެވެ. އަހްލުލް ކަލާމްގެ އަމަލު ދާރާ ހަލާކު ބަޔަކެވެ. ގަބުރިސްތާނުގެ އަމަލުތަކާ ހަލާކު ބަޔަކެވެ. ސުންނަތާ ދުރުވެގެން ހަލާކު ބަޔަކެވެ. (ބައްލަވާ! އަސްކަރު ސާބިތު: ޙުސައިން ބިން އަބްދުﷲ ބިން ޙުސައިން އަލްމާލިކީ: ދިރާސާ ފާރިސް: ސަފްހާ 45)

قَالَ الشَّافِعِيُّ: "مَتَى رَوَيْتُ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيْثًا صَحِيْحًا فَلَمْ آخُذْ بِهِ فَأُشْهِدُكُمْ أَنَّ عَقْلِيْ قَدْ ذَهَبَ" (مُخْتَصَرُ الصَّوَاعِقِ الْمُرْسَلَةِ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ وَالْمُعَطِّلَةِ لِابْنِ الْقَيِّمِ ٢/٣٥٠)

މާނައީ: އަލް އިމާމު ޝާފިޢީގެ ފުން ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ އަރިހުން ރިވާވެގެން ދިޔަ ޞައްޙަ ޙަދީޘެއް ތިޔަބޭފުޅުންނަށް ރިވާކޮށްދީފައި، އެ ޙަދީޘެއްގައި ވާގޮތަށް އަހުރެން ނުހިފައިފިނަމަ، ތިޔަބޭފުޅުން ޝާހިދުވެލައްވާ! ހަމަ ބުއްދި ގެއްލިގެން ދިޔައީއެވެ. މިއެވެ.

قَالَ ابْنُ حَجَرٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ: "قَدْ شَاعَ فَاشِيًا عَمَلُ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِيْنَ بِخَبَرِ الْوَاحِدِ مِنْ غَيْرِ نَكِيْرٍ فَاقْتَضَى الإِتِّفَاقُ مِنْهُمْ عَلَى الْقَبُوْلِ" (فتح الباري ١٣/٢٣٤)

މާނައީ: އަސްޙާބުބޭކަލުންނާއި ތާބިޢީންގެ އަމަލުކުރެއްވުން ފާޅުވެ އެނގި ފެތުރިގެންވާ ގޮތެއްގައި އެ ބޭކަލުން އެކަނި ބޭކަލެއްގެ ހަބަރަށް އަމަލު ކުރައްވައިފިއެވެ. އެގޮތުން އެއްވެސް ބޭކަލަކު އިންކާރު ކުރެއްވިކަމެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުން އާހާދު ހަބަރު ގަބޫލު ކުރެއްވުމަށް އިއްތިފާޤު ވެވަޑައިގެންނެވުން، އާހާދު ހަބަރު ގަބޫލު ކުރުން ލާޒިމު ކުރެއެވެ.

ދަންނައެވެ! އަލްއިމާމު ޝާފިޢީގެ ފުން، އާހާދު ހަބަރަކީ އަމަލު ކުރުމުގައި ޝަރުޢީ ހުއްޖަތެއްކަމުގައި ވަނީ ޤުރުއާނާއި ސުންނަތުން. ޤުރުއާނާއި ސުންނަތާއި މުސްލިމުންގެ އާހާދުގެ ދަލީލުން ސާބިތުވެގެންނެވެ. އަދި އިޖްމާޢު އާއި އަދި ކަންތައްގެ ދަލީލުން ވެސް ސާބިތުވެގެންނެވެ.

އާހާދުގެ ކަމުން ފިޔަވައި، ޤުރުއާން ސާބިތުކުރަނީ، ކުރިޔަށް އައިސް އޮތް އާޔަތް ސުރަތުލް ޙަޝްރުގެ ހަތްވަނަ އާޔަތެވެ. ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުގައި އަޑުއެހުމާއި، މިދަންނަވާ އާޔަތެވެ:

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ﴾ (الحشر ٧)

މާނައީ: އަދި ރަސޫލާ ތިޔަބައި މީހުންނަށް ގެންނެވި އެއްޗެއް، ފަހެ ތިޔަބައި މީހުން ހިފާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނު ތިޔަބައި މީހުން ނަހީ ކުރެއްވި ކަމަކުން ފަހެ ތިޔަބައި މީހުން ދުރުވެގަންނާށެވެ! އަދި ތިޔަބައި މީހުން ﷲ އަށް ތަޤުވާވެރިވާށެވެ! ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އީ، އަދަބުގެ ގަދަފަދަ ވެގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ. މިއެވެ.

އާދެ! ހަބަރަކީ އަމަލު ކުރުމުގައި ދެވޭގޮތުގެ އަހިއްޔާ ސަބަބާ ހުރި، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އާއި ބައެއް އަސްޙާބު ބޭކަލުން ބައެއް ބާރުގައި ނާދިރު ގޮތެއްގައި އެ ހަބަރަކާ ގުޅި ހިއްސާ ކުރެއްވުން ސާބިތުވެއެވެ. ނަމޫނާއަކަށް

މިއީ އާންމުކަމަކީ އަމަލު ކުރުމަކީ ގޮތް ނޫނެވެ. ސަބަބަކީ ގޮތުގެ ނުކުތާ އެހެނީ ރަސޫލު ކަމުގައި މުޙައްމަދު ނަބިއްޔާ ހިދާޔަތް ދިނުމަށް ޓަކައި އެކަނި ބޭކަލުން ދެއްވި ހުކުމްފޮނުވާ ހަބަރު ދިނުމަށް ޓަކައި ރަހުމަތް ގަބޫލު ކުރި ހަބަރަކީ ތޯއްޔެވެ. ގ އެއީ އަހުރެމެން ކަންކަމަކީ ނޫނެވެ.

އާދެ! ހަބަރަކީ އަމަލު ކުރުމުގައި އިސްވެ ދިޔަ ތަނުން ނަގައިގެން ފިޔަވައި، ހުރިހާ ބޭކަލުން މިއާ ގުޅުންހުރި ކަމުގެ ބަޔާނާއި އެކު ހުއްޖަތަކަށް ވާނެއެވެ.

(1) މާލިކު ބިން އަނަސް ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމާގެ ފަރާތުން އަރިހުން ރިވާކުރައްވާ ޙަދީޘެއްގައި ވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ދެ ރަކުޢަތް ކުރެއްވުމަށް ސަލާމް ދެއްވައިފިއެވެ. (އެބަހީ، މެންދުރު ނަމާދު އަށް ރަކުޢަތް ނަމާދުގައި ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވަ ސަލާމް ދެއްވައިފިއެވެ.) ދުލްޔަދައިން ކިޔާ ބޭކަލަކު ދަންނަވައިފިއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! ނަމާދު ކުރުވީތޯއެވެ؟ (އެބަހީ ހަތަރު ރަކުޢަތް ނަމާދު، މާތްﷲ، ދެ ރަކުޢަތަށް ބަދަލުކުރެއްވީތޯއެވެ؟) ނުވަތަ ހަނދުމަފުށް ނެތިވީތޯއެވެ؟ ފަހެ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އަހާލެއްވި ބޭފުޅުންނާ ސުވާލު ކުރެއްވިއެވެ. ދުލްޔަދައިން އެ ވިދާޅުވީ ތެދުކަމުގައި ވޭތޯއެވެ؟ މުސްލިމުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އާ ވިދާޅުވީ ތެދުކަމުގައެވެ. ފަހެ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ތެދުވެ ވަޑައިގެން އިތުރަށް ދެ ރަކުޢަތް ކުރައްވަ ސަލާމް ދެއްވައިފިއެވެ. ދެން ދެ ސަޖިދަ ކުރައްވައިފިއެވެ. އެބަހީ ކުޑަ ސަޖިދަ ކުރެއްވިއެވެ. (ނޯޓް: ކުޑަ ސަޖިދަ ޖެހޭނީ ނަމާދުގައި ސަޖިދަ ޖެހޭ ފަދައިންނެވެ. ނަމާދުގެ ސަލާމް ދިނުމުގެ ކުރިން ކުޑަ ސަޖިދަ ޖެހުމާއި ސަލާމް ދިނުމުގެ ފަހުން ކުޑަ ސަޖިދަ ޖެހުމަކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ އަރިހުން ސާބިތުވާ ދެގޮތެވެ. އަހަރެންނަށް މި ދެ ގޮތް ވެސް ޖާއިޒެވެ.

ދަންނަ ބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފެއް ހުރި މި ދެ ގޮތުން ކޮން ގޮތެއް ވީ އިތުރު ގޮތަކަށް މެދުގައެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ އަރިހުން ދެ ގޮތުގެ ސާބިތުވާ މި ބާވަތުގެ މަސްއަލަތަކުގައި، ވީމާ ކޮންމެ ގޮތެއް ނަމަވެސް އަހަރެން ގޮތަކުން ކޮންމެ ގޮތަކަށް ކުރުމަކީ ރަނގަޅު ކަމެކެވެ. އަލްއިމާމު އިބްނު ތައިމިއްޔާ ވެސް ވިދާޅުވަނީ ކަންކަމުގައި އެހެން ވާހަކައެއް ނުންނާނެއެވެ. އަލްއިމާމުއްޝާފިޢީގެ ފުން ދެކެވަޑައިގެންނެވީ ސަލާމް ދިނުމުގެ ކުރީގައި ކުޑަ ސަޖިދަ ޖެހުމަށް ހުރި ކަމުގެ އިތުރު ކަމަށް އެވެ. (ބައްލަވާ! މަޖްމޫޢުލް ފަތާވާ: އިބްނު ތައިމިއްޔާ) ދަންނަ ބޭކަލުން މި މަސްއަލާގައި ދެ ދަންނަވަ ވިދާޅުވި، ރަސޫލު ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ އަމަލުކުރެއްވުމަކީ ތިބުމެވެ. އަހަރެންގެ ހާލުގައި، ހެވެ ގޮތަކީ ކުޑަކުޑަ

ޤުރުއާނާއި ޢިލްމުވެރިން

ބައިބަލް (11)

ދަރުމަތުގެ 10 ވަނަ އަދަދު ގޮ

އާދަމް ނަސީމް

- ހުދު ބައިބަލްގައި ލިޔެފައިވާ ގޮތުގައި އަނިޔާވެރިން ސަލީބަށް އަރުވާލަން ބޭނުނު ދުވަހު، ސަލީބަށް އަރުވާ ލިބުނުހެނެވެ. އީސާގެފާނު ކަމަށް ހީކުރެވިގެން ސަލީބަށް އަރުވާލީ ޔަހޫދާ ކަމަށް، އެންމެފަހު ވަގުތު އޭނާ ބުނެފައިވާ ބަސްތަކަކީ ހަޤީޤަތުގައި ހުދު ބައިބަލްގައި ލިޔެވިފައި ވާނެ ބަސްތަކެކެވެ. އެއީ އީސާގެ ނުކުތުމެވެ. އެހެން މީހެކެވެ. އެމީހާ ހަޤީޤަތުގައި ކިޔާފައިވާ ބަސްތަކެވެ.

“My God. My God, why hast thou forsaken me? (Mark 15:34)

މާނައަކީ، މަ އަލާހު އިލާހު ވަކިވީ ދޫކޮށްލެއްވީ ކީއްވެތޯއި! މަ އަލާހު އިލާހު ވަކިވީ ދޫކޮށްލެއްވީ ކީއްވެތޯ! މަ އަށާ ތިޔަ ދުކޮށްލައްވާ ކީއްވެގެންތޯއި…

ކްރިސްޓިއަނުން މި ދުޢާވަމުން އީސާ އަލައިހިއްސަލާމް އަށް ނިސްބަތްކޮށް ހުދު ބައިބަލްގައި ލިޔުއްވި ބަސް މި ބަލަ އެއީ ސަލާމަތްކުރެއްވުމަށް ދަންނަވާ ބަސްތަކެވެ. ދުއާގެ ދުވަހު، އެހެން ވަގުތެއްގައި، ބަޔަކު ބަސްކިޔާ ދުއާވެރިކަމާ ނަސާރާ ހިތް ވީސް ކަމަށް ފިޔަވާ ވީ ބަސް އެކަމަށް ބުނުއްވާފައިވާ ބަޔަކު އަލާހު ބަސްކިޔާ ބަސްތަކަކީ ހަޤީޤަތުގައި ހުރި ކަމާމެދު ހަޤީޤަތެއް ގެނެސް، ކުރިމަތިވީ ކާރިސާއާ ބެހޭ ބަސްތަކެކެވެ. ކުރީ ޙަދީޘްގައި ބުނާ ބަސް ބަޔަކު ދޫކޮށްލާފައި ވާ ތަރުޖަމާ ދެއްވާ ކަމަށް، އެހެން ކަމަށް މިހިރަ ބަޔަކު ބަސްކިޔާ ހަޤީޤަތް، މަދު ކުރުކޮށްފައި ނިކަން ކުރިޔަށް، ހިތްވަރާއި، ފާޑުކިޔާ ބަސްތަކެވެ.

އީސާގެ ބާރަށް ބަލާއިރު އަލްބާނީ ބަސްކިޔާ ހަޤީޤަތާ މެދުގައި ކުރެވިފައިވާ ހިތްވަރާއި، الله ގެ ގޮތުގައި ޝަރީޢަތާ ވަކިކޮށްލާފައި އެކަމަށް ކަނޑަ ނުރަގަޅުވީ ކަމެއް ނެތީ ކުރިމަތިލެވުނު ކަމަށް ވަޙީއަކާ ކަމަށް. އެޔަށް ބަސްތަކުގައި ވާހަކަ، ޤުރުއާނުގައިވާ ވާހަކަ، މީސްރާއިލުގެ ވާހަކަ، ހަޖްޖަވާގެ ވަކި ހިތްވަރާ ބަސްކޮށްލީ. ހިތްވަރުދީ ގޮވި ކަމަށް، ފިތުނަވެރިކަމާ ޝަރީޢަތް ވަކިކޮށްލައިފިއެވެ. އަދި ކުރިޔަށް ނުކުތް ބަސްތަކަށް ބަލާ ބަޔަކު ވަކިކުރެވޭ ނުވާނެ. އެތަކެއް ކަހަލަ ޝަރީޢަތް ކުރިއަށްދާއިރު ނުވި ދުރަށް ދުވެވޭ މަސައްކަތެއް ބަލާފައިނުވެއެވެ.

މި ޢަމަލުގެ ބާރަށް ބަލާއިރު، ދުނިޔޭގެ ބޮޑު ހަޤީޤަތެއް ތަކެއް ޖެހިލުމެއް ނެތި މަރާ ކުރިމަތިލުމާ މިންގަނޑު ރޫޙު ބަލައިފި. އެއީ ވީރާނާ ތަރުބިއްޔަތުގެ އެއްވެސް ޝަރީޢަތްކާ ހިތްވަރުދީ ވެސް ފާޑުކިޔާ މަރާ ކުރިމަތިލުން މަދު ބަޔަކު ދެކޭ ކަމެވެ. އެހެނެއްގެ އަދާހާ އެހެނިހެން ބަސްތައް ކުރިއެރުމަށް ވިޔަނުދީ ހުއްޓުވާލިއެވެ.

ވީމަ ކްރިސްޓިއަނުން މާ އިސްކޮށް ބުނާ ބަސް. އެކަމާ އެނގޭ ހަމަ ކަމަށް ތިބޭ ހިތްވަރާ އެނގެނީ ދެން ކީއްކުރަން ހުރިތޯއި؟ އެކަމާ އެނގޭ ދެން ބަލަ ދެން އަޅަ:

“Now I am satisfied. Thank God. I have done my duty.”

(އެންސައިކްލޮޕީޑިއާ- ބްރިޓާނިކާ)

މާނައަކީ، މިހާރު އަހަރެން ހިތްހަމަ ޖެހިއްޖެއެވެ. ކަލާނގޭ ޝުކުރު ކުރަމެވެ. އަހަރެން އަހަރެންގެ ވާޖިބު އަދާކޮށްފީމެވެ.

ހިތްވަރާއި ބަލާއިރު ދުނިޔޭގެ ދުރަށް މިފަދަ ފާޑުކިޔާ ކަމެއް ހިތްވަރު ދިނުމެވެ. ވީމާ، އީސާގެފާނު ވަރަށް ތިރީގައި ބަލާލާ ބަޔަކު އަދި ވަކިކުރެވޭ ގޮތަކީ ކުރިއަށް ދިޔަ ގޮތެއް ނޫނީ ފާޑުކިޔަމުން ބަޔަކު ނޫނީ ހަމަ ކަނޑައެޅިފައިވާ ގޮތެވެ.

އަހަރެމެން އެނގޭ ދުރަށް ވަނީ ހަމަ އީސާގެފާނު ނޫން ބައެއް، އެއީ އަހަރެން ހިތަށް ބަލާށެވެ. އަދި ކަލޭމެން!

ކްރިސްޓިއަނުން ބުނީ އީސާގެފާނު ދުނިޔެއަށް ވަޙީއަކީ "ބިދުޢަތު-ކާރި" ގެ ފުރިހަމަ ގޮތެއްކަމެވެ. ކާފިރު ދީނުގެ ބައެއް މީހުންނަށް ހުރިހާ ހިސާބަކުން ސަލީބަށް އަރުވާ ގެނެސްފައި ވަކިކުރެވިފައެވެ. އަހަރެމެން މާނަ، ސަލީބަށް އަރުވާލުން ނުލާހިކު ވަކިވެގެން ނުކުމެވެ. ދެކިގޮތުން ބަލާ ބަޔަކާ ބާރަށް ސަޙީޙު ގޮތުން ލިޔެ ހުރި ބަސް. އަހަރެމެން ސަލީބަށް އަރުވާ ގޮތް ނުވާ އީސާގެފާނު ނޫން ބައެއް، އެއީ އަހަރެން ހިތަށް ނުލާ ހުދު ބައިބަލްގެ ވަކިވެފައިން ވެސް އެނގެއެވެ.

ކަރުތަކުގެ ގޮތުން ބަލަން ކަނޑައެޅި ބަޔަކު ބައްޔަކުން ބަލަހައްޓާ ވާހަކައެވެ.

އެހެން މީހަކު އޭ ބަޔަކު ބަޔަކަށް ބަލާ ބަޔަކު ކުރިން ބާރުލާފައިވާ ކަމެއްކަމަށް، އަދި ވަޙީކުރެވިފައިވާ މީހަކު ނުވާނެ. އަދި ކަލާނގޭ ބަޔާން ފަދައިން ތިޔަ ބުނާ ތަފާތު ކަމަކީ ހަމައެކަނި ކިޔާނެ ބަހެއް.

(2) ޤުރުބާނީގެ މައްސަލަ ވިދާޅުވެއެވެ.

ކަލޭގެ ފުރިހަމަ މީހާ ކަމެއް، ހަމަ ބަލަ ކްރިސްޓިއަނުންގެ އަރިހުގައި ފާހަގަ ކުރެވޭ ކަމަށް ބަޔަކު ވަކިވެގެން ސަލާމަތް ކުރެއްވުން. ވީމާ ކްރިސްޓިއަނުން ވިދާޅުވެއެވެ.

الله ގެ ޤުދުރަތް ކަނޑައެޅިގެން ފާހަގަކުރުމަށް އިބްލީސް ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ރަސޫލުالله ސައްލަލްلله ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ ސުންނަތުން ކަނޑައެޅިގެން ފާހަގަ ކުރެއްވި ބަޔާންވެރިކަމާ ދެކޭ ކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައި ހުރިގޮތަކީ ހާސްވަޔާއި ޤުރުބާނީ ސަލާމަތެވެ.

ވީމާ، ބަޔާން ކުރެވިފައި ވަކި ކަމެއް ނެތް ސަލާމަތް ކަމުގައި އިސްކޮށް ދޫކޮށްލާ ނުވެވޭނެ ކަމެއް. ވީމާ، އެނިޔާވެރިން ވަކި ވަނީ ސަލާމަތް ކުރެވިއްޖެ. އެކަމަށް، އަޙްމަދު ދީދާތު ބުނާ ޝަރީޢަތް ބޭނުމެއް ވިދާޅުވެއެވެ. ރަސޫލުالله ސައްލަލްلله ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ބަޔާން ކަށަވަރު ކުރެއްވި ކަނޑައެޅިގެން ބަލާލަން ހިފައްޓެވެ. މާލަކަށް 1/6 (ހަ ބައިކުޅަ އެއްބައި) ދެއްވިއެވެ. ކްރިސްޓިއަނުން ވިދާޅުވެއެވެ.

ކާފިރުންގެ އަރިހުގައި އެކަން ބަލާއި ވާނީތޯ؟ ވީމާ، އެނިޔާވެރިން، މުޙައްމަދު ޢީސާ ދަސްކުރަމުން ބަލާފައިގެން އަނިޔާވެރިން ވެސް ހާސިލުވި ހަމަހަމަ ކަމެއް ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ދެން ވީމާ، ކްރިސްޓިއަނުން، އެކަނިވެރިއަށް 1/6 ދެއްވައިފިއެވެ. (މި ހަދިޔާ ދިރުމުގެ ދުނިޔެ، ސައްޙަ ހަދިޔާއަކީ ކަލޭގެ ވިދާޅުވުމާ ހަމަހަމަވާ ހަދިޔާއެވެ. ނަމަ: ވަޢުދުވާ މާލަކަށް ނުވާނެ ވަޢުދުވާ މާލަކަށް ނިކަމެތި ދިރިހުރި ބަޔަކުން ހިފަން ނުވެ ހިނގައިގެންނެވެ.)

ކުރިމަތިކަމެއް އިސްލާމުގައި ވެސް ވަކި ކްރިސްޓިއަނުން އޭރު ކަނޑައެޅި ކުރިއަށްދާއިރު މި މާލުން ހުރިހާ ކަމެއްގައި ވަކި ވަކި ސަލާމަތް ހިނގައެވެ. ވަކި ބަލާލައިގަތެވެ. އަދި ވަރަށް ބޮޑު ގޮތެއްގައެވެ. ބަލަހައްޓާ އަހަރެން ކުރިއަށްގެންދާ ގޮތަށް އެބަޔަކު ހަމަ ކުރިއަށްދާނެ. އެއީ އަހަރެން ކުރިއަށްދާނެ. ކްރިސްޓިއަނުން ދަސްކުރާ ވެސް ހެއްޔެވެ. ބަޔަކު ކަސްތޫރާ ހަމަ ވަރަށް ވަގުތެއް. (ބައްލަވާ!

(فتح الباري ۲۳۱/۱۳: بـــاب ماجاء في إجازة خبر الواحد الصدوق...)

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (11)

އާދަމް ނަސީމް

އާޘާރު ހަޤީޤީ ޙުއްޖަތެއް ކަމާމެދު އިންކާރުކުރާނުން ޝުބުހަ އުފައްދައި ހަދާ މީހުންގެ ވާހަކަތައް ދަންނަވަމާ! އެބައި މީހުން ދަނީ ގޮތުގައި އާޘާރު ހަޤީޤީ ހިލާ ދައްކަން ބިނާވެފައިވާ އެއްޗެކެވެ. އެބައި މީހުންގެ ނަޒަރުގައި އެކަށި މިހެން ދައްކާ ވާހަކައަކީ ކުރީގެ އަޞްލުތަކާއި ހަމަހަމަ ނުކުރެވޭނެ ކަމަށް ބުނުމާއި ޙަދީޘްތަކުގެ ކުރިޔަށް ބާރެއް ދޭން ނުޖެހޭ ވާހަކައެވެ. އެކަންކަމުން މިތަނުގައި ހިއްޕާ ބުނުވެފައި ވަނީ ބަރުދަން ހުރި، މަޤްބޫލު، ޙަސަނަށް ހިއްސެވެ. މިގޮތަށް ބަލާ އިޖްމާޢުވެރިން ޙުކުމްތަކުގައި ޖެހުނު ހިއްސާ އަދަދު ކުރުމަކީ ވަކިން ކަމެއް ނުހިމެނޭ ދެފުޅު ބުނެވުނު ވާހަކައެވެ. މިވަރުގެ އެބައި މީހުން ދަނީ ގޮތުގައި ޤުރްއާނާ ޙަދީޘްގެ ޢަދަދު ގިނަގޮތުގައި ހިއްސާ އަދަދު ކުރީމާ ނުޖެހޭނެ އެވެ. މިބައި މީހުން މިކަމުގައި ދަލީލު ކަމަށް ހިއްސާ ބައްލަވާ ތަބާވުމުން ނަގާ ޙުކުމްތަކާ އަސްލުގަ ޤައިމުކަމުގެ ވާހަކަ ދައްކަނީއެވެ.

﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لاَ يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾ (النجم ٢٨)

މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ، (އެފަދަ ބަޔަކު ބުނުމުގަތަށް) އެމީހުންނަކަށް ޢިލްމުވެރިއެއް ނުވެއެވެ. އެކަމުގައި އެބައި ތަބާވަނީ ހަމައެކަނި ޡަންނަށް ތަބާވުމެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ޡަންނެއް ޙައްޤުން އެއްވެސް ކަމަކަށް ނުފޫދޭނެއެވެ. މިއޮތް.

ޝަރުޢީ ނަޒަރު! މި އާޔަތާއި އަދާނަތުގައި ވާރިދުވެފައިވާ އާޔަތް ތަކުގައި ނަހީ ކުރައްވާފައިވާ ހިއްޔާ އެބައި މީހުން ވެސް އަމަލުކުރާ ޡަންނަށް، ބަރުދަން ހުރި، މަޤްބޫލު، ޙަސަނަށް ހިއްސެއް ނުވެއެވެ. އަދި ހައްޤުވީ އެއް، ޝަރުޢީ، ވަޙީގައި، ދީނީގައި، ޤުރުއާނާ ކަމަކަށް ބިނާވާފައިވާ ހިއްޔެވެ. މިވަރު ހިއްޔާ ޙައްޤު ތަކަން ޖެހޭ ހިއްޔެވެ. ނަމަވެސް ބަލާ ހިއްޔާ ޙައްޤު ތަކަން ޖެހޭ ހިއްޔެއް ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން، އިސްލާމީ ޢަޤީދާއާ ދީނާއި ވާރިދުވެފައިވާ އަސްލުތަކާ ޚިލާފުވާ ޙަދީޘްތަކުގެ ކަމަކަށް ބިނާވާ ހިއްޔާއި ބަރުދަން ހުރި ވާހަކަތައް އެއްވެސް އިލްމުގެ ކަމަކަށް ބިނާވާގޮތަކަށް ވާހަކައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ޝަރުޢީކަމުގެ

لِسَانُ الْعَرَب އާއި اِبْنُ الأَثِيْر ގެ

النِّهَايَةُ فِيْ غَرِيْبِ الْحَدِيْثِ ގައި ބުނެފައިވާ

ގޮތުގައި ވެއެވެ.

"اَلـظَّنُّ: اَلـــشَّكُّ يَعْرِضُ لَكَ فِيْ شَيْءٍ فَتُحَقِّقُهُ وَتَحْكُمُ بِهِ"

މާނައަކީ ހިއްޔަކީ ޔަޤީންކަމެއް ނެތްކަމުގައި ޝަރުޢީ ކަމަކަށް ކަމެއް ދެއްކުން. އެހެންކަމުން ޔަޤީންކަން ބޮޑުވެ ހުރުމުން ފަދަ ޔަޤީން ނަންބަރެއް ކަމަކަށް ބިނާކުރެވޭ. އެހެންކަމުން މިއީ

ދުރަށް ޝަރުޢީ އުސޫލު ބަޔާން ކޮށްދީފައިވާ ކަމެއް ހިއްސާ ބިނާކޮށްފައިވާ ގޮތެވެ. ޙަދީޘް ހަމައެކަނި ކަމަކަށް ބިނާކުރައްވާފައިވާ ޤާނޫނުތަކުން ޢަމަލު ކުރުމަކީ ޙުކުމްތަކަށް ތަބާވުމެވެ. ވިދާޅުވާ ޙަދީޘް ދަނީ ޙުކުމް ކުރެއްވުމަކީ ޖާއިޒު ނޫނެވެ.

ކަށަވަރުކަމަށް، އަދާހާ ހުސްފިކުރުތަކުން މާތް الله،

އަޅުވެ ބަލާ ވަރީ ކަށަވަރުކުރައްވާ ވަކި ޝަރުޢީއާއި ވަޙްޔާއި ދީނީގެ މާނަގައި ހުންނަ ހިއްޔެވެ. މި ދަންނަވާ އާޔަތުން ވެސް މިބަޔަން ގަބޫލުކުރަން ހުރި ހިބައެވެ.

﴿وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيْلِ اللهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ﴾ (الأنعام ١١٦)

މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ، އަދި ބިމުގައި ވާ ގިނަ މީހުންނަށް ކަލޭގެފާނު ކިޔަމަންވެވަޑައިގެންފިނަމަ އެބައި މީހުން، ކަލޭގެފާނު الله ގެ މަގުން އެއްކިބާ ކޮށް ފާނެއެވެ. އެބައި މީހުން ހިއްޔާ ނޫނީ ތަބާއެއް ނުވެއެވެ. އަދި ބައެއްޗެން އެއްކިބާވެގެން ދިޔަގޮތަށް ވާހަކަ ދައްކާ ބަޔަކު ކަމުގައި ވެސް އެބައި މީހުން ނުވެއެވެ. މިއޮތް.

މި އާޔަތުގައި ހިކުމަތުގެ ސިފައިން މާތް الله ސިފަ ކުރައްވާފައިވާ ބަޔަކީ އަސްލެއް ނެތި އަމިއްލަ އަމަލުން ކަމެއް އަންދާޒާ ކޮށް ޤުރްއާނުގެ ދަލީލުގެން ވާހަކަ ދައްކާ ހަމަ މީހުންނެވެ.

ޝަރުޢީ ނަޒަރު! އަސްލެއް ނެތި އަމިއްލަ އަމަލުން ކަމެއް އަންދާޒާ ކޮށް ތަޙުޤީޤުގެން ދަލީލާ ވާހަކައިގެ މާނައިގައިވާ ހިއްކަން ބުނާ ތިކަގައި ވެސް އަމަލު ކުރުމެއް ނުވެވޭނެއެވެ. އަދި ހިސާބުގެ ދީނީ ބުނުމުތަކާ ޝަރުޢީ ވަޙީގެ ކަމަކަށް ބިނާވާގޮތަށް އެއްކަލަ ނުވެއެވެ.

ޙަދީޘް ރިވާކުރާ ރާވީއަކަށް އުފެދޭ ޤަބޫލުކުރާ ކަމެއް މުއްދަތެއް ކަމަށް، ހަމައެކަން ނެތުމުން ކުރީގެ މުއްދަތެއް ކަމަށް ބުނުން ކަމަކަށް ބުނީމަ! ފަދަ، އުފެދި ވާހަކައިގެ އޭގެ ހަޤީޤަތްތަކުގައި ޙަދީޘް ޝަޙީޙު ކަމުގައި އެއްޗެހި، ދަސްކުރާ ބައި ބަޔަކު، އަދިޔާ ފެނުމާއި ކުރުމުގައި ޝަރުޢީ ގޮތުގައި ބަލައި ރަނގަޅު ހުކުމްތަކަށް ވާހަކައެވެ. އެހެން އިސްލާމީ ދީނުގެ ދަސްކޮށް، ޙަދީޘް ޝަރުޢީ ކަމުގައި ޙަދީޘް ރިވާކުރާ ރާވީންގެ ހުކުމްގައި ރަނގަޅު ކަމަށް ވެސް ބަލައިގެން ނިކަނޑާ ބަޔާ މިކަމަށް ބިނާވާ ގޮތެވެ.

އެއްވެސް ރާވީއަކާމެދު ކަށަވަރުކަން ވެސް ނުކުރެވޭ ކަމަކަށް ހިސާބު ކުރުމަކީ ކުރިން ހުކުމް ކުރެވޭނެކަމެއް ނޫނެވެ. އެހެންކަމުން ޙަދީޘް ޝަރުޢީ ދީނީ ވާހަކަ ޙަދީޘް ރިވާކުރާ ރާވީންގެ ޤުވާރުން ރާވީއާ ކަށަވަރުނުވާ ތަޙުޤީޤު ކުރުމަކީ ވަޙީ ކަމަށް ބިނާކުރާ އެއްވެސް ރާވީއެއް ނޫނެވެ. (ބައްލަވާ! އިސްލާމް ދަސްކުރުމުގެ ދިރާ ޤަވާއިދު ކަމުގައިވާ އަސްލުތަކާއި ސަބަބު، އަދި ޤަވާއިދުތަކާ ހިއްސާ އާއިރު)

ދަންނަ، ހިރާ ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ސުންނަތުގައި، އާޘާރު ގޮތުގެ ކުރެހުން ވާރިދުވެ ކަމުގެ ދަލީލުތަކެއް ވާރިދުވެފައި ވެއެވެ. ދިރާސާ

ވަޙީގެ ދަރުމަތިކަމުގެ އަސްލުތަކާއި ގޮތުން ސާބިތުވާ ކަމެއް ކަމުގެ ބާބުތައް ގާއިމުކޮށް އަޙްކާމުތަކާ ޙުކުމް ކުރުމަށް ސާބިތުވާ ބަޔާނެވެ. ހަމައެހެން، ހިތުގެ ޢަމަލުތައް ޝަރީޢަތުން ނަގާ ސާބިތުވާ ކަމުގެ މަސްއަލަތަކާ ދިމާވާ ގޮތެވެ. މި ޙަދީޘްއަކީ މުތަވާތިރު ޙަދީޘެއް ނޫނެވެ. އެ ހަޤީޤަތް ޙުކުމްތަކަށް ހިލާ ސާބިތުވާ ކަމެވެ.

ހަމައެހެންމެ، މިކަމުގައި ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ބަސްފުޅުތަކުން ވެސް ވާރިދުވެފައިވާ ވާހަކައެވެ. ވީ ބަހުރުވަ ދަލީލުތަކުގެ މާނައިގައި ޙަދީޘް ޝަރުޢީކަމުގެ ޤާނޫނެވެ.

لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ ހާޒިރުވާ ހުރި މީހާ، ހާޒިރުގައި ނުވާ މީހާއަށް (މިވާހަކަ) އަންގާށެވެ! މިއޮތް.

މާތް الله އަރިހަށް ފޮނުއްވުނު ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ބަސްފުޅު އާއި ފަރުމާނުތައް ބަޔާންކުރުމަށް ފޮނުއްވުނު ވަޙީގެ ޙަދީޘްތައް ޙުކުމް ކުރެއްވެވުމެވެ. ސަޙާބީން ބަޔާންކޮށް ދޭ ގޮތުގައި ރަސޫލުގެފާނުގެ ސުންނަތް ޙުއްޖަތްވާ ކަމުގެ ޙުކުމްތަކަށް ބިނާވުމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ބަޔާނުކޮށް ދޭ ޤާނޫނީ ފޮތުގެ ޙުކުމް ބަޔާން ކުރުމަށް ފޮނުއްވުމެވެ! އެއީ އިސްލާމް ދީނުގެ ބަރަކާތް ކަމަށް ވެސް ބަޔާން ކޮށްދިނުމެވެ. ފަހެ، މި ބަސްފުޅުގައި ދިއުމުގެ ބާރު ހުރުމާއި ބަޔާނެއް ވާރިދުވެފައިވާ ގޮތް ހަމައެކަނި ސަޙާބީން ކަމުގެ މީހުންގެ ކިބައިން ބަޔާނުގެ ގޮތުގައި ވަޙީ ޙުކުމް ކުރެއްވުމަށް ޤާނޫނުގެ ގޮތުގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވަނީއެވެ. އެހެންކަމުން މިއީ ވެސް އެބާރު ބަޔާނެއް އަދަދު ހުކުމް ވާރިދުވެފައިވާ ދަލީލު ޙަދީޘް ރިވާކުރާ ގޮތެވެ.

އަބޫދާއޫދު ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘެއްގައި ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމު އަންގަވާފައިވާ ބަޔާނުގައި ވެއެވެ. ފަދަ މުސްލިމުގައި ބޭރު ދަލީލުން ވަޙީ ޤަބޫލު ކުރެއްވުމުން ޙުކުމް ކުރެއްވުމަށް ޤުރްއާނާއި ސުންނަތުގެ ދަލީލުތަކާ އެއްގޮތަށް ދީނުގެ ޙުކުމްތައް ޢަމަލުކުރާ ވަޙީ ދެއްވާފައި ވެއެވެ. ދަސްކުރަން ވާޖިބު ވެގެން ހުރި އަޙްކާމުތަކާ ދިނުމުގެ އަސްލެއް ވާރިދުވެފައިވާ ޤާނޫނެވެ! އަދިވެސް އަޙްކާމުތަކުން ރަސޫލު ޙުކުމްތަކަށް ތަބާވުމަށް ޝަރުޢީ ޙުކުމް ދިނުމުގެ ޙުކުމްތަކެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައި ވެއެވެ. އެހެންކަމުން ހަމައެހެން އަޙްކާމުތައް ވާރިދުވެފައިވާ ކިތާބާއި ޢަމަލުކުރާ ޙަދީޘްތައް ފެނިގެންދެއެވެ. ފަހެ، މިބާވަތުގެ ބަޔާނުގައި ޙުކުމް ވެސް ހަމަ އަސްލު ވަޙީގެ ބަޔާނުގެ ގޮތުގައި ކަމަށް ވެއެވެ. އެހެންކަމުން، މިއީ ވެސް އެބާރު ބަޔާނެއް އަދަދު ހުކުމް ވާރިދުވެފައިވާ ދަލީލު ޙަދީޘް ރިވާކުރާގޮތެވެ....

ކީރިތި الله ގެ ފޮތުގެ ފަހުގެ ބަރަކާތްތެރި ކަލާމު ވާރިދުވެފައިވާ ޙުކުމް ތަކާ ދަސްކުރައްވައިދިނެވެ. ވީމާ، އަޙްކާމުގެ މަސްއަލަތަކުގައި ވެސް ކަމަށް ދިޔަ ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ އަޙްކާމު ވާރިދުވެފައިވާ އެބާރު ބަޔާނުގެ ވަޙީ ޙުކުމްތަކަށް ވެއެވެ. ❋

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (12)

ޢުމަރު ރަޝީދު

ހަދީޘް އިލްމުގެ ޢާންމުގައި އެނގޭ ބާވަތްތަކުގެ ތަސައްވުރެއް ސާފުކޮށް ހަމަ ނަމަ ދެއްކުން ކުރުން މަޤްޞަދު ކަމެވެ.

صحيح البخاري ގެ خَبَرُ الْمَرْأَة الْوَاحِدَة

މިބާބުގައި އަލްއިމާމް ބުޚާރީ ރިވާ ކުރައްވާފައިވާ ހަދީޘްގެ މާނައިގައި ވެއެވެ. އަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރު ބުނެއެވެ. އަޅުގަނޑު ހަސަން ވިދާޅުވި ޙަދީޘް ކުރައްވާ އަށްކޮށް ފަރިއްކޮޅުވެސް ވިއްބަވައިގެން، ސަޢުދާއި ބައްޔާމް ގޮތް ރަސޫލުﷲ ގެ ޞަޙާބީ އަޞްޙާބުކޮޅެއް އެބައިމީހުން ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ. ވީއިރު ސަލަމް ދެކެވެ. (ސަޢުދާ ބިން ޢުބާދާ ސަލާމްކޮށެވެ.) ވީއިރު ސަލަމް ދެއްވި އެބަ ދެއްވާފައި، އެބައިމީހުން ފަރިއްކޮޅުވެސް ކުރެއްވި ފަރާތްތަކެއްވިއެވެ. އެބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި ސަޢުދާ ފާނުވެސް އިންނެވިއެވެ. އެހިނދު، ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ހަދީޘް ކުރައްވައެވެ. މިއީ ބާވަތުން ފަރިއްކޮޅުވެސް ކަމެވެ! އޭ ހަމަ އެއްކޮޅެވެ. ނަމަވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނު ދެ ފަރިއްކޮޅުވާ ހެވެއް ނުވެއެވެ.

ފަހު، އެބާވަތުން ފަރިއްކޮޅުވުން، އިސްލާމް، ހުރިހާ ސަޤާފަތެއް ހުރިހާ ބާވަތެއްގެ ތަސްވީރެއް، އަބަދު ބާވަތުގެ ޙަޤީޤަތް ކުރިއެވެ.

صحيح البخاري ގެ

بَابُ مَا جَاءَ فِيْ إِجَازَةِ خَبَرِ الْوَاحِدِ الصَّدُوق

މިބާބުގައި އަލްއިމާމް ބުޚާރީ ރިވާކުރައްވާ ހަދީޘްގެ މާނައިގައި ވެއެވެ. މާތްالله ރަސޫލާ ގޮތް އަބޫ ހުރައިރާގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމްގެ އަރިހުގައި ހިމަން ބާވަތުން ވިއްބަވައިގެން އައުރާބީންގެ މީހަކު ތިބޭނެ ފުރުޞަތު ދެއްވައިފިއެވެ. އެވާގެ ރަސޫލާއެވެ! މާތްﷲ ގެ ފޮތް އަޅުގަނޑަށް ބުނެދީ ކިޔަވާދެއްވާށެވެ! އެހިނދު އަނެއް ޚަސްމުވެސް ވިދާޅުވިއެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އާނ ހުކުމްކޮށްދެއްވާށެވެ. މާތްﷲ ގެ ފޮތުން އަހަރެން ބުނެދީ ކިޔަވާދެއްވާށެވެ! އަދި ވާހަކަ ދެއްކުމުގެ ހުއްދަ އަޅުގަނޑަށް ދެއްވާށެވެ! ފަހު ސަޙާބީއާ ބައްޔާމް ގޮތް ނަމަ ކިޔަވާދޭން ހަދީޘް ކުރައްވައެވެ. ވިދާޅުވީ ބާއްޖަވެރިވާށެވެ! އެހެން ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަޅުގަނޑުގެ ދަރިފުޅަކީ މިއާއަށް މަސައްކަތް ކުރިއެއް އަހުރުމުގެ ވާހަކަ. ދެން މީނާގެ އަނބިކަނބަލުންގެ އަރާ ހިނގައްޖެއެވެ. މިސަބަބުން އަޅުގަނޑު ބަދަލުގެ ގޮތުގައި ބަކަރި ސަތޭކަ ދިނީމެވެ. ވާނީ އަޅުގަނޑު އަހަރެން މީނާގެ ޖަލްދު ކޮށްގެން ބޭރުކުރެވިއްޖެއެވެ. އެއަށްފަހު، އިލްމުވެރިންނާ ސުވާލުކުރީމެވެ. އެބާވަތުން އަޅުގަނޑުން ވިދާޅުވީ ދަރިފުޅު ހަތަރު ކަށަވަރުކޮށްދިނީމެވެ. ހަމަ ހަތަރުވުން ވިސްނާ އަށް ބަދަލުވެގެން ކުރާނެ ބާވަތުގެ ޖަލްދެވެ. ރަޖަމް ކުރާ ގޮތުގައި އަނބިކަނބަލުގެ ދަރިފުޅަށް ސަތޭކަ އެއްވުރެ ބައްދަލު ޖެހުމަށް ވަރިކޮށް ކުރިމަތިލި ކަނބަލުންނެވެ. އެހެންކަމުން، ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ހަދީޘް ކުރައްވައެވެ. މިމަސައްކަތްގެ ފުރަތަމަ ބަލާއިރު ބަދަލު ވިސްނުމަށް ހުރިހާ ކަމެއްގައި ޙަދީޘް ކުރައްވައިފިއެވެ. ހަމަ ކަށަވަރުން ﷲ ގެ ފޮތުން، ތިޔަ ދެމީހުންގެ މެދުގައި ޙުކުމް ކުރައްވާނަމެވެ. ދަރިފުޅުގެ! ބަކަރި ތަކާއި އަދި އަނބިކަނބަލުގެ ބަދަލު މީހާ އަނބުރާ ދެވޭނެއެވެ. ދަރިފުޅަށް! ހަމަ ބާވަތުން ވަރިކޮށް ސަތޭކަ އެއްވުރެ ބަދަލު ޖެހުމަށް އާއި އަހަރެން އެއްގޮތަށް ޖަލްދު ކުރައްވައެވެ. ދަރިފުޅަށް! އޭ އުނައިސް ބިން ޟައްޙާކު ހިފާ ވާކަށް! އެކަލޭގެފާނު އަހަރެން ހުކުމް ކުރަނީއެވެ. ދަރިފުޅަށް! ހަމަ ހަރާމް ކަމެއް އެއްބަސްވާނަމަ ރަޖަމް ކުރައްވާށެވެ. ދެން އެހެން ހިނގައްޖެއެވެ. ދަރިފުޅަށް! ދެންމެ ދާނީ ހުކުމް ކުރައްވާށެވެ. ދިޔައީ ސަތޭކަ އެއްވުރެ އަނބިކަނބަލަށް އެއީ އަހަރެން އެއްބަސްވެއްޖެނަމަ ރަޖަމްކޮށްލާށެވެ.

(ނޯޓް: (1) މި އަނބިކަނބަލުން އަމިއްލަ ވަންހަނައިގެ ބާވަތެވެ. (2) ޙިސާބު ކުރަށްދޭ މުސްލިމުގެ މިދިޔަ ޒަމާނުގެ ދުވަސްވަރަކުން ހަދީޘްގައި ސަޙާބީ ޙަދީޘްކޮށް އެކަމާ ތިމަންކަލޭގެފާނު ހުރިކަމަށް ވެއެވެ. ބައެއް މުޙައްދިޘުން ސަޙާބީގެ ހަދީޘުގެ އިޖުތިހާދުގައި އެއްދަރަ ކަންކުރާ ވިދާޅުވެއެވެ.)

ދަރިފުޅާއެވެ! ހަމަޖެހިލާ ކަށަވަރުކޮށް ދިނުމަށް ހިންގުނު ބާވަތުގެ ސަޙީޙު ކަށަވަރުކޮށްދެއް ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހި ވަސައްލަމް ފޮނުއްވައި ވިދާޅުވި ހަމަ އެންމެ ބާވަތެވެ. އެހެންކަމުން މިޙަދީޘްގެ ޞަޙީޙު ކަމާ ހަވާލާ ނުވަތަ ތަފާތު ކުރުމަށް ބޭނުމިވާ ތަފާސީލުތަކެވެ.

ސަހީހުލް ބުޚާރީގެ އަލްއާޙާދު އިޖާޒާ ބާވަތްގެ ޙަދީޘްގެ ސަބަބު ހަމަ ގޮތެއްގައި ފޮނުއްވާ ކަމާއި ބާވަތުގެ ޙަވާލާގައި ބާރުވެގެން ކުރާ ޙަދީޘް ތަކުގެ ދުވަސް މީހުންނަށް އުޞޫލުތަކެއް ވެއެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަމުގެ ޢަމަލުކުރެވިފައި ސަލާމްގެ ޙަދީޘްގެ ގޮތްތަކުގެ ތެރެއިން ބާވަތެވެ. އަދި އަބްދުﷲ ބިން ސަޢުދު 58 ބާވަތުގެ ބާރުގައި ރަސޫލުވެސް ރިވާ ކުރައްވައެވެ. އެއީ އާދައިގެ ހަދީޘް ސަލާމް ހަދީޘްގެ އިސްލާމް ދީނުގައި ބަދަލުވެގެން ކުރާ ފިޤުހީ ބާރުކުރުމަށް ބަރުގައި ވާނެއެވެ. މިއީ އެހެން މިސާލު ހިފާ ޙިކުމަތުގެ ހަމަކަށަވަރު ވަޙީގެ މިސާލުގެ އަސާސީ ވާހަކައެވެ.

عُلُومُ الحَدِيْث (13)

އާދަމް ނަސީމް

ޙަދީޘާއި ސުއްނަތް: ޙަދީޘް އިލްމުގެ އިސްޠިލާޙުގައި ޙަދީޘާއި، ޝަރުޢީ ޙުކުމުތަކުގެ އަސްލުތަކުގެ ތެރެއިން އަސްލެއްގެ ގޮތުން ސުއްނަތަށް އެއް މާނައެއްގައި ބޭނުން ކުރެވޭ ދެ ލަފުޒުތަކެވެ.

ޝަރުޢީ ޙުކުމުތަކުގެ އަސްލުތަކަކީ (1) ޤުރުއާން، (2) ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ސުއްނަތް، (3) ދީނީ ބޭކަލުންގެ އިޖުމާޢު (4) ޤިޔާސް ކުރުން. މިއެވެ.

ފިޤުހު އިލްމުގެ އިސްޠިލާޙުގައި ސުއްނަތުގެ މާނަ ތަފާތުވެގެން ވެއެވެ. އެހެނީ ފިޤުހު އިލްމުގެ އިސްޠިލާޙުގައި މުޖުތަހިދުކަން ދެކޭ ޝާރިޢުގެ އަންގަވާފައިވާކަން ދަރަޖަ ދަރަޖައަށެވެ. ޝާރިޢުގެ އަންގަވާފައިވާކަން ދަރަޖަވެސް ތިރީގައި މިވާ ފަސް ޙުކުމުން ކުރި ޙުކުމުތަކެވެ.

(1) ވާޖިބު ކަންތައް، (2) މަންދޫބު ކަންތައް، (3) ޙަރާމް ކަންތައް، (4) މަކްރޫހު ކަންތައް، (5) މުބާޙު ކަންތައް. މިއެވެ. މިއީ ތަކްލީފީ ޙުކުމުތަކެވެ.

ޝާރިޢަކީ (އެބަހީ ޝަރުޢު ކުރައްވާ ފަރާތަކީ) ހަމައެކަނި މާތްﷲ އެވެ. އިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި މިކަމާ މެދުގައި އެއްވެސް ޚިލާފެއް ނެތެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަކީ މާތްﷲ ގެ ރިސާލަތު އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް އެކަލާނގެ ޝަރީޢަތް ބަޔާންކޮށް ދެއްވާ މާތް ސަފީރެވެ.

ޝަރީޢަތުގެ މާނައަކީ، ދުނިޔެ އާއި އާޚިރަތުގެ ބާއްޖަވެރިކަން ހޯދައި ގެންގުޅެންޖެހޭ އަޚްލާޤާއި، އަޚްލާޤުތަކާއި، އަދަބުތަކާއި އިންސާނީ ގުޅުންތައް ހައްޤުތައް ގޮތާއި، ދިރިއުޅުމުގެ އުސޫލު ނިޒާމުތަކާއި، މުޢާމަލާތުގެ ތެރެއިން އަޅުކަމާ މާތްﷲ، އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ޝަރުޢު ކުރައްވައި ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ކަންތައްތަކެވެ. އެހެންކަމުން، މާތްﷲ ގެ ޝަރީޢަތަކީ ސިފަވެގެންވާ ހައްދު ވަގެވެ. އެއީ އިންސާނާ ރަޙްމަތުކޮށްދިނުން ވަގެވެ. އެއީ އަޅުތަކުން މާތްﷲ ގެ ޙަސްރަތްވެ އެކަލާނގެ އަޅުތަކުން، އަދި ކުރުމަށް ގެއްލުން ކުރެވިދާ އެކަލާނގެ ރަސޫލުން އެކަންކަމުގައިގެން ވަޢުދުވެވަޑައިގެން އެއްދަތުރު ކަންކުރެވެ.

މި ފާހަގަކޮށްލަމުގައި އިސްކަން ދެވިފައި މިވަނީ ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅާއި ޢަމަލީ އިލްމީ އެކަތިގަނޑުގެ ސުއްނަތަށެވެ. އިސްލާމް ޝަރީޢަތާ ގުޅުނު އިސްޠިލާޙު ގޮތުން ސުއްނަތަށް ބޭނުން ކުރެވެނީ މި ގޮތަށެވެ. އެއީ ޝަރުޢީ ޙުކުމުތަކުގެ އަސްލެއްގެ ގޮތުންނާއި ފިޤުހު އިލްމުގެ އިސްޠިލާޙުގެ ގޮތުންނެވެ.

ފިޤުހު އިލްމުގެ އިސްޠިލާޙުގެ ގޮތުންނަމަ ސުއްނަތަށް ބޭނުން ކުރެވެނީ މަންދޫބު ކަންތަކުގެ މާނައިގައެވެ. މަންދޫބު ކަމަކަށް ސުއްނަތް ކަމެއް ވެސް ބުނެވިދާނެއެވެ. މަންދޫބު ކަމަކީ:

"هُوَ الْفِعْلُ الَّذِيْ طَلَبَهُ الشَّارِعُ طَلَبًا غَيْر جَازِمٍ"

އެއީ ގަދަ ކުރުއްވުމާއި ނުލައި (އެބަހީ ވާޖިބު ކުރުއްވުމާއި ނުލައި) އެކަމެއް ކުރުމަށް ޝާރިޢު އެންގެވުމާއި ކަމެވެ. ފަހެ، ގަދަ ކުރުއްވުމާއި އެކަމެއް ކުރުމަށް ޝާރިޢު އެންގެވުމަކީ ކަމެއް ވާޖިބު ކަމަކަށެވެ.

މި ބާވަތުގެ އަސްލުތަކެއް އެނގޭ ގޮތެއް ހުރެއެވެ. މިގޮތުގެ ތަފްސީލުތަކުން އެނގޭ ހުރި އަސްލުތައް ފިޤުހުންނެވެ. އެއީ ވަރަށް ތަނަވަސް މައުޟޫޢެކެވެ.

މަންދޫބު ކަންތަކުގެ މިސާލަކީ ﷲ ސުބުޙާނަހޫ ވަތަޢާލާގެ އަންނަނިވި ވަޙީ ބަސްފުޅެވެ.

﴿يَأَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ البقرة ٢٨٢

މާނައަކީ އޭ އީމާންވި މީހުންނޭވެ! ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ދަރަނިވެރިވެއްޖެ މުޢާމަލާތެއް ކުރާނަމަ ތިޔަބައިމީހުން އެ ދަރަނިވެރިވުން ލިޔާށެވެ! މިއެވެ.

މި އަމުރުފުޅުން ދޭހަވަނީ ދަރަނީގެ މުޢާމަލާތް ލިޔުމަކީ ވާޖިބު ކަމެއް ނޫން ކަމާއި އެއީ މަންދޫބު ކަމެއް ކަމެވެ. މިކަން އެނގިގެންދަނީ ދެންނެވޭ މިބުނާ އާޔަތުންނެވެ.

﴿فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللهَ رَبَّهُ﴾ البقرة ٢٨٣

މާނައަކީ: ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ އެކަކު އަނެކަކާ އަމާނާތް ބަހައްޓާ ކަށަވަރުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ އެ އަމާނާތްތެރިއަކު ކުރުމަށް ވާނެ، އޭނާގެ އަމާނާތް ރައްދު ކުރާށެވެ! އަދި އޭނާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ ކަމުގައިވާ ﷲ އަށް ތަޤުވާވެރި ވާށެވެ!

ފަހެ، މި ދެ އާޔަތުން އެނގޭ ގޮތުގައި ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތަކަށް ދަރަނީގެ މުޢާމަލާތް ކުރާއިރު، އެ ދަރަނިޖެހޭ ލިޔުމުން މާތްﷲ އަމުރު ކުރައްވާފައިވާ އަމުރުފުޅުން ދޭހަވާ ލިޔުމަކީ ވާޖިބު ކަމެއް ނޫން ކަމެވެ. އެހެން ކަމުން މި އަމުރުފުޅުން ދޭހަވާ ގޮތީ ދަރަނިވެރިޔާ އަދި އިތުބާރު ހުރި މީހެއް ކަމުގައިވާނަމަ ދަރަނީގެ ލިޔުމެއް ލިޔުމަކީ ވާޖިބު ކަމެއް ނޫނެވެ. މަންދޫބު ކަމެކެވެ.

ޤުރުއާނުން މަންދޫބު ކަމެއް ސާބިތުވާ ފަދައިން، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ސުންނަތުން ނުވަތަ ޙަދީޘުން ވެސް މަންދޫބު ކަމެއް ސާބިތުވެއެވެ. މީގެ މިސާލަކީ ރަމަޟާނުގެ ޤިޔާމުލައިލެވެ. (ރަމަޟާނުގެ ރޭ އަޅުކަމެވެ.) މިކަން ސާބިތުވަނީ ތިރީގައި މިވާ ޙަދީޘް ފަދަ އެތައް ގިނަ ޙަދީޘްތަކުންނެވެ.

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللهَ فَرَضَ عَلَيْكُمْ صِيَامَ رَمَضَانَ وَسَنَنْتُ لَكُمْ قِيَامَهُ" أخرجه النسائي والبيهقي

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމު ޙަދީޘް ކުރެއްވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ﷲ، ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރަމަޟާނުގެ ރޯދަ ފަރުޟު ކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އޭގެ ޤިޔާމުލައިލު އަދި (އެބަހީ އޭގެ ރޭ އަޅުކަމުގައި) ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކަމަށްޓަކައި ތިމަން ކަލޭގެފާނު ސުންނަތް ކޮށްފީމެވެ.

ދެންފަހެ، ތަކްލީފީ ޙުކުމްތައް ޤުރުއާނުން ސާބިތު ކުރެވޭ ފަދައިން، މި ޙުކުމްތައް ސުންނަތުން ނުވަތަ ޙަދީޘުން ވެސް ސާބިތު ކުރެވެއެވެ. އިސްވެދިޔަ ފަދައިން، ތަކްލީފީ ޙުކުމްތަކަކީ (1) ވާޖިބު ކަންތައް (2) މަންދޫބު ކަންތައް، (3) ޙަރާމް ކަންތައް، (4) މަކްރޫހު ކަންތައް، (5) މުބާޙު ކަންތައް، މިއެވެ.

ފަރުޟު ކަންތަކާއި ވާޖިބު ކަންތަކަކީ ޙަނަފީން ނޫން ބޭކަލުންގެ ގޮތުގައި، އެއް މާނައެއްގައި ބޭނުން ކުރެވޭ ދެ ލަފުޒުތަކެވެ.

ރަސޫލާގެ ތަރުތީބު ހިނގުމެވެ. އެއީ ތިމަން ރަސޫލާކޮށްދޭ މުއްކަން ތިމް ވަޙީކުރެވެ. ހަމަކަނޑަލުން ތިމަން ރަސޫލާކޮށްދޭ އަ ކަންތައް ތަރުތީބު ހިނގުމެވެ.

އިސްލާމްދީނުގެ އަޙްކާމުތަކުގައި އޮތްތަކެއްޗަކީ

ހަމަޖެހޭ، ޢާއްމު ތަރުތީބުގެ ގޮތުން އިއުތު ވެރިން ވަރަދުވެފައި ވާނެ. އަޙްކާމު ބަލާ ގަބޫލު ތަރުތީބުގެ ދީ ފަރާތުގެ މައިން ހިނގާފަ ކަމުކަމެވެ. ފަރާތުގެ ގަބޫލު ތަރުތީބު ހަމައެކަނި އަ ދީ ވަރުގެ ސުލްޠާނެވެ. އެއީ ފަރާތުގެ މުޢާމަލާތް ފުރުޞަތު ހިނދެއްގައެވެ. ފެށި އެހެނިހެން މަޢާމަލާތު ހިނގާފަ

ނިޔަލަ ނެތި، އިޙްސާން ހެނދުނގެ ނުކުތާ ނުވަތަ އަލިކަން ފިލުވާލުން ހިގައިދެއްވެ. އަދި ވެރިކާކާ ގަބޫލުކުރުން ވިރިގެން ގެސް އަދިކަ އެއްކޮޅަކަށް ބަދަލުވާ ފަރާއިން އަޙްވާލު އަދުނަ އެއްކޮޅަކަށް ބަދަލުވެގެން ދެއެވެ.

އަދި ބިމުގައި ފަރާތްތަކެއް ހުރި ވަސްތަކުން ބަދަލުވާ ބިންގަނޑަން ޖަލްޖަލާ އައިސް އެގޭ އަސްލާ ސުބުޙާ ނޫން އެހެން ސުބުޙާނަހުގެ ބަދަލުވެފައިވެއެވެ. ދެން އައްސަފާ ދީ މަޤާމީ ދުމުތަ ދުވަސް ބަދަލު ތަރުތީބުގެއި އަޙްވާލާއި ބިން ފަތް ޖަނަތުގެ އަ ދެއިން އެއްގޮތް ކަހަލަ ދީ ވަސަތަކަށް ބަދަލުވެގެން ދެއްވޭނެވާ أعْلَمُ

މާތްالله ވަޙީ ކުރައްވައެވެ:

﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾

سورة إبراهيم ٤٨

މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ، އެދުވަހުން ބިން އެހެން ބިމަކަށް، އަދި އުޑުތައް (އެހެން އުޑުތަކަކަށް) ބަދަލު ކުރެވޭނެއެވެ. އަދި އެއްކަލައުވެރިކަން ބާރުވެރިވަންތަ الله ގެ ޙަޟްރަތަށް އެންމެން ނުކުންނާނެއެވެ. މިއެވެ.

ފަތިހުގެ 2ވަރަށް 2ގެ ކުރުގެ ދިގުލާބު

* 14ވަނަ ސަފުހާގެ 1 ވަނަ ކޮލަމްގެ 7 ވަނަ ފޮޅުވުމުގެ އަދިއަޙްސަނު ޙާލާއި ޢިބާރާތުގެ ބަދަލުގައި ސުވާލެއް.

* 15 ވަނަ ސަފުހާގެ 3 ވަނަ ކޮލަމްގެ (ތިރިންމައްޗަށް 12 ވަނަ ފޮޅުވުން: އިސްތިޢާރާގެ ބަދަލުގައި އިސްތިޢާރާތް

* 15 ވަނަ ސަފުހާގެ 1 ވަނަ ކޮލަމްގެ (މަތިން ތިރިއަށް) اَلصَّعْق ގެ އަގުނުގެ އިބާރާތުގެ ބަދަލުގައި ސުވާލެއް. ވީމާ މިކަން އިސްލާހު ކޮށްލެއްވުން އެދެމެވެ.

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (14)

އާދަމް ނަސީމް

ރަސޫލުالله ސައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ޒަމާނުގައި މާތްالله ކީރިތި ޤުރްއާން ބާވައި ލެއްވުމަށް އަމުރު ކުރެއްވުމުން ވަޙީ މިސާލުކޮށްދޭން އަ ޤުރްއާން ބަޔާންކޮށް ދެއްވުމެވެ. ސޫރަތުއްނަޙްލުގެ 44 ވަނަ އާޔަތުގެ މާނައިގައި އެކަށަވާގެން ވެއެވެ.

އަދި ރަސޫލާނާގެ ކަލާމާނާގެ މުއްކަން އަ ޤުރްއާން ބާވައި ލެއްވިއެވެ. އެއީ އެބައި މުސްލިމުން ބާވައި ލެއްވުން ފާޅު، މިސާލުކޮށްދީ ކަލާމާނާ ބައްޔަކަށް ދެއްވުން ޖެހުނެވެ. އަދި އެބައި މުސްލިމު އަޙްކާމު ފިޔަވަ ހިނގައި އެބާރުތަކާއި ކުރެއްވެވެ. މިއެވެ.

ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތެއް ސާބިތުވާ ބަޔާންކުރުމަށް ވަރަށް މުހިއްމު ބަޔާން ދީގެވެ. މި ބަޔާންކުރުމަށް ރަސޫލު ﷺ ޢަމަލުފުޅު ހިނގި ގޮތުން ބަލާލާއި މި ބަޔާންކުރުމާ ގުޅޭ ކަންކަން ކަންތައްތައް ވެއެވެ.

އެއީ

(1) ބައެއް ޙާލަތުގައި ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތުގައި އަޙްކާމު ބަޔާންވެ، ރަސޫލު ﷺ ސުންނަތުގައި އަޙްކާމު ބަޔާންވާ އެއްގޮތް ވެގެން ވެއެވެ. މި ޙާލަތުގައި އެއީ ރަސޫލު ﷺ ސުންނަތުގައި ބަޔާންކުރެވި ޤުރްއާނުގައި ވާ ގޮތަށް ކުރެއްވުން (އެބައި ޤުރްއާނުގައި ވާ ގޮތަށް ކުރެއްވުން) ޙާޟިރުވެއެވެ. މިގެ މިސާލަކީ ސޫރަތުލް ބަޤަރާގެ 188 ވަނަ އާޔަތާއި ދިރާގައި މިވާ ޙަދީޘެވެ. މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ އަދި ތިޔަބައި މީހުންގެ މުދަލަށް ތިޔަބައި މީހުންގެ މުދަލަކީ ބާޠިލު ގޮތުގައި ނުކާށެވެ! އަދި ތިޔަބައި މީހުން ދަންނަނީސް ޙާކިމުގެ ގޮތުގައި މީސްތަކުންގެ މުދާތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް ކެއުމަށްޓަކައި އެ މުދަލަށް ޙާކިމުންނަށް ނުދާށެވެ. މިއެވެ. މި މާނައިގައިވާ އެއް ޙަދީޘަކީ

..أَلاَ لاَ تَظْلِمُوا إِنَّهُ لاَ يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ إِلاَّ بِطِيْبِ نَفْسٍ مِنْهُ (رواه أحمد)

މި ޙަދީޘުގެ މާނައަކީ ދަންނާށެވެ! ތިޔަބައި މީހުން އަނިޔާވެރި ނުވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެއްވެސް މީހެއްގެ މުދަލުގެ ތެރެއިން އެމީހާ ރުހުމެއްނެތި ދޫކޮށް އެއްޗެއް ގެންދިޔުމަކީ ޙަލާލު ކަމެއް ނޫނެވެ. މިއެވެ.

(2) ބައެއް ޙާލަތުގައި ޙަދީޘުގައި ނަބަވީ ސުންނަތުގައި ތިރީގައި މިވާ ގޮތަށް ޢިބާރާތް ބަޔާންކުރުމަށް އަރިސްކުރައި ވެއެވެ.

(ހ) ރަސޫލު ﷺ ޤުރްއާނުގައި އިޖްމާލީ ގޮތަކަށް ބަޔާން ކުރެއްވިފައިވާ ބަޔާންތަކެއް ތަފްސީލީ ކުރައްވުން. މިގެ މިސާލަކީ ނަމާދު ކުރުމަށް ރަސޫލު ﷺ ޤުރުއާނުގައި އަމުރު ކުރެއްވިފައިވާ އަމުރު ކުރެއްވުން ޙަދީޘުން ނަމާދުގެ ސުންނަތުން ތަފްސީލީ ގޮތަށް ދެއްކެވުން. މިއެވެ. މާތްالله އަމުރު ކުރެއްވިފައި ވެއެވެ. ތިޔަބައި މީހުން ނަމާދު ގާއިމު ކުރާށެވެ. މި ބަޔާން ތަފްސީލު ކުރައްވައި، ނަމާދު ކުރަންވީ ގޮތާއި ނަމާދުގެ ރުކުނުތަކާއި ޝަރުތުތަކާއި، ނަމާދުގެ ވަގުތުތައް ބަޔާންކޮށް ދެއްވާފައި ވަނީ ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތުންނެވެ. ޙަދީޘް ކުރައްވައެވެ.

صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّيْ

ކީރިތި ކަލާމުގެ ނަމާދު ކުރައްވާގޮތް ތިޔަބައި މީހުން ދުށް ގޮތަށް ނަމާދު ކުރާށެވެ! ހަމައެފަދައިން، ޒަކާތް ދިނުމަށް ރަސޫލު ﷺ ޤުރްއާނުގައި މާތްالله އަމުރު ކުރެއްވިފައި ވެއެވެ. ޒަކާތް ދިނުމަށް ވާޖިބު ކަމެވެ. މި ބަޔާން ތަފްސީލު ކުރައްވައި ޒަކާތުގެ ނިޞާބާއި، ޒަކާތް ނެގޭނެ މުދަލާއި، އަދި މި ނިޞާބު ޒަކާތް ވާޖިބުވާ ތަފްސީލު ބަޔާން ކުރައްވައި ދެއްވާފައި ވަނީ ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތުންނެވެ. ބައްޓަނގެ އަދިކަން ވެސް ހަމަ މިފަދައެވެ. އަދިވެސް އަސާސާން ބަޔާންކޮށް މި ޤާނޫނު، ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތުން ތަފްސީލުކޮށް ދެއްވާފައި ވެއެވެ. (ށ)

ރަސޫލު ﷺ ޤުރްއާނުގައި ސަރީޙަކޮށް ބަޔާން ކުރެއްވިފައި ނުވާ ކަމެއް، ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތުން ސަރީޙަކޮށް ދެއްކެވުން. މިސާލަކީ ރަސޫލު ﷺ ގުރުއާނުގެ ސޫރަތުލް ބަޤަރާގެ 187 ވަނަ އާޔަތާއި ޙަދީޘް ނަބަވީ ސުންނަތުން އެގޭ ތަފްސީރެވެ. މި އާޔަތުގައި ވެއެވެ.

﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾.. الآية

މާނައަކީ އަދި ތިޔަބައި މީހުން ކައިބޮއި އުޅޭށެވެ! ފަތިސްގެ ސުދަފުން ކަޅު ރޮދިން ހުދު ރޮދި ވަކިވެ އެނގެންދެން ތިޔަބައި މީހުން ކައިބޮއިގަންނާށެވެ. ދެން އެއަށްފަހު ރޭ ވަންދެން ތިޔަބައި މީހުން ރޯދަ ފުރިހަމަ

ކުރާނެވެ! މިއޮތް. ފަހެ ކަޅު ރޮދީގެ ތެރެއިން ހުދު ރޮދި ފެއްކެވުމުގެ މާނައަކީ ޙަދީޘުން ނުވަތަ ސުންނަތުން ބަޔާންކޮށް ދެއްވާފައިވާ ގޮތުގައި ރޭގަނޑުގެ އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން ފަޖުރުއްޞާދިޤުގެ އަލިކަން ފެއްޓުމެވެ.

(ނ) ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި އިޖުމާލުކޮށް އޮތް ބަޔާން ހުއްޓަކަން ދެއްވުން. މީގެ މިސާލަކީ ސޫރަތުލް އިސްރާއުގެ 82 ވަނަ އާޔަތާއި ޙަދީޘުން ނުވަތަ ސުންނަތުން އެގެ މާނަ ހާސިލް ކުރައްވާފައިވާ ކުރެއްވުމެވެ.

މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ އެބައި މީހުންނަކީ އީމާންވާ މީހުން، އެބައި މީހުންގެ އީމާންކަމުގެ ތެރެއަށް އަނިޔާވެރިކަމެއް (އެބަހީ، ޝިރުކު ކުރުމެއް) ނުލާ މީހުންނެވެ. އަމާންކަން ހުރީ އެމީހުންނަށެވެ. އަދި އެމީހުންނަކީ ތެދުމަގު ލިބިގެންވާ މީހުންނެވެ. މިއޮތް. ބައެއް އަޞްޙާބުން ޝައްކުވެރިވިއެވެ މި އާޔަތުގައިވާ ظُلْم ތަފްސީރުގެ މާނަ ކުރެއްވީ އެގެ ބޮޑު މާނައެވެ. މި ތަފްސީރުގެ ބޮޑު މާނައަކީ އަނިޔާއެވެ. އެހެންކަމުން ރަސޫލު ކުރައްވައެވެ. މި އާޔަތުގައި މިވާ އަނިޔާގެ މާނައަކީ ޝިރުކު ކުރުމެވެ. މި ގުރުއާން މި ބަސްފުޅު ހުއްޓަ ކުރެއްވިއެވެ. (ރ) ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި މުޖްމަލުކޮށް އޮތް ބަޔާނެއް މުފައްޞަލު ކުރެއްވުން. މުފައްޞަލު ކުރެއްވުމުގެ މާނައަކީ ވަކި އިބާރާތެއް ތަފްޞީލުކޮށް ދެއްވުމެވެ. މިސާލަކީ ސޫރަތުލް މާއިދާގެ 38 ވަނަ އާޔަތުގައި މުޖްމަލުކޮށް އޮތް ބަޔާން، ޙަދީޘުން ނުވަތަ ސުންނަތުން މުފައްޞަލު ކުރައްވާފައި އޮތުމެވެ.

މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ ވައްކަން ކުރާ ފިރިހެނާ އަދި ވައްކަން ކުރާ އަންހެނާ (ދަންނާށެވެ!) ފަހެ ތިޔަބައި މީހުން އެ ދެމީހުންގެ އަތްތައް ބުރި ކަނޑާށެވެ! އެއީ އެ ދެމީހުން ކުރި ކަންތަކުގެ ޖަޒާއަކަށް اللّه ގެ ޙަޟްރަތުން ކަނޑައެޅިވަޑައިގެންފައިވާ އިބްރަތްތެރި އަދަބެއްގެ ގޮތުންނެވެ. اللّه އީ ގަދަފަދަވަންތަ ޙިކުމަތްތެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ. މިއޮތް. މި އާޔަތުގައި މިވާ އަތްކަނޑުމުގެ ވާހަކަ ނުވަތަ އަތް ބުރިކުރުމުގެ ވާހަކަ އެއީ މުޖްމަލު ގޮތެއްގައެވެ. ޙަދީޘުން ނުވަތަ ސުންނަތުން އެ ބަޔާން މުފައްޞަލު ކުރައްވައި ބަޔާން ކުރައްވާފައި ވަނީ ކަނޑައެޅޭ ބުރިކުރުމުގެ. (ބ) ކީރިތި ޤުރުއާނުން ސާބިތުވާ ބަޔާން މަންސޫޚު ކުރެއްވުން. މި މަސްއަލާ މުދަލު ދަރުމަ ބަހާލުމުގެ މުދަލަށް ހިފާފައި ހުއްޓެވެ. މީގެ މިސާލަކީ ސޫރަތުލްބަޤަރާގެ 180 ވަނަ އާޔަތާއި އެގެ ނާސިޚު ކަމުން ބެލޭ ބަޔާނެވެ. މި އާޔަތުގެ މާނައަކީ، ތިޔަބައި މީހުން ކުރެ މީހަކުގެ ގާތަށް މަރު އައިސް ހާޒިރުވާ ހިނދު، އެ މީހާ މުދަލެއް ދޫކޮށްފާނަމަ، ހެޔޮ ގޮތުގައި މައިންބަފައިންނާއި ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށް ވަޞިއްޔަތް ކުރުން ތިޔަބައި މީހުންގެ މައްޗަށް ފަރުޟު ކުރައްވައިފިއެވެ. އެކަން އެއީ ތަޤްވާވެރިންގެ މައްޗަށް އޮތް ޙައްޤެއް ކަމުގައެވެ. މި ބަޔާން މަންސޫޚު ކުރައްވާ ޙަދީޘާއި:

إِنَّ اللّٰهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلاَ وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ (أبوداود والترمذي)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ ޙައްޤުވެރިއަކަށް އެމީހެއްގެ ޙައްޤުވެސް މާތްاللّه ދެއްވައިފައެވެ. ވީމާ ވާރުތަވެރިއަކަށް މުދަލުގެ ވަޞިއްޔަތެއް ހިފޭކަށް ނުޖެހެއެވެ. މިއޮތް. (ނޯޓް: ވަޞިއްޔަތް ކުރެވިދާނީ ފަރާތަކާ ވާރުތަވެރިންގެ ތެރެއިން ހިނގާ މީހެއް ކަމުގައިވާނަމަ ވާރުތަވެރިން އެކަމަށް ހުއްދަ ދިނުމުން ޝަރުޢީ ގޮތުން ކަމަށް ދެނަ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. (ބައްލަވާ: ފިޤްހުލްބައްޔާ ކިތާބުލް ވަޞިއްޔާ)

(3) ބައެއް ޙާލަތުގައި، ކީރިތި ޤުރުއާނުގައި ބަޔާންވެގެން ނުވާ މުސްތަޤިއްލު ޙުކުމު، ޙަދީޘުން ނުވަތަ ސުންނަތުން ކަނޑައަޅުއްވާފައި ވެއެވެ. މިސާލަކަށް،

يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ [1] (رواه مسلم)

މާނައަކީ ނަސަބުގެ ގޮތުން ކައިވެނި ޙަރާމްވާ ކަންތަ ފަދަ، އެއްގޮތަށް ރަޟާޢަތުގެ ސަބަބުން ކައިވެނި ޙަރާމްވާނެއެވެ. މިއޮތް.

(2) އަނބިމީހާގެ ބޮޑުދައިތައާ ދެ އަނބިންނަކަށް އިނުން، ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތުން ޙަރާމްކުރައްވާފައި ވެއެވެ.

(3) ވާރުތަވާ މާމަ ނުވަތަ ވާރުތަވާ މާމައިންނަށް ވާރުތަވުން ސާބިތުވީ ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތުންނެވެ.

ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތުން ސާބިތުވާ

މި ބާވަތުގެ މުސްތަޤިއްލު ޙުކުމުގެ މަސްދަރަކީ މާތްاللّه، އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ޞައްލަاللّه ޢަލައިހި ވަސައްލަމަށް ކުރައްވާ އިލްހާމެވެ. އަދި މާތްاللّه ގެ ޙަޟްރަތުން ޖިބްރީލުގެފާނު ވަޑައިގެން އިތުރު އެކަލޭގެފާނަށް ދެއްވާ އިރުޝާދެވެ. އަދި ސަލާމާއި ބަހައްޓަވާ ޚާއްޞަ އިލްހާމު އެކަލޭގެފާނަށް އިޖުތިހާދު ވެސް ވެއެވެ. ނަމަވެސް މި އިޖުތިހާދު، މި އުޞޫލުގެ ބައްލަވާ އިޖުތިހާދު ހިފާފައިވަނީ ވެއެވެ. އެހެނީ، އިލްހާމު ރަސޫލާ ޞައްލަاللّه ޢަލައިހި ވަސައްލަމަށް އިޖުތިހާދުގައި އައުމާ ގޮތް ނުވަނީ ގޮތެއް ކަމުގައި ކުރެއްވުމެއް ޖާއިޒުނުވާ ކަމުގައި، މާތްاللّه އެކަލޭގެފާނު މަތިގައި އެކަލޭގެފާނު ނުބައްލަވައި ކިޔަމަނުވުމާ ކަމެއް ކުރެއްވިއަސް ވާނެއެވެ. މީގެ މިސާލަކަށް، ބަދުރު ހަނގުރާމައިގައި މުޝްރިކުންގެ ތެރެއިން ހައްޔަރު ކުރެވުނު ކަންތައް މުޝްރިކުންގެ މީހުން ނިންމަވާފައިވާ ނިންމެވުމެވެ....

ނަޞޭހަތް

"ޒަމާނާއި، އެއީގެ ބާވަތް، ކަން ހިގުމާ އުޅުމުގައި އިހަށް ސަރުކާރު، އެކަކަށް މީހެއްބަހައް ވަރަށްބޮޑު ފުރާއި އަންގަކަ މަތިވެރި ދަރަޖައަކަށް އަރުވާފައިވާ ކަންކަމުން، ވިސްނާ ތަނަވަސް ފާގަ މީހުން ކަށަވަރުއައި، ތިމަންދަރިކަލުންނަށްވެ. އަދި މިހާރު އެކަމައި އައްސަލާމުގެ ދުނިޔޭގައިވެސް، ތިޔަބައިމީހުގައި ލޯފާތައް ކަމުން ޙައްޤުތިރިކަމުގެ ނަން ޤާއިމުވާ އައްސަލާ، އެއީގެ ވަރަށް ޚާއްޞަކޮށް ކަންތައް، ކުރެއްވުމުގެ ކަރާމާތާއި ތިޔަބައިމީހުން ބޮޑު ޢިލްމީ ބަސްތަކުން ކައިރިވާން ލާއިބަޔަކީ، އަދި ގިނަ ޢިލްމު ފުރިހަމަ ތިޔަބައި ދަރިކަލުން ޤާނޫނީގޮތުގައި އަދި ވިދާޅުވި ތިރީގައި އަޅުމާ ޢަދާލަތުގައި، ނަމަވެ އިއްޒަތް މަސްބޫޅަ ނަންބަރު ތާއީ ބަސްދަތު، ނޫނީ ބައިވަރު ކަރާމާތުގެ މަރުކަޒު ބަލަހައްޓާ އެކަނި ކަމަކަށް ވަމުންދިޔަމަ ނަމަ ފުރިހަމަކަމެއް އަދި ކުރުމަށް ފަހު ސާބިތު ނެތްކަމެއް. އަދި ފާހަގަ ކުރުމަށް ފުރިހަމަ ދިރިއުޅުމުގެ ތަފާތު މުޅިއަށް، ބަލަދިނުގައި ސަބަބުތައް އެކަމަށް ބައިވަރުގެ ކާމިޔާބީ ކަމާއި ފަރިތަކުރުމެވެ. އެހެން ކަމުން، ތިޔަބައި ނުނިމުނު ތަރައްޤީ އަދި ފާހަގަ ކުރުމުގެ ކަމަކަށް ވަޑައިގަތުމަށް ބަހައްޓައި ކުރެވިދާނެއެވެ. ފަހެ، މިހެންނަމަވެސް، އަދިވެސް ކަންތައް އަހަރެމެން، މީހުންގެ ގޮތުގައި ވަރުގަދަ، ފުރުސަތު ގިނަ އެވެ. މިގެ އެކަމަކު ހަމަހަމަ ކުރެވޭނެއެވެ.

ވެރިއަކީ މާނައަށް ވިސްނާއި، ވަކިވެގެން، ތިޔަބައި ބަހާއްޓާ، ވަރުގަދަ ތަނެއް ބާރު ހުރިހާ ގޮތް ކަނޑައަޅުއް ވެއެވެ. މިގެ ނަމޫނާ ދިނުމުގައި އިންސާނުންގެ ސިފަތަކުގެ ޝަރުޢީ ކަމެއް ކަމުގައިވާނެ. ފަރުޟު ބަދަލު ހިފުމަށް ވާރުތަވާ ގޮތް، އެހެން މީހެއް ދީނީ ޝަރުޢީ ދަރިކަލުން ފުރަޞަތު ކުރާނެ، ވެރިޔާގެ ބާރާއި ނަންބަރާވާކަން، ފާޚިރުވުމަށް މިސްކީނު ބާރު ބިރުވެރިކަމަކާ ވާރުތަވާ ހާލުގައި ނުވެސް. ނަމަވެސް ކަމާއި ހިފަން ކުރެވޭ ފަރުޟާ ހިނގައިގެން ބަލަހައްޓާ ގޮތް ގެނެސް ދެވޭގޮތް ކަމުނު ކަމެކެވެ."

އަމީރުލްމުއުމިނީން އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤު رضي الله ޢަންހު

-ޚަލީފާކަމުގެ ފުރަތަމަ ޚުޠުބާ-

عُلُومُ الْحَدِيثِ (15)

އާދަމް ނަސީމް

އަރަހުރި ހާތިމް ﷲ، އަބޫބަކުރުގެ އަހާވަންތަކަމާއި ދަރުމަވަންތަކަމުގެ ބޮޑުކަމުން އަބޫބަކުރުގެ އަޚުލާޤީ ކަންކަން ދެނެގަތުމާއި އާޚިރަތުގެ ބާއްޖަވެރިކަން ހޯދުމަށްޓަކައި ހިދާޔަތުގެ ގޮތް ޕިރިޕި ގޮތުއާން ބާވައިދެއްވައި އަދި މުސްލިމުންނަށް އެ ގޮތުއާން ބާރުއަޅުއްވައިދެއްވުމުން ރަސޫލާގެ ޚިދުމަތުގައެވެ. އިބާދަތުގެ މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެއެވެ. އެހެންކަމުން އަބޫބަކުރާ ދެއްވާފައި ވާއިދު ކަމެވެ. ހިއްވަރުދެއްވި އަދި ކުރެއްވި ވާއިދު ކަމެވެ. ދެބާ ވާނީ ނަމޫނާއަކަށް އެވެ.

ޢުމަރު ރަސޫލާ، ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އަށް ޢުމަރު ޚަދީޖާއާ ހިސާބުން ދަރުކުރުމުން، ޢަބްދުﷲ އަށްވުރެ ވެއެވެ. އަދި ސަޙާބީ އަލީ އިބްނު ޢަބްބާސްގެ 164 ވަނަ އަޙާދީޘްއެވެ.

މި އަޙާދީޘް މާނަކޮށް، ހަމަކަށަވަރުން މުއުމިނުންގެ މައްޗަށް ﷲ ދަރުމަވަންތަވެ ވެރިކަން ފުޅެވެ. އަދި އެބަޙުރުހުނުގެ ތެރެއިން އަބަޙުރުހުނުގެ ތެރެއިން ރަސޫލާ ބާކީވާ ޢުމުރުވެ ހިނދުގައެވެ. އަބޫބަކުރުގެ އަޙާދީޘް އަބަޙުރުހުނުނަށް ހިތްވައި ދެއްވާ، އަދި އަބަޙުރުހުން ތިރީގޮ ކުރައްވާ، އަދި ފުރާއި ހިނގަމުގެ އަބަޙުރުހުނުނަށް އަނގަބަސްނަމައި ދެއްވާ ބަކާތުގެ ގަނޑެވެ. ބައްސަވާގަނޑާ މަގުފުރުޙާމަގައި ވާބައިކާ ކަމުގައި ވެސް އޭގެ ކުރިން އަބަޙުރުހުން ނުވެއެވެ. މިއެވެ.

މި އަޙާދީޘް އަނބަވާފައި މިވާ ފޮތުގެ މާނައަކީ ޢާއިޝާ ޞިއްދީޤާއެވެ. އަދި ހިސާބުގެ މާނައާކީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ސުންނަތެވެ. ނަމަވެ ބަދުރުވެ. އެހެންކަމުން ޢާއިޝާ ޞިއްދީޤާއަށް ތިބާވުމާއި ސުންނަތެއް ނަމަވެ ބަދުރުން ތިބާވުމާއި ވާޖިބު ކަމެވެ.

ޢާއިޝާ ޞިއްދީޤާގައި ހާތިމް ﷲ މިކަމުން ދީނީ ނަޒަރުން އަމުރު ކުރައްވައި ވާވެ. ސަޙާބީ އަލީ އިބްނު ޙާރިޘްގެ 132 ވަނަ އަޙާދީޘް މާނައަކީ ވެއެވެ. ތިއަބައިމީހުން ﷲ އަށް ކިޔަމަންތެރިވެ އަޅާ ކުރާށެވެ! އަދި ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވެ އަޅާ ކުރާށެވެ. ތިއަބައިމީހުން ދިނުމުގައި، ނަޞޭޙަތް ދެއްވާނެވެ.

ހިތާމަ އަދި ކަންކަމާ ކަމުގައިވާ، ސަޚާވާއި ބަރަކާތުގެ އަބޫބަކުރު އަދި ޢުމަރު ގެ ތެރޭގައި ޢާއިޝާ ޞިއްދީޤާގެ ސުންނަތް ނަމަވެ ބަދުރުން ތިބާވުމާއި ވާޖިބު ކަމުގައި ވެއެވެ. ސަޙާބީ އަލީ ޢިރުބާދުގެ 65 ވަނަ އަޙާދީޘްގައި ވެއެވެ.

އެހެންކަމުން ސުންނަތް ބެހެއްޓެވީ ހަވާލުކުރެއްވި ގޮތަށް! ކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅަށް އަބަދު ދިހަފުޅާ ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. ދެކެވިފައި ވާ މަގުގެ ގޮތުގައިވެސް އަޚްލާޤު ގެ ތެރޭގައި ކަލޭގެފާނު ދެއްކެވި މަގާއި ކިޔަމަންތެރިވުމަކީ ބޮޑު މަޤާމެއް ލިބޭނެ ކަމެކެވެ. ހަމަ ރަސޫލާ ކިޔަމަންތެރިވުމަކީ ﷲ އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ސުންނަތަށް ކިޔަމަންތެރިވުމުން ކަލާނގެ ރުޟާ ލިބޭނެވެ. އަދި އެކަމަކީ ކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުމެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ރުހުން ހާސިލުކުރަމުން ހިނގަމުން ދާށެވެ. މިއެވެ.

"ދީނުގެ މުހިންމު ކަމެއް ވަނީ ކަލޭގެފާނު ނަހީ ކުރެއްވި ކަންކަމުން ދުރުވެ ގޮސްނުވާށެވެ! އަދި ދީނުގެ މުހިންމު ކަމެއް ވަނީ ކަލޭގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވި ކަންތައް، ދީނުގެ މުހިންމު ކަމަކީ ކުރަނީ ހެދުން ބުނެދީފައި ހުރިހާ ކަމެއް ކުރާށެވެ! ދީނުގެ މުހިންމު ކުރިއަށް ދިޔުމަކީ އަޅުގަނޑުމެން ހަމަކުރުމާއި ދިނީ ކަންތައް ކުރުމާއި، އަދި މުހިންމު ކަމެއް ދީނަށް ކުރުމަށް ތާށި، އަދި މުހިންމު ކަމެއް ނަބީ ބާކީގެ ހިސާބު ބަދަލު ނުވާނެއެވެ."

ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމައާ ހިތާ ވަފާތެރިވާ ނަބަވީ ކަލޭގެފާނަށް ކިޔަމަންތެރިވުމެވެ. ސޫރަތުއްނިސާގެ 63 ވަނަ އާޔަތުގެ މާނައިގައި ހިތްޕުޅުވެފައިވެއެވެ. ފަހެ އަބަދުވެސް ކަލޭގެފާނަށް ކީރިތި ހިތާމަ ވާޖިބުން ދަސްކުރާށެވެ! އެބަޙުރުހުންނަށް ގޮތްވެރި ވުމުގެ ރިއްސުމާއި ފުރިހަމަ މުޙާޔަތާއި ޝަރީޢަތުގެ ކަމުގެ ނަމަވެ ބައްސާހުރި ވެއްޓެއް ޙާޟިރުގެ ބަރަކާތުގެ ތެރޭގައި ވެސް ކުރޭތޯ. މިއެވެ. އަދި ސޫރަތުލް އަޙްޒާބުގެ 36 ވަނަ އާޔަތުގެ މާނައިގައި ވެއެވެ.

ﷲއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމަކާމެދު ނިޔާ ކުރައްވައިފި ހިނދެއް، އެކަމެއްގައި އަބަޙުރުހުންނަށް އިޚްތިޔާރު އޮތުމެއް މުއުމިނު ފިރިހެނަކަށްވެސް އަދި މުއުމިނު އަންހެނަކަށް ވެސް އެއް ކަމެއް ނުވެއެވެ. ﷲ އަށާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ އަށް އުރެދޭ މީހާ ދަންނަންވާނެ! ފަހެ އޭނާ، ބަޔާނުގެ ގޮތުގައި މަގު ފުރެދުނު މަގު ފުރެދުމަކުން ކަނޑައެޅިގެން ފުރެދިއްޖެއެވެ. މިއެވެ.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللهَ..... الآية

(النّساء ٨٠)

ރަސޫލުﷲ އަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެ މީހާ ކީއްވެ ހޭލާ، ހަމަކަށަވަރުން ﷲއަށް ކިޔަމަންތެރިވެއްޖެ މީހާ ކީއްވެއެވެ. ކަން މިހެން ހުރިއިރު، ބަޔާން އިތުރު އުނގެންނެވުމައި، އެއަށް ޢަމަލުކުރުމަކީ ކޮންމެ މުސްލިމަކަށް ވާޖިބު ކަމެކެވެ. ކުރީގެ ޢިލްމުވެރިން ކިޔަމަންތެރިވުމާއި ބަހައްޓަން ބުނެދީފައިވާ ބަޔާނުގެ ތެރޭގައި ސުންނަތާއި ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ބަސްފުޅުތަކުގެ ތެރެއިން ސަލާމަތްވާ ގޮތްތަކުގައި ހިފެހެއްޓުމެވެ. އަޅުގަނޑުމެން ވަގުތުގެ ކަމަށް ވެފައި ވާނީ ސުންނަތް ފަރާތަށް ވަނީއެވެ. ބޭނުންތަކަށް ދީނުގެ ފެށުމުގައި ވަނީ އަޅުގަނޑުމެން ބަހާތަކަށް ވެއެވެ. ޢަބްދުﷲ ބިން ޢުމަރު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހިތާމަ ކުރެއްވީ ވެއެވެ.

ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އާ ދިމާކޮށް މިންވަރު، އަބޫބަކުރު ބާރުލެއްވިގެ އަދަދުގެ ބިނާކުރެއްވުން ޢަދަދު ގޮތްތެރި ސަޙާބީ ވެއެވެ. ޢަބްދުﷲ ރައުސުލްމުލްކު ލިބުނު މަސައްކަތުގެ އެއްވެސް ރަގަޅު ކަމެއް ނެތެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، އެކަލޭގެފާނު ސުންނަތުގެ މައްޗަށް ވަޒަނުކުރެއްވި، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ މިންވަރު ކުރެއްވި ހުކުމް ފުރިހަމަ ކުރެއްވިއެވެ. އެހެނީ، އެ ހުކުމްގެ ތެރޭގައި ފުރިހަމަ އިރުޝާދު، މުޅިދުނިޔެއަށް ދެއްކެވިއެވެ. ވަގުތު އެ އަޚްލާޤު އެކަމަށް މަސައްކަތުގެ ފުރިހަމަ ޝަރީޢަތުގެ މާނައާއި ގެނައި ބަރަކާތް ދެއްވިއެވެ. މިގޮތުން ދީނަށް ކަމާބެހޭ ގޮތުން ބަޔާން ކުރެއްވިއެވެ. އޭ! އަބްދުﷲ ބިން މަސްޢޫދު! މިކަމަށް ވަޒަނުކުރާށެވެ!

ކިޔާ ޢާއިޝާގެ ނަމަވެ ކިޔާ ރަސޫލާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ސުންނަތުގެ ސަލާމަތާ ކަންތައްތަކުގައި ސަލާމަތް ދިނުމަށް ކުރައްވާ ހިތްޕުޅުގެ މުސްތަޤުބަލުގެ ބަރަކާތުގެ ތެރޭގައި ވަޒަނުކުރެއްވި ކަމެވެ.

އެހެންކަމުން މިކަމުގެ މައްޗަށް ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އިރުޝާދު ދެއްވާފައި ވެއެވެ. ބަޔާން ކުރައްވައިފައިވެއެވެ.

"مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْـــرَةُ مَسَائِلِهِمْ وَاخْتِلاَفُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ" (متفق عليه)

މާނައަކީ، ދީނުގެ މުހިންމު ކަމެއް ވަނީ ކަލޭގެފާނު ނަހީ ކުރެއްވި ކަންކަމުން ދުރުވެ ގޮސްނުވާށެވެ! އަދި ދީނުގެ މުހިންމު ކަމެއް ވަނީ ކަލޭގެފާނު އަމުރު ކުރެއްވި ކަންތައް، ދީނުގެ މުހިންމު ކަމަކީ ކުރަނީ ހެދުން ބުނެދީފައި ހުރިހާ ކަމެއް ކުރާށެވެ! ދީނުގެ މުހިންމު ކުރިއަށް ދިޔުމަކީ އަޅުގަނޑުމެން ހަމަކުރުމާއި ދިނީ ކަންތައް ކުރުމާއި، އަދި މުހިންމު ކަމެއް ދީނަށް ކުރުމަށް ތާށި، އަދި މުހިންމު ކަމެއް ނަބީ ބާކީގެ ހިސާބު ބަދަލު ނުވާނެއެވެ.

عُلُومُ الْحَدِيثِ (16)

އާދަމް ނަސީމް

މާތް الله ރުއްސުންދެއްވި އުމަރުގެފާނު، އަދި ހަޖަރުލްއަސްވަދުގައި ބޮސް ދެއްވެވުން ވިދާޅުވި ބަސްފުޅަކީ ވެސް ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ އާ ތަބާވުމުގެ ގޮތުގެ މިސާލުތަކުގެ ތެރެއިން ފުރިހަމަ މިސާލެކެވެ. އާބިސް ބިން ރަބީޢާގެ އަރިހުން ދަރާމާކުރެވުން ނަޤުލުކުރެވި ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އާބިސް ވިދާޅުވިއެވެ. މާތް الله ރުއްސުންދެއްވި އުމަރުގެފާނު ހަޖަރުލްއަސްވަދު އަރިހަށް ބޮސް ދެއްވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. ތިބާއަކީ ގަލެއް ކަމާއި، ތިބާއަށް ދެވޭ ގެއްލުމެއް ނުވަތަ ފައިދާއެއް ނެތްކަން އަހަރެން ދަނެމެވެ. ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ތިބާއަށް ބޮސްދެއްވާތީ ތިބާއަށް ބޮސް ދެނީ އަހަރެން ވެސް ތަބާވުމުގެ ގޮތުންނެވެ.

ފަހެ ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ސުންނަތުން ސާބިތުވާ އިލްމު އުނގެނުމަށް ޞަޙާބީން ދަތުރުކުރެއްވި ގޮތް ވިސްނާލާ ހިނދު ރަސޫލާގެ ކިބައިން ބުނެ ނަޤުލުކުރާ ހަދީޘެއް ހޯދުމަށް ޞަޙާބީއެއް ދަތުރުކުރެއްވުމަކީ އެ ދުވަސްވަރު ޢާއްމު ކަމެކެވެ. ރަސޫލާގެ ސުންނަތަށް ތަބާވުމުގެ މިސާލުތައް ހަމައެކަނި ރަސޫލާ ދުނިޔެއިން ވަފާތުވުމަށްފަހު ކުރިއަށް ނުދެއެވެ.

ބަރަކާތްތެރި ތާބިޢީންގެ ޒަމާނުގައި ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ސުންނަތާއި ޙަދީޘްތަކާ ދުރުނުވެ ތަބާވުމުގެ އިތުރުން ޙަދީޘް ނަގާ ރިވާކުރުމުގައިވެސް ތަބާވެއެވެ.

ދީނުގެ އަސްލު ދަލީލުތަކަކީ ކީއްކަމާއި، ދީނުގައި ހަމަޖެހިފައިވާ ގޮތާއި ބައްލަވައިގެން ޤާނޫނާއި ޙުކުމްތައް ބޭނުންކުރަނީ ކީއްވެގެންތޯ ވިސްނުން ބޮޑުކަމެއް ކަމުގައި ހޯދާލުމަށް ސުންނަތް އެނގި ދުރަށް ދިޔުމެއް ނެތެވެ. ސަޙާބީން ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ޙަދީޘްތައް ރިވާކުރުމުގައި ވަރަށް ގިނަ ސަމާލުކަން ދެއްވިއެވެ.

މާތް الله ރުއްސުންދެއްވި އަބޫބަކުރު ޞިއްދީޤް ރަސޫލާގެ ޙަދީޘް ފަތުރުމުގައި ޙަދީޘްގެ އަސްލަށް ޙާޟިރުވެ ބެލުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ދަރިފުޅެއްގެ މީރާތުން ކާފަ ބޭބެގެ ޙައްޤު ކޮބައިތޯ ޞަޙާބީންނަށް ސުވާލުކުރެއްވުމެވެ. މުޣީރާ ބިން ޝުޢްބާ ވިދާޅުވިއެވެ. ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ ހަލަ ބައިކުޅަ އެއް ބައި ދެއްވި ކަމަށެވެ. އަބޫބަކުރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެ އިތުރުން އެކަމާ ބެހޭގޮތުން ހެކިވާނެ މީހަކު ތިބޭތޯއެވެ. ފަހެ މުޙައްމަދު ބިން މަސްލަމާ ހެކިވެއެވެ.

ތަން މިހެން ހުރީއިރު އަސްލުގައި އަޙްބާރާއި

ޙަދީޘްތަކަށް ސަމާލުކަން ދޭން ފަށައިގަތުމުގައި އެއީ ދަރަޖަތަކާއި ޙަދީޘް ނަގާ ރިވާކުރެވުނު ހިނދުން ނުވަތަ ޙަދީޘް ދޫކުރެވޭ ގޮތުގެ މަތިން އެއްޗެއް ޚިލާފުވެގެން ނޫނެވެ. ޞަޙާބީންގެ ޙަދީޘް ދުރުކުރެވުމުގެ ސަބަބަކީ ޙަދީޘް ރިވާކުރުމުގައި ވަރަށް ބޮޑަށް ސަމާލުވުމެވެ.

ރަސޫލާ ދުނިޔެއިން ވަފާތުވުމަށްފަހު ޚިލާފަތުގެ ދައުރު ފެށިގެން ދިޔައެވެ. ސަޙާބީން ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ސުންނަތް ނަގާ ރިވާކުރަން ފެށިއެވެ.

މާތް الله ރުއްސުންދެއްވި އުމަރުގެފާނު ރަސޫލުالله ޞައްލަالله ޢަލައިހި ވަސައްލަމަގެ ޙަދީޘްތަކާ ޚިލާފުނުވުމަށް ސަމާލުކަން ދެއްވިއެވެ. އޭގެ މިސާލަކީ ފަތުރުމުގެ އިޒުނަ ބޭނުންވިއިރު ތިންފަހަރު ސަލާމް ދީފައި ޖަވާބު ނުލިބިއްޖެނަމަ އެނބުރި ދާން ޖެހޭ ޙަދީޘް އަބޫމޫސާ ރިވާކުރެއްވުމެވެ. އުމަރުގެފާނު އޭނާއަށް ހެއްކެއް ގެނައުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަބޫސަޢީދުލްޚުދްރީ ހެކިވެއެވެ.

عُلُومُ الْحَدِيْثِ (17)

އާދަމް ނަސީމް

ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ޙަޔާތްފުޅުގައި، ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތް ތަދްވީނު ކުރެވިފައި ނުވުމުގެ އަސްލު ސަބަބަކީ އެ ޒަމާނުގެ އަރަބިންނަކީ ލިޔުން ކިޔުން މަދު ބައެއް ކަމަށް ވުމާއި ހިތުދަސްކޮށް ކުރުމުގެ މައްޗަށް އިތުބާރު ކުރާ ބަޔަކު ކަމުގައި ވުމެވެ.

ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތަކީ ނުހަނު ފުޅާ ދާއިރާއަކުގެ ތަފްޞީލުތަކެވެ. އެއީ ސަލާމާއި ބަޔާންވެފައި ވާ ޢިލްމު އަޤީދާއާއި ޢަމަލު ބަސްފުޅުތަކާއި އަޚްލާޤީ ފަރުމާނުތައް ހިމެނޭ ކަމެއް ތަފްޞީލުކޮށް ދީފައިވާ ކަމަކަށް ނުވަތަ ސުންނަތުގެ ޙަޤީޤަތް ކަމެވެ. އެހެންކަމުން، ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ޙަޔާތުފުޅުގައި ޞަޙާބީން މާއްދީ ލިޔުން ފަދައިން ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތް ލިޔުން (ރަސޫލު ސައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމް) އަމިއްލަ ގޮތަކަށް ވާކަމެވެ. އެއީ އިސްލާމް ދީނާއި ފުރަތަމަ ލިބުނު ދުވަސްވަރު ކުރެވުނެވެ. މިގޮތުން ބޭނުން ވެގެން ފުރަތަމަ އަހަރެން ސަބަބަކީ ވެސް ވެއެވެ. އެއީ ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަ، އަލަށް ވަޙީ ބާވައިލެއްވުނީ ޖާހިލު ކަމުން ކުރެއްވެވެ. ވަރަށް މުހިއްމު ޙަދީޘްތައް ކަނޑައެޅިގެންވެއެވެ. ޙަދީޘް ލިޔުއްވުން.

"لاَ تَكْتُبُوا عَنِّيْ وَمَنْ كَتَبَ عَنِّيْ غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ" (مسلم)

މި ޙަދީޘްގެ މާނައަކީ ތިމަން ކައިކައިލާނީގެ ބަސްފުޅުތައް ލިޔުމަށް ހުއްދަ ނުދެއްވާށެވެ! ޤުރުއާން ފިޔަވައި އެހެން އެއްޗެއް ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ލިޔުނު މީހާ ފަހެ އެ އެއްޗެއް ފޮހެލާ ހުށި ކަމެވެ! މި ޙަދީޘް ރިވާ ކުރެއްވީ މުސްލިމެވެ.

ކުރިން ޤުރުއާން ނާޒިލުވަމުން ދިޔަ ހާލަތުގައި ޢިލްމުވެރި ސަޙާބީން ޙަދީޘް ތަދްވީނު ކުރުން މަނާ ކުރެއްވީ އެ ދެ ކަމުގެ ދެމެދު ހިމެނޭ ކަމަށް ކަނޑައެޅިގެން ނުވާތީއެވެ. ދެން މި ހުކުމް ބަދަލުވިއެވެ. އަދި ރަސޫލާ ސައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމު އެބޭފުޅުންނަށް ޙަދީޘް ލިޔުމުގެ ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ.

"اُكْتُبْ فَوَ الَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلاَّ حَقٌّ" (رواه أبوداود)

މާނައަކީ ކަލޭގެފާނު ލިޔުއްވާށެވެ! ތިމަންގެ ނަފްސުފުޅު އޮންނަ ފަރާތް ކަލާނގެ ޤަސަމް ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ މިކަނބަލުންނެވެ. ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ ދުލުފުޅުން ޙައްޤު ނޫން އެއްޗެއް ނުނިކުމެއެވެ. މިހެވެ.

ކަން މިހެން ހުރިއިރު އަނެއް ރިވާޔަތެއްގައި މި މަސްއަލައިގައި، ފުރަތަމަ ނަހީކުރެއްވުމުގެ ސަބަބު ވެސް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން، ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތް ލިޔުމަށް ހުއްދަ ދެއްވިއެވެ. މި ހުއްދައިގެ މަތިން، ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތް ތަދްވީނު ކުރެވިފައި ވެއެވެ. ސަޙާބީން ވަޒީފާގެ ގޮތުގައި ވެސް ލިޔުއްވިއެވެ. ■

ކުރެއްވީ މާތްﷲ ތަޢާލާ ނެތިކަމެއް ނުހިމެނޭ ބަސްފުޅެއް ވިދާޅުވީމަ ރަސޫލާ ސައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމަށް ހުށަހެޅިގެންނެވެ.

ޞަޙާބީންގެ ތެރެއިން މަދު ކުރަފާނުގެ ލިޔުއްވުމުގެ އިޒުނަ ވެސް ލިބިވަޑައިގެންނެވި މަޤާމު ނުވާ ރަސޫލާ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމުގެ ބަސްފުޅުތައް ޤާއިމުވެފައިވާ މަޢުލޫމާތު ލިޔުނު ބައެއް ޞަޙާބީން ހުންނެވިއެވެ. ބަޔާނަށް ލިޔުއްވި ކުރުކުރު ޙަދީޘްތައް ލިޔުއްވި މަޢުލޫމާތު ޙިފާޒަތްކުރެއްވުމެވެ. ސަލަފުގެ ވަޒީފާ ލިބުނު ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތް ލިޔުއްވި މި މިސާލުތަކުގެ މަތިން ނޭނގެއެވެ.

ރަސޫލުﷲގެ ޒަމާނުގައި ޙަދީޘް ނުވަތަ ސުންނަތް ތަދްވީނުކުރުމަށް ނުވަތަ ލިޔުމަށް ހުއްދަ ދެއްވައި ބައެއް ޞަޙާބީން ތަދްވީނު ކުރެއްވި ޙަދީޘްތައް ސާބިތުވެއެވެ. އެއީ ލިޔުމުގެ ކުރިއަށް ބައިވަރު ބޭފުޅުންނަށް ޙަދީޘް ލިބުނު ކަމަށް ބަލާއިރު ބައެއް ޙަދީޘްތައް ދެރަވެފައި ޙާލަތުގައި ވެއެވެ. މިސާލެއްގެ ގޮތުގައި ކުރެއްވި ދަރުސް ދޭ ޒަމާނުގައި ޙަދީޘްތައް ލިޔުއްވި ބޭފުޅުން އަބޫޝާހަށް ލިޔުއްވިއެވެ. ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވީއެވެ.

"اُكْتُبُوا لِأَبِيْ شَاهٍ" (رواه البخاري)

މާނައަކީ އަބޫޝާހަށް ލިޔެދީ ދޭށެވެ! މިހެވެ. އަދި ޢަބްދުﷲ ބިން ޢަމްރު ދެކެވޭ ކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ފަހެ އޭނާ ޙަދީޘް ލިޔުއްވިއެވެ. ޞަޙާބީން ރަސޫލާގެ ބަސްފުޅުތަކުން ޙަދީޘް ލިޔުއްވި މިސާލުތައް ސާބިތުވެއެވެ. އެއީ އިސްލާމްދީނުގެ ޙަދީޘް ލިޔުމުގެ ތާރީޚެވެ. ސަހަފާތުގައި އަބޫހުރައިރާ ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭފުޅުން ޙަދީޘް

ޝަރުޢީ ބަސްތަކުގެ މާނަ

މާތްﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވި ޤުރުއާނުގެ ބަސްފުޅުތައް ރަސޫލުﷲ ޞައްލަﷲ ޢަލައިހި ވަސައްލަމާ، ޖިބްރީލު ގެންނެވި ޤުރުއާން މާނައާއި ލަފްޒާއި ދެކޮޅަށް އުނިއިތުރު ނުކުރެއްވުމަށް ފަރުވާތެރިވެލެއްވުމެވެ. (އެބަހީ، ރަސޫލުﷲ ބަސްފުޅުން ޤުރުއާން ކިޔަވާދެއްވި ގޮތެވެ.) އަދި ޝަރީޢަތުގެ ޙުކުމްތައް ބަޔާންވެ، ޢަމަލުކުރުމަށް ނިސްބަތްވާ ޙަދީޘް ހިމެނޭ ބަސްފުޅު ހުށަހެޅުއްވުމަށް ފަރުވާތެރިވެލެއްވުމެވެ. (މުޢުޖަމުލް ޢަރަބީ)